

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ "ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ"
ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

“Το φαινόμενο της βίας στο οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα”

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

A.M. 3220M004

Επιβλέπων Καθηγητής: Λάζος Γρηγόρης

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής: Ζαραφωνίτου Χριστίνα, Βλάχου Βίκυ

Αθήνα, 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Εισαγωγή</i>	4
Περίληψη/Abstract.....	5
A. Το φαινόμενο της βίας.....	6
A.1. Ορισμοί και προβληματισμοί γύρω από την εννοιολόγηση της βίας.....	6
<i>Η βία και η επιθετικότητα</i>	9
A.2 Μορφές βίας και τυπολογίες.....	11
A.3. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις της βίας.....	14
A.3.2. Κοινωνιολογικές και ψυχολογικές προσεγγίσεις.....	14
<i>Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης</i>	14
<i>Η υπόθεση της ματαίωσης-επιθετικότητας</i>	15
<i>Η σχετική αποστέρηση ως παράγοντας εκδήλωσης της βίας</i>	16
A.3.3. Η συμβολή της κοινωνικής και πολιτικής θεωρίας στην ερμηνεία της βίας.....	16
B. Η ιδιαίτερη κατηγορία της σεξουαλικής βίας και το σεξουαλικό έγκλημα.....	18
B.1. Ορισμός και φαινομενολογία της σεξουαλικής βίας: Ενήλικα θύματα.....	18
<i>Το ζήτημα της υποκαταγραφής, ο σκοτεινός αριθμός και οι δυσκολίες στην καταγγελία</i>	25
<i>Η ανδρική σεξουαλική θυματοποίηση</i>	28
B.2. Παιδική σεξουαλική θυματοποίηση.....	29
<i>Η έννοια της ηλικίας σεξουαλικής συναίνεσης</i>	34
B.3. Ερμηνευτικοί παράγοντες για το φαινόμενο της σεξουαλικής βίας.....	36
B.3.1. Φεμινιστικές οπτικές.....	36
B.3.2. Ψυχολογικές ερμηνείες.....	37
B.3.3. Ο κύκλος της κακοποίησης.....	39
<i>Περιορισμοί</i>	40

B.4. Σεξουαλικό έγκλημα: Νομική και ποινική αντιμετώπιση σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.....	40
B.4.1. Εθνικό δίκαιο.....	40
B.4.2. Ευρωπαϊκό και διεθνές κανονιστικό πλαίσιο.....	42
<i>Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών για τη σεξουαλική βία.....</i>	<i>42</i>
<i>Τα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης.....</i>	<i>45</i>
<i>Το ενωσιακό δίκαιο για την αντιμετώπιση της σεξουαλικής βίας.....</i>	<i>47</i>
<i>Προεκτάσεις και περιορισμοί: Ζητήματα πρόληψης και αντιμετώπισης εντός και εκτός των συμφραζομένων του διεθνούς δικαίου και περαιτέρω προτάσεις στον τομέα της πρόληψης και της αντιμετώπισης.....</i>	<i>49</i>
Γ. Το οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα.....	52
Γ.1. Τα βασικά χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος: Οι επικρατέστεροι εγκληματολογικοί ορισμοί και η φαινομενολογία του οργανωμένου εγκλήματος.....	53
Γ.2. Το οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα: Οι περιπτώσεις της εμπορίας ανθρώπων, του παιδοφιλικού τουρισμού και της διακίνησης οπτικοακουστικού υλικού παιδικής κακοποίησης.....	60
Γ.2.1. Το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση.....	61
Γ.2.2. Το φαινόμενο του παιδεραστικού τουρισμού (child sex tourism).....	69
Γ.2.3. Η οργανωμένη ηλεκτρονική διακίνηση οπτικοακουστικού υλικού παιδικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης.....	78
<i>Πορίσματα.....</i>	<i>87</i>
<i>Συμπεράσματα και προτάσεις.....</i>	<i>87</i>
<i>Βιβλιογραφικές αναφορές.....</i>	<i>89</i>

Εισαγωγή

Από τους πιο περίπλοκους προβληματισμούς της κοινωνιολογικής σκέψης σε επίπεδο εννοιολόγησης (πώς ορίζεται και τι περιλαμβάνει;) και σημειολογίας (τι συμβολίζει και πώς

ερμηνεύεται;) είναι το φαινόμενο της βίας, το οποίο αποτελεί κεντρικό θέμα του παρόντος πονήματος. Συχνά, η έννοια χρησιμοποιείται ως μετωνυμία για την κοινωνική σύγκρουση και το έγκλημα, ως ψευδώνυμο της έννοιας “force” (που χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη δύναμη, τη βία, τον εξαναγκασμό που υφίσταται ένα πρόσωπο ή μια ομάδα) σε ένα συγκριτικό, μάλιστα, πλαίσιο, περιγράφοντας τη δυσανάλογη ισχύ (disproportionate force) που ασκείται από ένα πρόσωπο σε ένα άλλο. Σχετίζεται με το πώς οι άνθρωποι θέτουν σε λειτουργία τον ορισμό μιας συγκεκριμένης και επαναλαμβανόμενης κατάστασης της κοινωνικής ζωής στην οποία έρχονται αντιμέτωποι με μια δυσανάλογη ανάπτυξη δύναμης (a disproportionate deployment of force). Δυσανάλογη γιατί οι κοινωνικοί δρώντες αντιλαμβάνονται τη δύναμη ως διαφορά μεταξύ δυνάμεων σε μια αλληλεπίδραση, ως μία ασυμμετρία. Ακόμα, ο χαρακτηρισμός μιας δράσης ως βίαιης αφορά και στο πώς τα κοινωνικά υποκείμενα αναγνωρίζουν τις δυνάμεις που πιστεύουν ότι συνιστούν μια συγκεκριμένη κατάσταση, τους τρόπους με τους οποίους αυτοί οι δρώντες αντιδρούν σε αυτές και τις μορφές μέσω των οποίων οι ίδιοι τις παράγουν και τις αναπαράγουν (Werneck, Teixeira & Talone, 2020), ζητήματα με τα οποία θα ασχοληθεί η παρούσα εργασία.

Συγκεκριμένα, σκοπός της προκείμενης μελέτης είναι η διερεύνηση της βίας στην περίπτωση του οργανωμένου σεξουαλικού εγκλήματος. Ο ίδιος ο τίτλος χρειάζεται, εκ προοιμίου, μια σημαντική διευκρίνιση, η οποία αφορά και στην βασική ερευνητική υπόθεση που αποτελεί αφετηρία του πονήματος. Όπως διαπιστώνεται, δεν έχει γίνει λόγος αποκλειστικά για τη σεξουαλική βία. Αυτό συμβαίνει διότι η ερευνητική υπόθεση από την οποία εμπνέεται και αφορμάται το παρόν είναι ότι η οργανωμένη σεξουαλική εγκληματικότητα διαπνέεται από ποικίλες και σοβαρές μορφές βίας οι οποίες δεν εξαντλούνται στη σεξουαλική της έκφανση. Ως εκ τούτου, δύο υποερωτήματα τα οποία μηχανικά γεννώνται από την υπόθεση αυτή είναι, πρώτον, το πώς ορίζεται η βία και, έπειτα, τι συνιστά σεξουαλικό και οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα αντίστοιχα (διότι το φαινόμενο της οργανωμένης σεξουαλικής εγκληματικότητας ήδη περικλείει τις δύο αυτές έννοιες). Προκειμένου, λοιπόν, να δοθούν απαντήσεις στα θεμελιώδη αυτά ερωτήματα, αλλά και να αναδειχθεί το κατά πόσο, πράγματι, η εγκληματική αυτή οντότητα απαιτεί την άσκηση πολλαπλών μορφών βίας για να επιβιώσει, κρίνεται σημαντικό να δοθεί έμφαση στο περιεχόμενο των εννοιών, στις πολυπαραγοντικές ερμηνείες των φαινομένων, αλλά και στη διερεύνηση του πώς γίνονται αντιληπτά από διαφορετικά επίπεδα διακυβέρνησης, διότι τα ζητήματα τα οποία θα συζητηθούν έχουν διεθνή ισχύ.

Πιο σημαντικός, όμως, είναι ίσως ο πανανθρώπινος χαρακτήρας τους. Παρά την εκτεταμένη αναζήτηση, δεν έχει βρεθεί ένα ικανό δείγμα επιστημόνων που μπορεί να ισχυριστεί μετά

βεβαιότητας ότι υπάρχουν κοινωνίες που δεν έχουν γνωρίσει το φαινόμενο της βίας. Και ακόμη και αν έλθουν στην επιφάνεια εμπειριστατωμένοι ισχυρισμοί για κάποια προβιομηχανική κοινωνία από την οποία απουσίασε, κάποτε, η διχόνοια, είναι αδύνατον, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης σύγχρονης πραγματικότητας, να αγνοηθεί το πώς η βία ενσωματώνεται στις ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις, έστω και αν αντληθούν αποδείξεις από οδυνηρά γεγονότα όπως είναι οι πολεμικές συρράξεις ή οι εμφύλιες συγκρούσεις. Σε αυτή τη βάση, βέβαια, υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα ευαλωτότητας στο βίαιο φαινόμενο, αφού άλλωστε φαινόμενα ανισότητας και ανομοιογένειας εμφανίζονται σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό. Καμία ανθρώπινη εμπειρία δεν είναι καθ'όλα όμοια, υφίστανται, όμως, κοινωνικές ομάδες οι οποίες επηρεάζονται από τη βία και βιώνουν τις συνέπειές της σκληρότερα από άλλες ομόλογές τους. Αυτό είναι ένα επιπλέον σημείο εκκίνησης της επεξεργασίας των φαινομένων που απασχολούν την παρούσα μελέτη, ως εκ τούτου θα δοθεί αυξημένη προσοχή στα ευαλωτότερα θύματα των συγκεκριμένων βίαιων εγκλημάτων, με έμφαση σε ζητήματα που αφορούν τα παιδιά, την πλέον επιβαρυνόμενη από τη βία του σεξουαλικού εγκλήματος πληθυσμιακή ομάδα.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία ως στόχο έχει τη διερεύνηση του φαινομένου της βίας στο οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα. Διά της μεθοδολογικής οδού της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, δίνεται ένας ευρύτερος ορισμός του φαινομένου της βίας και εξερευνώνται οι διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις του. Έπειτα, ο φακός εστιάζει στην έννοια της σεξουαλικής βίας σε κοινωνιολογικό αλλά και νομικό επίπεδο, προκειμένου ο συλλογισμός να φθάσει σε μία εν τω βάθει ανάλυση του φαινομένου του οργανωμένου σεξουαλικού εγκλήματος που μεταχειρίζεται ως μέσον τη βία.

Synopsis

The aim of this paper is to investigate the phenomenon of violence in organized sexual crime. Through the methodological path of the bibliographic review, a broader definition of the phenomenon of violence is given and its different interpretative approaches are explored. Then, the lens focuses on the concept of sexual violence at a sociological as well as a legal level, in order for the reasoning to reach an in-depth analysis of the phenomenon of organized sexual crime that uses violence as a means.

A. Το φαινόμενο της βίας

Η αφετηρία της παρούσας μελέτης είναι το φαινόμενο της βίας. Το κεφάλαιο αυτό ασχολείται με τον ορισμό της και τις ερμηνείες της, με έμφαση στις διαφορετικές τοποθετήσεις της ακαδημαϊκής κοινότητας για το τόσο πολυδιάστατο και ευρύ θέμα, αλλά και τη διχογνωμία που εμφανίζεται μεταξύ των όρων “βία” και “επιθετικότητα”. Έπειτα, παρατίθενται οι βασικότερες τυπολογίες της βίας όχι μόνο εν είδει κατηγοριοποίησης, αλλά και ως βασικοί πόλοι συζήτησης που αναδεικνύουν τα ποικίλα πρίσματα από τα οποία μπορεί να προσεγγιστεί.

A.1. Ορισμοί και προβληματισμοί γύρω από την εννοιολόγηση της βίας

Προκειμένου να δημιουργηθεί μια βάση κοινής συνεννόησης μέσα από την οποία θα αναλυθεί το φαινόμενο της βίας και θα συζητηθούν οι διαφορετικές ποιότητες και προεκτάσεις του, αξιοποιήσιμη είναι η περιγραφή του όρου “βία” που υιοθετεί ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (Π.Ο.Υ), που, άλλωστε αποτελεί έναν διεθνή διακρατικό φορέα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε) στον οποίο έχει προσχωρήσει έως σήμερα η πλειονότητα των κρατών παγκοσμίως, ως εκ τούτου είναι σχετικά ασφαλές να θεωρηθεί ότι και τα ίδια βρίσκονται σε συμφωνία με τον ορισμό αυτό. Βία, κατά το World report on violence and health (2002) του Π.Ο.Υ καλείται «η με πρόθεση χρήση φυσικής δύναμης ή ισχύος, απειλούμενης ή πραγματικής, που στρέφεται στο ίδιο το άτομο, σε κάποιο άλλο άτομο ή σε μια ομάδα ή κοινότητα και που είτε καταλήγει είτε έχει πολλές πιθανότητες να καταλήξει σε τραυματισμό, θάνατο, ψυχολογικό τραυματισμό, αποστέρηση ή προβληματική ανάπτυξη». Εδώ παρατηρείται πρώτα απ’ όλα η προϋπόθεση της εκφρασμένης πρόθεσης μιας πράξης η οποία θα καταλήξει κατά πάσα πιθανότητα σε κάποιου είδους βλάβη, είναι λοιπόν, πάντοτε κατά τον εν λόγω ορισμό, απαραίτητο να γίνεται με κάποιο τρόπο φανερή η επιθυμία του δράντος να βλάψει για να χαρακτηριστεί η πράξη του ως βίαιη, γεγονός που από τη μία αποκλείει τις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες εκ λάθους έχει βλάβη η άσκηση κάποιου είδους φυσικής δύναμης που προοριζόταν για άλλο σκοπό, και από την άλλη ενδεχομένως απομειώνει τη σημασία των βιολογικών θεωριών που υποστηρίζουν ότι η βία είναι συμπεριφορά εκ φύσεως και, άρα, εκ γενετής ενσωματωμένη στον άνθρωπο, καθώς εάν η εξήγηση αυτή ήταν πράγματι αρκετή, τότε δε θα απαιτούνταν να τεθεί η παράμετρος της πρόθεσης εξ αρχής: όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως θα έπρεπε να τείνουν προς βίαιες συμπεριφορές χωρίς να μπορούν να τις σταθμίσουν με τη βούλησή τους. Το γεγονός ότι είναι εφικτό για ένα δρων υποκείμενο να επιλέξει αν θα βιαιοπραγήσει ή όχι, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, έστω και αν η βία αποτελεί μία φυσική τάση του ανθρώπου εξελικτικά, μπορεί να ελεγχθεί. Ακόμα, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στον προαναφερθέντα ορισμό η προσοχή στρέφεται και στις

περιπτώσεις απειλής άσκησης φυσικής δύναμης, οι οποίες μπορεί να επιφέρουν σοβαρές ψυχολογικές συνέπειες στο θύμα, αλλά, επιπλέον, η αναφορά σε συνθήκες στέρησης και παραμέλησης που μπορεί να οδηγήσει σε αναπτυξιακά προβλήματα, δίδοντας έμφαση στην ευαίσθητη ηλικία της πρώιμης ανηλικότητας και, ως εκ τούτου, ένα πλαίσιο προστασίας της ειδικής κατηγορίας των παιδιών, ενός πληθυσμού ιδιαίτερα ευάλωτου απέναντι στη βία. Ο παραπάνω ορισμός είναι εξαιρετικά χρήσιμος και ευρύς, αφού συμπεριλαμβάνει πληθώρα περιπτώσεων, όμως αποφεύγει να επεκταθεί και σε περιπτώσεις που η βία δεν περιορίζεται στην άσκηση της φυσικής ισχύος.

Ακριβώς εξαιτίας της ανομοιογένειας και ασυμφωνίας μεταξύ των ειδικών για τον ορισμό του φαινομένου, η βία συχνά ταυτίζεται με την εγκληματική βία (criminal violence), που αντιπροσωπεύει κάθε είδους άσκηση φυσικής δύναμης που απαγορεύεται από το νόμο, με άλλα λόγια “την πραγματική ή απειλούμενη, εν γνώσει ή σκόπιμη εφαρμογή της θεσμικά ανεπίτρεπτης σωματικής βίας από ένα άτομο απευθείας εναντίον ενός ή περισσότερων άλλων προσώπων εκτός του πλαισίου τόσο των επίσημων θεσμικών ή οργανωτικών δομών όσο και των αστικών ή άλλως συλλογικών κινήσεων με σκοπό την εξασφάλιση του σκοπού, παρά τη θέληση ή χωρίς τη συγκατάθεση/συναίνεση (consent) του άλλου προσώπου ή προσώπων” (Weiner & Wolfgang, 1989). Οι ανά τα κράτη νομικοί ορισμοί της βίας, λοιπόν, αυτομάτως θέτουν ως προϋπόθεση την ύπαρξη φυσικών/σωματικών συνεπειών στο θύμα για να στοιχειοθετηθεί αδίκημα συναφές με βιαιοπραγία. Από τη μια πλευρά, ο όρος αυτός δικαιολογείται στη βάση της αντικειμενικότητας (η σωματική βλάβη μπορεί να συμφωνηθεί από το μεγαλύτερο μέρος του κοινωνικού σώματος ότι επιφέρει σημαντικές βλάβες με επιπλέον ψυχολογικές προεκτάσεις, πλήττοντας το θεμελιώδες δικαίωμα στην ασφάλεια και τη σωματική αυτονομία) και ως εκ τούτου της υποχρεωτικής ύπαρξης απτών αποδεικτικών στοιχείων εις βάρος ενός δράστη, τα οποία είναι και αυτά που αποτελούν μια δικλείδα ασφαλείας σε περιπτώσεις κακόβουλης απόπειρας ψευδών καταγγελιών. Η απόδειξη είναι η βάση του νομικού συστήματος, σχεδόν συνώνυμη της έννοιας της δικαιοσύνης. Από την άλλη πλευρά, όμως, περιπτώσεις στις οποίες η βία αποδεικνύεται δυσκολότερα (όπως για παράδειγμα περιπτώσεις κρατικής βίας και σεξουαλικής κακοποίησης), η προαναφερθείσα ρήτρα μπορεί να λειτουργήσει ως πρόσκομμα στην εξέταση μιας υπόθεσης.

Όπως, ενδεχομένως, έχει γίνει αντιληπτό ήδη, η μεγαλύτερη διχογνωμία που απαντάται στις διαδικασίες ορισμού του φαινομένου της βίας είναι το κατά πόσο εμπεριέχει αυστηρά και μόνον κοινωνικά γεγονότα που προκύπτουν από την άσκηση φυσικής/σωματικής δύναμης με σκοπό τη βλάβη του αποδέκτη ή, αντιθέτως, μπορεί να περιγράψει και συμπεριφορές που δεν

προϋποθέτουν την άσκηση σωματικής ισχύος για να θεωρηθούν βίαιες, με ορισμούς που αντιλαμβάνονται τη βία ως ένα συνεχές συμπεριφορών με τη μορφή λεκτικών απειλών, προσβολών, απειλητικών χειρονομιών, μικροεπιθέσεων, κακοποίησης έως και πράξεων που μπορεί να επιφέρουν θάνατο. Πολλοί, όμως, από τους ορισμούς που επικεντρώνονται σε αυτόν τον προβληματισμό συχνά είναι α-θεωρητικοί, δε συνδέονται, δηλαδή, τουλάχιστον όχι εμφανώς, με κάποιο θεωρητικό πλαίσιο, ιδίως όταν προέρχονται από το χώρο της δημόσιας υγείας και της επιβολής του νόμου (όπως αυτοί που έχουν παρατεθεί παραπάνω).

Η Ball-Rokeach (1980) προσφέρει έναν άλλο ορισμό, ο οποίος θεωρεί τη βία ένα προϊόν της διάταξης (arrangement) της ιεραρχίας στην κοινωνία, έναν “αγώνα διατήρησης, αλλαγής ή προστασίας ασύμμετρων κοινωνικών σχέσεων υπεύθυνων για τον καταμερισμό των σπάνιων πόρων, μέσω της απειλής ή της άσκησης σωματικής/φυσικής δύναμης”. Τη θεώρηση αυτή διευρύνουν οι Iadicola & Shupe (2013) περιγράφοντας τη βία ως “κάθε πράξη ή δομική διάταξη (structural arrangement) που φέρνει ως αποτέλεσμα τη σωματική ή μη βλάβη ενός ή περισσότερων ατόμων” και προσθέτουν τους εξής προσδιοριστές (διότι αντιλαμβάνονται τη βία ως ένα φαινόμενο που διέπεται από μοτίβα, σπανίως τυχαίο): η πράξη που προκαλεί βλάβη να είναι ηθελημένη ή προμελετημένη από τον δράντα ή αντιπρόσωπό του, χωρίς απαραίτητα η πρόθεση της πράξης να είναι η άσκηση βίας (όπως για παράδειγμα σε περιπτώσεις εταιρικής εγκληματικότητας ή αμέλειας), και χωρίς απαραίτητα η πράξη να είναι δικαιολογημένη (όπως ορίζεται, συχνά, για παράδειγμα, η χρήση βίας σε καταστάσεις πολέμου, στις οποίες η προστασία του εθνικού εδάφους δικαιολογεί την άσκησή της), να επιφέρει, όμως, επιβλαβείς συνέπειες σε σωματικό και ψυχολογικό επίπεδο. Ένα βασικό ζήτημα που τίθεται είναι η συνειδητότητα με την οποία ένα άτομο ασκεί και δέχεται βία, το κατά πόσο δηλαδή οι εμπλεκόμενοι είναι σε θέση να την αναγνωρίσουν τη στιγμή που εκδηλώνεται. Σύμφωνα με την άποψη των κοινωνιολόγων αυτών, συγκεκριμένες μορφές βίας είναι τόσο καλά ενσωματωμένες στη δομή της κοινωνίας και τη λειτουργία των θεσμών της, που είναι πιθανόν να μην αναγνωριστούν ως βίαιες. Ακόμα, εκτιμούν ότι η θεωρία τους είναι γενική, δεν αφορά δηλαδή μόνο σε εγκληματοποιημένες μορφές βίας, αλλά σε κάθε πράξη που επιφέρει βλάβη και έχει τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, σε πολλές χώρες του κόσμου ο βιασμός μέσα στο γάμο (marital rape) δε θεωρείται εγκληματική πράξη, σύμφωνα, όμως με τη συγκεκριμένη οπτική κατηγοριοποιείται σαφώς ως πρακτική βίας.

Υπό τη σκοπιά του κοινωνικού κονστρουξιονισμού¹, το περιεχόμενο της έννοιας της βίας, το τι δηλαδή συνιστά βίαια πράξη (και τι όχι) είναι κοινωνικά κατασκευασμένο. Οι Muehlenhard & Kimes (1999) υιοθετούν αυτή την άποψη, υπενθυμίζοντας ότι το τι περιλαμβάνει ο όρος βία ποικίλει στο πέρασμα του χρόνου και υποστηρίζοντας ότι η άσκησή της αντανακλά σχέσεις εξουσίας. Υπό αυτό το πρίσμα, για καμία έννοια δεν υφίσταται ένας μοναδικός, αδιαμφισβήτητος ορισμός. Συγκεκριμένα για τη βία, διακρίνουν ότι οι άνθρωποι ενδιαφέρονται να την ορίσουν με τρόπους τέτοιους που εξαιρούν τη δική τους συμπεριφορά, και ως εκ τούτου οι συμπεριφορές που επιλέγεται να καταταχθούν στην κατηγορία αυτή, όπως και τα υποκείμενα της επιλογής αυτής αντανακλούν τα συμφέροντα αυτών που κατέχουν την εξουσία.

Η βία και η επιθετικότητα

Η έννοια της βίας συχνά εμφανίζεται είτε ως συνώνυμη, είτε ως συμπληρωματική της έννοιας της επιθετικότητας στην οποία αξίζει να γίνει ειδική μνεία. Υπάρχει μία μεγάλη διχογνωμία που απαντάται βιβλιογραφικά σε σχέση με τη συνάφεια των δύο όρων και συνοψίζεται επαρκώς από τον Klineberg (1981). Για ορισμένους ακαδημαϊκούς, επιθετικότητα καλείται μία συμπεριφορική απάντηση που χαρακτηρίζεται από την άσκηση δύναμης (force) σε μία προσπάθεια να προκληθεί τραυματισμός ή ζημία σε άτομα ή ιδιοκτησία, και με αυτόν τον τρόπο υπονοείται ότι η επιθετικότητα ταυτίζεται με τη σωματική/φυσική ζημία που προκαλεί κάποιος σε άλλους. Ο ορισμός αυτός είναι προφανές ότι ταυτίζει την έννοια της επιθετικότητας με τη βία. Μια διαφορετική άποψη όμως τείνει στην ακριβώς αντίστροφη παρατήρηση, διαπιστώνοντας ότι η χρήση δύναμης (force) από άτομα που υπάγονται σε κάποια μορφή εξάρτησης ή εξουσιαστικής σχέσης, προκειμένου να εξασφαλίσουν το αναφαίρετο δικαίωμα στην αυτοδιάθεσή τους δε συνιστά “επιθετικότητα” (βλ. παρακάτω τη Φανον-ική ερμηνεία της βίας), παράδειγμα το οποίο οδηγεί στο παράδοξο συμπέρασμα ότι συγκεκριμένα είδη βίας δε θα “έπρεπε” να θεωρηθούν επιθετικά (σύμφωνα, πάντοτε, με αυτές τις αναγνώσεις). Μάλιστα, για πολλούς επιστήμονες, η ίδια η έννοια της επιθετικότητας δεν περιλαμβάνει απαραίτητα βίαιες συμπεριφορές, καθώς στην αρχική της σημασία υπονοεί περισσότερο την τάση του να κατευθύνεται, να ωθείται ένα σώμα προς τα μπροστά χωρίς απαραίτητα να έχει την πρόθεση να καταστρέψει. Αυτή η προσέγγιση θα σήμαινε ότι η έννοια της επιθετικότητας είναι τόσο

---

¹ Το ρεύμα του κοινωνικού κονστρουξιονισμού στηρίζεται στην αντίληψη ότι η πραγματικότητα κατασκευάζεται μέσω της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης, και άρα, της γλώσσας. Ως εκ τούτου, η γνώση είναι προϊόν της αλληλεπίδρασης και όχι της ανακάλυψης μιας αντικειμενικής αλήθειας (Burk, 1995).

ευρεία που, όχι μόνο δεν περιλαμβάνεται στην έννοια της βίας, αλλά μάλλον την περιλαμβάνει. Σε αυτή την ανάγνωση, η βία είναι ένα είδος επιθετικότητας, και όχι το αντίθετο.

Η τοποθέτηση των Allen και Anderson (2017) είναι συγκεκριμένη, σαφής και προσφέρει μια πυξίδα διασαφήνισης των δύο όρων, που συνηθέστερα χρησιμοποιούνται εναλλάξ. Χρησιμοποιούν ένα στενό ορισμό της επιθετικότητας που προσφέρει ο κλάδος της κοινωνικής ψυχολογίας, περιγράφοντας το φαινόμενο ως “μια συμπεριφορά που έχει σκοπό να βλάψει ένα άλλο άτομο που έχει κίνητρο να αποφύγει αυτή τη βλάβη” ή εναλλακτικά ως “οποιαδήποτε συμπεριφορά που απευθύνεται σε άλλο άτομο με άμεση πρόθεση να προκαλέσει βλάβη, με το δράστη να πιστεύει ότι η συμπεριφορά θα βλάψει το στόχο και ότι ο στόχος έχει κίνητρο να αποφύγει τη συμπεριφορά”, ενώ τονίζουν τα χαρακτηριστικά της βίας που εξάγονται από τον ορισμό αυτό. Η επιθετικότητα, λοιπόν, είναι μία παρατηρήσιμη πράξη, μια συμπεριφορά, και όχι μια σκέψη ή ένα συναίσθημα (παρ’ότι, βέβαια, επιθετικές γνωσίες ή συναισθήματα μπορεί να λειτουργήσουν ως πρόδρομοι μιας επιθετικής συμπεριφοράς, αφού η συμπεριφορά, συνήθως, προκύπτει από μια πρότερη σκέψη). Ο ορισμός της επιθετικότητας προϋποθέτει, δε, μία εμπρόθετη δράση που στοχεύει στη ζημία ενός στόχου, και αποκλείει τις περιπτώσεις ακούσιων κινήσεων ή δράσεων με σκοπό το όφελος του παραλήπτη της συμπεριφοράς (για παράδειγμα, ένα γιατρο που ακρωτηριάζει το πόδι ενός ασθενούς για να διαφυλάξει την υγεία του, παρ’ότι του προκαλεί πόνο), συμπεριλαμβάνει όμως περιπτώσεις που έχει επιχειρηθεί να προκληθεί βλάβη, αλλά ο δράστης έχει αποτύχει το σκοπό του. Ακόμα, η επιθετικότητα εμπλέκει άτομα και όχι αντικείμενα (εκτός εάν η πρόκληση ζημίας σε ένα αντικείμενο συμβαίνει έτσι ώστε να προκληθεί κακό σε άτομο). Τέλος, ο αποδέκτης της συμπεριφοράς απαιτείται να είναι κινητοποιημένος έτσι ώστε να αποφύγει τη βλάβη (επομένως, φαινόμενα όπως η υποβοηθούμενη αυτοκτονία δε συγκαταλέγονται στον ορισμό της επιθετικότητας). Σύμφωνα με τους προαναφερθέντες, λοιπόν, η βία αποτελεί ένα υποσύνολο της επιθετικότητας, την ακραία μορφή επιθετικής συμπεριφοράς που στόχο έχει τη σοβαρή βλάβη του παραλήπτη. Αντιλαμβάνονται την επιθετική και τη βίαιη συμπεριφορά ως τα δύο άκρα ενός φάσματος, επισημαίνοντας το παράδειγμα που δίνει το FBI, φορέας ο οποίος κατηγοριοποιεί, ως βίαια, εγκλήματα όπως η ανθρωποκτονία, ο βιασμός, η βαριά επίθεση (aggravated assault) και η ληστεία.

Ο Rippon (2000) προσφέρει έναν ορισμό για την επιθετικότητα (aggression, την οποία θεωρεί την ήπια μορφή της βίας) ως μια εμπρόθετη πράξη που προϋποθέτει μια γνωστική διαδικασία που θα ενεργοποιήσει συμπεριφορές σωματικής, ψυχολογικής ή/και συναισθηματικής βλάβης (υπογραμμίζει, λοιπόν, τον παράγοντα της ψυχολογικής επιβάρυνσης ως συνέπεια της

επιθετικότητας). Αντιλαμβάνεται την επιθετικότητα ως “συμπεριφορά με πρόθεση που στοχεύει στο να βλάψει ένα ζωντανό ον, είτε προκύψει βλάβη είτε όχι, ή εκουσίως τυφλή ως προς το αν θα προκληθεί βλάβη, που μπορεί να είναι σωματική ή λεκτική, ενεργητική ή παθητική και μπορεί να επικεντρωθεί στο θύμα άμεσα ή έμμεσα, να συμβεί με ή χωρίς φυσικό όπλο και να ενσωματώσει ψυχολογικές και συναισθηματικές τακτικές όπως η στέρηση φαγητού και η συναισθηματική απόρριψη και στέρηση αγάπης ή στοργής. Μπορεί να είναι η εκδήλωση θυμού και να κατευθύνεται είτε προς τον εαυτό του ατόμου είτε προς άλλα άτομα, αλλά μπορεί επίσης να εμφανιστεί και απουσία θυμού”. Υποστηρίζει ότι ένας πολύ βασικός λόγος επικράτησης του όρου “βία” έναντι της επιθετικότητας είναι η προτίμηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης στις λέξεις σε υπερθετικό βαθμό, με στόχο την καλλιέργεια συναισθηματικών αποκρίσεων από τους θεατές.

Πάντως, άλλος ένας παράγοντας επιλογής του όρου “επιθετικότητα” αντί του όρου “βία” είναι η επιστημονική πειθαρχία την οποία ακολουθεί ο εκάστοτε μελετητής. Συγκεκριμένα, σε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση των δύο όρων, παρατηρείται η επιλογή του όρου “επιθετικότητα” συνηθέστερα από συγγραφείς που αξιολογούν ψυχολογικές θεωρίες για την ερμηνεία του φαινομένου. Αυτό ενδεχομένως εξηγείται από το γεγονός ότι η επιθετικότητα προσδιορίζει ένα είδος συμπεριφοράς το οποίο αναγιγνώσκεται και ξεχωριστά από το εγκληματικό φαινόμενο (όπως, για παράδειγμα, σε μελέτες σχετικά με την παιδική αναπτυξιολογία)”, ενώ η έννοια της βίας είναι κοινωνικοπολιτικά φορτισμένη.

A.2. Μορφές βίας και τυπολογίες

Ο Kinenberg (1981) πραγματοποιεί ένα διαχωρισμό των μορφών της βίας σε ατομική (individual) και συλλογική (collective), και εργαλειακή (instrumental) και παρορμητική (impulsive). Ατομική ονομάζει τη βία που σχετίζεται με ατομοκεντρικά εγκλήματα όπως η ανθρωποκτονία, ένα είδος βίας που έχει υπάρξει στο επίκεντρο της μελέτης των ποινικών/εγκληματολογικών μελετών και αφορά σε περιπτώσεις που ένα πρόσωπο κινείται εναντίον ενός άλλου με σκοπό τη βλάβη του, ενώ συλλογική καλεί τη βία που εμφανίζεται σε δράσεις όπως οι επαναστάσεις και οι πορείες διεκδίκησης κοινωνικοπολιτικών δικαιωμάτων. Η εργαλειακή βία είναι αυτή που χρησιμοποιείται για να επιτευχθεί ένας σκοπός, ενώ, τέλος, η παρορμητική είναι η βία που εμφανίζεται δίχως προηγούμενη εστίαση σε ένα συγκεκριμένο στόχο και εντοπίζεται σε κοινωνικά γεγονότα όπως είναι οι εξεγέρσεις, οι πορείες ή οι επαναστάσεις. Σε αυτούς τους δύο διαχωρισμούς φαίνεται να υπάρχει μία ευθεία αναλογία

μεταξύ της ατομικής και της εργαλειακής βίας και της συλλογικής και της παρορμητικής αντίστοιχα, χωρίς απαραίτητα να αποκλείονται και προσμίξεις των τύπων αυτών.

Σε αντίστοιχη φιλοσοφία κινείται και ο διαχωρισμός της βίας του Iadicola (2007) σε σφαίρες, οι οποίες περιγράφουν τα διαφορετικά κοινωνικά περικείμενα στα οποία εκδηλώνεται το φαινόμενο. Διαχωρίζει σε διαπροσωπική, θεσμική και δομική βία. Πρώτον, η διαπροσωπική βία εμφανίζεται μεταξύ ατόμων που δρουν εκτός ενός θεσμικού κοινωνικού ρόλου, με κανέναν από τους συμμετέχοντες να συμπεριφέρεται με έναν βίαιο τρόπο με σκοπό να ανταποκριθεί στις προσδοκίες μιας θέσης σε κάποιο οργανισμό ή θεσμό, όπως είναι για παράδειγμα η βία του δρόμου μεταξύ αγνώστων. Δεύτερον, η θεσμική βία εκδηλώνεται μεταξύ αντιπροσώπων κοινωνικών θεσμών (όπως είναι η πολιτεία, η οικονομία, η οικογένεια, η παιδεία και η θρησκεία), οι οποίοι ανταποκρίνονται στην κοινωνική τους θέση. Τέτοιου είδους βία μπορεί να είναι, για παράδειγμα, η βία που ασκούν οι αστυνομικές δυνάμεις. Τρίτον, η δομική βία είναι αυτή που λαμβάνει χώρα προκειμένου να διατηρήσει, προεκτείνει ή απομειώσει την ιεραρχική διάταξη των ανθρωπίνων κατηγοριών σε μια κοινωνία, και συμβαίνει εντός ιεραρχικών σχέσεων και συστημάτων διαστρωμάτωσης σε επίπεδο τάξης, φυλής, εθνικότητας, ηλικίας. Παραδείγματα δομικής βίας είναι η δουλεία και ο εκτοπισμός ενός πληθυσμού από απαραίτητους για την επιβίωση πόρους. Ασφαλώς, όπως παραδέχεται και ο ίδιος ο συγγραφέας, οι σφαίρες αυτές συχνά αλληλοεπικαλύπτονται, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των εγκλημάτων μίσους, όπου απαντώνται τα φαινόμενα και της διαπροσωπικής, αλλά και της δομικής βίας.

Μία από τις γνωστότερες τυπολογίες της βίας διατυπώνονται από τον Galtung (1969). Ορίζει τη βία ως “οτιδήποτε εμποδίζει την ανθρώπινη αυτοπραγμάτωση που μπορεί να αποφευχθεί”, με την αυτοπραγμάτωση να εννοεί την κάλυψη βασικών και μη ανθρωπίνων αναγκών. Είναι ένας ορισμός εξαιρετικά ευρύς, ο οποίος αποσαφηνίζεται καλύτερα όταν διαχωρίζεται σε τέσσερις βασικές κατηγορίες. Η πρώτη είναι η “κλασική” βία, η άμεση βία που ασκείται σε σωματικό ή σε ψυχολογικό επίπεδο από ένα δρών υποκείμενο που έχει πρόθεση να ασκήσει βία. Η δεύτερη κατηγορία είναι η φτώχεια και η στέρηση βασικών υλικών αναγκών και στηρίζεται στο ερώτημα του για ποιο λόγο θεωρείται απαραίτητο να υπάρχει ένας ταυτοποιήσιμος δράστης, ενώ βία μπορεί να ασκηθεί σε ένα ανθρώπινο σώμα και με διαφορετικούς τρόπους (σκέφτεται κανείς, για παράδειγμα, την πιθανότητα της πείνας που προκαλείται από την έλλειψη οικονομικών πόρων που θα εξασφαλίσουν πρόσβαση σε τροφή). Η τρίτη κατηγορία είναι η καταστολή και η στέρηση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αποτελεί την απάντηση στη διερώτηση του γιατί για να χαρακτηριστεί μια πράξη βίαιη είναι

απαραίτητο να προκαλέσει βλάβη στο ανθρώπινο σώμα. Η τέταρτη κατηγορία, τέλος, είναι αυτή της αποξένωσης και της στέρησης υψηλότερων (higher) αναγκών. Το μοντέλο αυτό δεν αρκείται σε αυτή την κατηγοριοποίηση, αλλά συγκεντρώνει τις ως άνω κατηγορίες σε δύο τύπους βίας: την άμεση βία (η οποία αφορά την απ'ευθείας πρόκληση βλάβης στο άτομο, και εμπεριέχει την κατηγορία της “κλασσικής” βίας) και τη δομική (structural) βία που συνίσταται σε “κοινωνικές δυνάμεις που βλάπτουν ορισμένες ομάδες ανθρώπων, παράγοντας και διαιωνίζοντας την ανισότητα στην υγεία και την ευημερία. Περιλαμβάνει κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές διαδικασίες που εκδηλώνονται τόσο με υλικά όσο και με συμβολικά μέσα κοινωνικού αποκλεισμού”. Ως εκ τούτου, δεν αφορά αποκλειστικά στη βία που ασκείται από άτομο σε άτομο, αλλά και αυτή που εμφανίζεται στις σχέσεις μεταξύ ανισότιμων ομάδων, όπως για παράδειγμα αυτή του κρατικού μηχανισμού με τους πολίτες ενός κράτους. Αντλεί, δε, την ονομασία της από την κοινωνική δομή, στην οποία θεωρείται ότι, κατά περίπτωση, είναι ενσωματωμένη. Ο Galtung βέβαια, ως Νορβηγός κοινωνιολόγος, πραγματοποιεί μία ανάλυση της βίας η οποία βασίζεται στην έννοια των ανθρωπίνων αναγκών, γεγονός που ενδεχομένως απορρέει και από το πολιτισμικό του υπόβαθρο, δεδομένου ότι μια σκανδιναβική κοινωνία όπως η Νορβηγία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το μοντέλο του κοινωνικού κράτους πρόνοιας το οποίο επικεντρώνεται στην κάλυψη βασικών και “υψηλότερων” αναγκών.

Παρόμοια νοοτροπία με αυτή του Kineberg ακολουθεί η τυπολογία που υιοθετεί ο Π.Ο.Υ (2002), χωρίζοντας το φαινόμενο σε επίπεδα. Το πρώτο, η αυτοκατευθυνόμενη (self-directed) βία περιλαμβάνει αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές που είτε παραμένουν σε ένα επίπεδο σκέψης και διαπραγμάτευσης, είτε εκφράζονται χωρίς κάποιο θανάσιμο αποτέλεσμα, είτε καταλήγουν στην αυτοκτονία του ατόμου, τις οποίες διαχωρίζει στις δύο βασικές κατηγορίες της κακοποίησης εαυτού (self-abuse) και της αυτοκτονίας. Το δεύτερο επίπεδο αφορά στη διαπροσωπική βία, δηλαδή τη βίαιη μεταχείριση ή απειλή αυτής μεταξύ οικογενειακών μελών, ερωτικών συντρόφων ή και αγνώστων, και περιλαμβάνει την κακοποίηση ανηλίκων και ηλικιωμένων, το φαινόμενο της νεανικής βίας και περιπτώσεις σεξουαλικής βίας. Βασικά, όμως, διαχωρίζεται σε οικογενειακή, συντροφική (intimate partner violence – IPV) και κοινοτική (community violence) βία. Τέλος, στο τρίτο επίπεδο βρίσκεται το φαινόμενο της συλλογικής βίας, της “εργαλειακής χρήσης βίας από άτομα που αυτοπροσδιορίζονται ως μέλη μιας ομάδας (...) εναντίον μιας άλλης ομάδας ή συνόλου ατόμων, προκειμένου να επιτευχθούν πολιτικοί, οικονομικοί ή κοινωνικοί στόχοι”, και με αυτόν τον τρόπο κατηγοριοποιείται σε πολιτική, οικονομική και κοινωνική βία. Τα παραπάνω επίπεδα αποτελούν κοινωνικά πλαίσια στα οποία μπορεί να εκδηλωθεί μία ή και περισσότερες μορφές βίας που ανήκουν σε τέσσερις

κατηγορίες: τη σωματική (physical), τη σεξουαλική, την ψυχολογική και τη σχετική με την αποστέρηση (deprivation) ή την παραμέληση.

A.3. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις της βίας

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης

Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, δεχόμενος κανείς ότι ο άνθρωπος ως κοινωνικό ον αποκτά εμπειρία στο περικείμενο της κοινωνίας και της αλληλεπίδρασης με τους λοιπούς κοινωνούς, υποστηρίζεται ότι η βία, όπως οποιαδήποτε άλλη συμπεριφορά, μαθαίνεται με οχήματα την παρατήρηση και τη μίμηση. Μια τέτοια θεωρία μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για να θέσει σε προβληματισμό τις βιολογικές θεωρίες σχετικά με κάποια προκατασκευασμένη τάση προς τη βία, εγγεγραμμένη εξελικτικά στον γενετικό κώδικα του ανθρωπίνου είδους. Με τον ίδιο τρόπο που μπορεί να αποκτάται η βία ως εργαλείο στην συμπεριφορική "εργαλειοθήκη" του εκάστοτε ατόμου, έτσι είναι πιθανόν να μαθαίνεται εξ ίσου εύκολα και η συνεργατική, φιλική στάση. Το βασικό επιχείρημα είναι σχετικά απλό, εδώ: Δεν εξηγείται με τρόπο και σε βαθμό απόλυτο η βία βάσει βιολογικών ερμηνειών, καθώς αν ήταν έτσι θα εκδηλωνόταν στην ολότητά της από κάθε, άνευ εξαιρέσεων, μέλος της κοινωνίας (υπενθυμίζεται, όμως, για παράδειγμα, ότι τα ποσοστά ανθρωποκτονιών, ακόμα και σε περιόδους που εμφανίζονται υψηλά, δεν αφορούν ποτέ την πλειοψηφία των ατόμων μιας κοινωνίας). Στον αντίποδα, βεβαίως, μπορεί να γίνει και η εξής παρατήρηση: Υιοθετώντας έναν από τους ευρύτερους ορισμούς για τη βία (βλ. παραπάνω), το πόσοι άνθρωποι μπορούν στ'αλήθεια να ισχυριστούν ότι δεν ασκούν ή δεν έχουν ασκήσει στο παρελθόν, κάποια μορφή βίας είναι διαπραγματεύσιμο. Οι θεωρήσεις της βίας ως ένα απόλυτο, μετρήσιμο κοινωνικό γεγονός που επιφέρει ορατές βλάβες στα άτομα προσφέρουν μόνο μία διάσταση στο φαινόμενο. Και σε αυτή την περίπτωση, λοιπόν, προσκρούουν στο μεθοδολογικό πρόβλημα του... ορίζουν τη βία. Η θεωρία αυτή εφαρμόζεται στην περίπτωση της επιθετικότητας από τον Bandura (1978), ο οποίος ισχυρίζεται ότι "οι άνθρωποι δε γεννιούνται με προκαθορισμένα ρεπερτόρια επιθετικής συμπεριφοράς, αλλά αντιθέτως, χρειάζεται να τα μάθουν". Ένα άλλο παράδειγμα εφαρμογής της θεωρίας της μάθησης είναι η άποψη των Wolfgang & Ferracuti (1969) περί της υποκουλτούρας της βίας. Θεωρούν ότι η βία μπορεί να γίνει τρόπος ζωής, ένας μαθημένος αποδεκτός τρόπος συμπεριφοράς, καθιερωμένος και επιδοκιμασμένος από συγκεκριμένες κοινότητες και τη συμβατική τους ηθική - με άλλα λόγια, μια υποκουλτούρα. Σε τέτοιες περιπτώσεις, το φαινόμενο συνήθως δεν θεωρείται αντικανονικό και συνεπώς δεν συνοδεύεται από αίσθημα ενοχής. Στην πραγματικότητα, όταν προκύπτουν καταστάσεις στις

οποίες είθισται να χρησιμοποιείται, η μη βία μπορεί να θεωρηθεί ως αντίθετη στον κανόνα και να καταδικαστεί από την εν λόγω κοινότητα.

Η υπόθεση της ματαίωσης-επιθετικότητας

Με έναν τρόπο σχεδόν αντίστροφο από αυτόν που περιγράφεται παραπάνω σε σχέση με τις θεωρίες μάθησης, οι Dollard, Doob, Miller, Mowrer & Spears (1939) διατυπώνουν την υπόθεση της ματαίωσης-επιθετικότητας, ισχυριζόμενοι ότι η επιθετικότητα πάντοτε αποτελεί συνέπεια της ματαίωσης (frustration), όχι απαραίτητα αυτόματα σε ευθεία ακολουθία ενός συναισθήματος ματαίωσης, αλλά σίγουρα σε κάποιο ύστερο εύλογο χρονικό διάστημα. Εξηγούν, μάλιστα, ότι ο λόγος που η επιθετική απόκριση δε θα εκδηλωθεί αμέσως μετά τη ματαίωση (και αυτό είναι το σημείο της υπόθεσης το οποίο ακολουθεί τη φιλοσοφία των θεωριών μάθησης) είναι ότι ένα από τα μαθήματα που εσωτερικεύει το άτομο εξαιρετικά νωρίς στη ζωή του, ως αποτέλεσμα της συνύπαρξής του σε ένα κοινωνικό σύνολο, είναι η κατάπνιξη και συγκράτηση των απροκάλυπτων βίαιων αντιδράσεων. Δέχονται, παρά ταύτα, ότι οι επιθετικές τάσεις είναι εγγενείς στα άτομα, και δεν εξαφανίζονται ποτέ πλήρως, γι' αυτό και ενεργοποιούνται, τρόπον τινά, μέσω της ματαίωσης. Η ματαίωση, στα πλαίσια αυτής της υπόθεσης, ορίζεται ως μία παρέμβαση στην διαδικασία επίτευξης ενός στόχου και μιας αντίστοιχης (θετικής) απόκρισης σε αυτόν (η οποία έχει ως αποτέλεσμα την επίτευξή του) η οποία θα αποτρέψει την ολοκλήρωση του επιθυμητού αποτελέσματος. Το φαινόμενο της επιθετικότητας που θα ακολουθήσει, σύμφωνα με τη θεωρία, αποτελεί μία αλληλουχία συμπεριφορών στόχος των οποίων είναι ο τραυματισμός του ατόμου προς το οποίο κατευθύνονται. Ο τραυματισμός, δε ο οποίος αναφέρεται δεν αφορά μόνο σε σωματικές βλάβες, αλλά και σε οποιοδήποτε άλλο παράδειγμα ένα άτομο, ή ένα αντικείμενο, δέχεται κάποιο είδος πλήγματος, ακόμα και υπό τη μορφή μιας κακόβουλης φημολογίας ή απειλής, ενώ μπορεί να μην φτάσει καν σε σημείο να εκδηλωθεί ως συμπεριφορά, αλλά να παραμείνει σε ένα στάδιο φαντασίωσης ή ονειροπόλησης.

Η σχετική αποστέρηση ως παράγοντας εκδήλωσης της βίας

Ο Gurr (1968) συσχετίζει το φαινόμενο της βίας με τη σχετική αποστέρηση, η οποία ορίζεται ως μια αντιληπτή ασυμφωνία μεταξύ των προσδοκιών της αξίας (value) του ατόμου και των δυνατοτήτων του σε συνάφεια με την αξία. Οι προσδοκίες της αξίας είναι τα αγαθά και οι συνθήκες ζωής που οι άνθρωποι πιστεύουν ότι δικαιούνται (ότι αξίζουν). Οι δυνατότητες όσον αφορά την αξία τους είναι τα αγαθά και οι συνθήκες που πιστεύουν ότι είναι σε θέση να επιτύχουν και να διατηρήσουν, δεδομένων των κοινωνικών μέσων που έχουν στη διάθεσή

τους. Με άλλα λόγια, σχετική αποστέρηση είναι ένα υποκειμενικό αίσθημα ότι το άτομο έχει στη διάθεσή του λιγότερα από όσα αξίζει και δικαιούται. Η ανακολουθία αυτή, ως εκ τούτου μπορεί να επιφέρει δυσαρέσκεια, η οποία, όταν προκαλείται από τη σχετική αποστέρηση είναι μια γενική ώθηση για δράση (που μπορεί να λάβει επιθετικό πρόσημο υπό συνθήκες). Η αιτιολογία του μηχανισμού που περιγράφεται μπορεί να έχει το ακόλουθο μοτίβο: η κύρια αιτιακή αλληλουχία στην πολιτική βία, για παράδειγμα, είναι, πρώτον, η ανάπτυξη δυσαρέσκειας, δεύτερον, η πολιτικοποίηση αυτής της δυσαρέσκειας και, τέλος, η έκφρασή της σε βίαιη δράση εναντίον πολιτικών υποκειμένων και παραγόντων.

A.3.3. Η συμβολή της κοινωνικής και πολιτικής θεωρίας στην ερμηνεία της βίας

Αν ακολουθήσει κανείς τον ορισμό του Weber (1946) για το κράτος, το οποίο σύμφωνα με τον ίδιο ορίζεται ως μια ανθρώπινη κοινότητα η οποία φέρει την αξίωση του μονοπωλίου της νόμιμης χρήσης φυσικής/σωματικής δύναμης (physical force) εντός μιας καθορισμένης περιοχής, η ίδια η έννοια του εγκλήματος μπορεί να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα της βίας ως εξής: Θεωρώντας ότι για να έρθει εις πέρας μια εγκληματική πράξη ένα από τα διαθέσιμα μέσα είναι, τις περισσότερες φορές, η χρήση βίας, τότε μπορεί να ειπωθεί ότι μια πράξη εγκληματοποιείται επειδή θέτει σε αμφισβήτηση το κρατικό μονοπώλιο στη χρήση βίας. Στην περίπτωση αυτή, επί της ουσίας ο διαχωρισμός δε γίνεται σε βίαια και μη βίαια γεγονότα, αλλά σε νόμιμη και παράνομη βία. Μα όχι μόνο. Σε μία προέκταση αυτής της θέσης, υποτεθείσθω, για παράδειγμα, ότι μια εγκληματική οργάνωση επιχειρεί να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της, και άρα, στα πλαίσια του ανταγωνισμού της (παράνομης) αγοράς να εκτοπίσει άλλες εγκληματικές ομάδες, είναι πιθανό να χρησιμοποιήσει τη βία ως μέσο εδραίωσής της στην περιοχή ή στον τομέα στον οποίο δραστηριοποιείται (και πάλι, κατά τον Weber ο μοναδικός τρόπος να διατηρηθεί η εξουσία είναι μέσω της βίας), και δή έναντι αντίπαλων εγκληματικών οργανώσεων, σε μια απόπειρα να διατηρήσει εκείνη το μονοπώλιο. Άλλωστε, κατά τον Amir (1999), η προσπάθεια μονοπώλησης του πεδίου δράσης είναι χαρακτηριστικό του οργανωμένου εγκλήματος, ακριβώς όπως και η χρήση βίας. Επομένως, ο μηχανισμός για το πώς λειτουργεί η βία που περιγράφει ο Weber πιθανόν και να μην περιορίζεται αυστηρά στα ζητήματα της σχέσης μεταξύ κράτους και πολιτών. Σε παρόμοιο ύφος, όπως σχολιάζει και ο Khatib (2018) η μαρξιστική θεωρία καθιστά ξεκάθαρο ότι η βία είναι εγγενές χαρακτηριστικό της καπιταλιστικής ταξικής κοινωνίας, στις βάσεις, μάλιστα, των κοινωνικο-οικονομικών σχέσεων. Δεν είναι απλά μια εξαίρεση, αλλά ο κυρίαρχος τρόπος διαμόρφωσης και διατήρησης του καπιταλιστικού γίγνεσθαι όχι μόνο διαπροσωπικά, αλλά κυρίως σε επίπεδο κοινωνικών θεσμών και δομής, ένα καύσιμο του κράτους που απαντάται από την αντιβία (counterviolence)

των εργατών, των περιθωριοποιημένων και των καταπιεσμένων, η οποία βέβαια είναι ασύμμετρη της κρατικής βίας (αφού το κράτος έχει το μονοπώλιο χρήσης της).

Μία διαφορετική ανάγνωση της βίας από την πλευρά των αποικιοκρατικών ανθρωπολογικών σπουδών δίνεται από τον Fanon (1961), ο οποίος την αναγνωρίζει στο πρόσωπο της αποικιοκρατίας, για την οποία υποστηρίζει ότι ο μόνος τρόπος να υποχωρήσει είναι η εξίσου βίαιη απάντηση από τον καταπιεσμένο λαό τον οποίο η συνθήκη της αποικιοκρατίας απανθρωποποιεί. Ερμηνεύει την εγκαθίδρυση της σχέσης αποικιοκράτη - αποικιοκρατούμενου στη βάση της αντίληψης του πρώτου ότι ο δεύτερος αποτελεί ένα εγγενώς κατώτερο, αδύναμο είδος ανθρώπου, στο οποίο είναι φυσικό να επιβληθεί μέσω της βίας και του ελέγχου, εξουσιάζοντας τη ζωή του. Θέτει, δε, το ζήτημα και σε επίπεδο ταυτότητας, θεωρώντας ότι οι ταυτότητες του δυνατού και του αδυνάτου διαμορφώνονται από το αποικιοκρατικό σύστημα το οποίο πραγματοποιεί την υπαγωγή ενός λαού στην εξουσία του.

Από την άλλη πλευρά, και ακριβώς επειδή όσοι ορισμοί έχουν συζητηθεί έως τώρα αναφέρονται στην επιβολή της θέλησης ενός ατόμου σε ένα άλλο, ο χώρος της πολιτικής φιλοσοφίας, με εξέχουσα συγγραφέα την Arendt, η οποία το 1970 δημοσιεύει το δοκίμιο “Περί Βίας”, συσχετίζει και ταυτόχρονα αποσυνδέει την έννοια της βίας με αυτή της εξουσίας, βασιζόμενη στο θεμελιώδες ερώτημα “είναι η βία απλώς η ύστατη μορφή εξουσίας;”. Η Arendt εξηγεί ότι η εξουσία και η βία είναι συγκοινωνούντα δοχεία: όταν το πρώτο “στερεύει”, όταν μια κυβέρνηση ή ένα σώμα κυβερνώνμενων αντιλαμβάνεται την υποχώρηση της δύναμής του, το δεύτερο έρχεται σε “επιστράτευση”, η βία υποκαθιστά δηλαδή την εξουσία. Για την ίδια, η βία είναι ένα εργαλείο, ένα μέσο επίτευξης σκοπών, η εξουσία όμως είναι σχέση, είναι μια συνθήκη που “επιτρέπει σε ομάδες ανθρώπων να σκεφτούν και να πράξουν με όρους μέσων και σκοπών”. Αντιπαρέρχεται τις βεμπεριανές θεωρήσεις της (κρατικής) εξουσίας ως κυριαρχίας ατόμων επί άλλων ατόμων που εγκαθιδρύεται μέσω της χρήσης νόμιμης βίας, αφού θεωρεί τη γραφειοκρατία ούτως ή άλλως ένα τυρρανικό είδος εξουσίας.

B. Η ιδιαίτερη κατηγορία της σεξουαλικής βίας και το σεξουαλικό έγκλημα

Σε αυτό το κεφάλαιο, έχοντας κατακτήσει μια βασική εικόνα για το ζήτημα της βίας, η ανάλυση εστιάζει στις έμφυλες και σεξουαλικές προεκτάσεις, αλλά και στους τρόπους με τους οποίους θυματοποιείται σεξουαλικά η ειδική κατηγορία των ανηλίκων. Έπειτα, το θέμα προσεγγίζεται ερμηνευτικά, σε μια συζήτηση για τις διάφορες αναγνώσεις της σεξουαλικής βίας, και, τέλος, πραγματοποιείται μια κριτική ανασκόπηση της ισχύουσας νομοθεσίας σε διεθνές επίπεδο.

B.1. Ορισμός και φαινομενολογία της σεξουαλικής βίας: Ενήλικα θύματα

Όπως προαναφέρθηκε, η σεξουαλική βία, η οποία θα απασχολήσει το παρόν κείμενο εν συνεχεία, αποτελεί μία από τις βασικές, αναγνωρισμένες από τον Π.Ο.Υ μορφές βίας, την οποία οι Rutherford, Zwi, Grove & Butchart (2007) περιγράφουν ως τη μη συναινετική σεξουαλική επαφή και μη συναινετικές ανέπαφες δράσεις σεξουαλικής φύσεως όπως η ηδονοβλεψία και η σεξουαλική παρενόχληση. Σεξουαλική βία ασκείται και σε περιπτώσεις που τα θύματα είναι αδύνατον να συναινέσουν (λόγω ανηλικότητας, αναπηρίας, κατάχρησης εξουσίας και απειλής βίας). Ο Ο.Η.Ε το 2014 (“Sexual and gender-based violence in the context of transitional justice”) ορίζει τη σεξουαλική βία ως μία μορφή έμφυλης (gender based) βίας, όπως ορίζεται κάθε επιβλαβής πράξη εις βάρος ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων στη βάση του φύλου τους, και περιλαμβάνει οποιαδήποτε σεξουαλική πράξη ή απόπειρά της, ανεπιθύμητα σεξουαλικά σχόλια, πράξεις με στόχο τη διακίνηση (traffic) ενός ατόμου ή άλλες συμπεριφορές που στρέφονται στη σεξουαλικότητα ενός ατόμου με χρήση εξαναγκασμού και πίεσης (coercion), από οποιοδήποτε άτομο ανεξάρτητα από τη σχέση του με το θύμα, σε οποιοδήποτε περιβάλλον. Τέτοιες πράξεις μπορεί να είναι ο βιασμός, η σεξουαλική κακοποίηση, η εξαναγκαστική (forced) εγκυμοσύνη, η εξαναγκαστική στέρωση και η εξαναγκαστική άμβλωση, η εξαναγκαστική πορνεία, η διακίνηση και εμπορία ανθρώπων, η σεξουαλική υποδούλωση (enslavement), η εξαναγκαστική περιτομή και ο εξαναγκαστικός ευνουχισμός και η εξαναγκαστική γυμνότητα. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι συμπεριφορές αυτές εκδηλώνονται στα πλαίσια οικογενειακών και συντροφικών/ερωτικών σχέσεων με μεγάλη συχνότητα, γεγονός που έχει οδηγήσει στη δημιουργία μιας μεγάλης κατηγορίας ερευνών σχετικά με την ενδοοικογενειακή (intrafamilial) και συντροφική (intimate partner / IPV) βία. Από την πλευρά του Συμβουλίου της Ευρώπης προσφέρεται ο ορισμός της σεξουαλικής παρενόχλησης ως “οποιαδήποτε μορφή ανεπιθύμητης λεκτικής, μη λεκτικής ή σωματικής συμπεριφοράς σεξουαλικής φύσης με σκοπό ή αποτέλεσμα την προσβολή της αξιοπρέπειας ενός ατόμου, ιδίως όταν δημιουργείται ένα περιβάλλον εκφοβισμού, εχθρικό, ταπεινωτικό ή προσβλητικό” (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, 2011).

Σε κάθε περίπτωση, βέβαια, το έμφυλο στοιχείο είναι κεντρικό για το ζήτημα της σεξουαλικής βίας. Για την ακρίβεια, σύμφωνα πάλι με τον Ο.Η.Ε, το φαινόμενο κατατάσσεται στην ευρύτερη κατηγορία της έμφυλης βίας, που ορίζεται ως “η βία που κατευθύνεται ενάντια σε ένα άτομο στη βάση του κοινωνικού (gender) ή βιολογικού (sex) του φύλου συμπεριλαμβανομένων πράξεων που προκαλούν σωματική, ψυχική ή σεξουαλική βλάβη ή δυσφορία, απειλές τέτοιων πράξεων, εξαναγκασμό και άλλες στερήσεις της ελευθερίας”

(Handbook for the Protection of Internally Displaced Persons, 2010). Περιλαμβάνει τη σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία που διαπράττεται ή παραβλέπεται εντός της οικογένειας και της κοινότητας, επιβλαβείς παραδοσιακές πρακτικές (ακρωτηριασμό γυναικείων γεννητικών οργάνων, εξαναγκαστικό γάμο ενηλίκων ή ανηλίκων, ανθρωποκτονία και πρόκληση μόνιμων βλαβών/τραυμάτων (maiming) για λόγους τιμής ή προίκας, βρεφοκτονία, άμβλωση εμβρύου συγκεκριμένου φύλου και άρνηση εκπαίδευσης και εργασιακών ευκαιριών σε γυναίκες και κορίτσια) και κοινωνικοοικονομικά βίαιες πρακτικές (διακρίσεις και άρνηση ευκαιριών ή υπηρεσιών με βάση το φύλο ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό, κοινωνικός αποκλεισμός, παρεμποδιστικές νομικές πρακτικές, όπως η άρνηση της άσκησης των ατομικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών και πολιτικών δικαιωμάτων, κυρίως σε γυναίκες και κορίτσια, εξαναγκαστική στρατολόγηση και εκπαίδευση για συμμετοχή σε πολεμικές συρράξεις). Πάντως, το ζήτημα της έμφυλης διάστασης της βίας δεν ανταποκρίνεται αποκλειστικά στη βάση των βιολογικών διαχωρισμών και διαφοροποιήσεων των δύο φύλων, παρά τον αδιαμφισβήτητο χαρακτήρα του επιχειρήματος της συνήθους αυξημένης σωματικής δύναμης των ανδρών σε σχέση με αυτή των γυναικών. Εξίσου σημαντικό είναι και το ζήτημα της κοινωνικής κατασκευής των έμφυλων ρόλων, που συνίσταται, όπως περιγράφουν οι Cifre, Vera, Sanchez-Cardona & Decuypere (2014) στο γεγονός ότι "το κοινωνικό φύλο είναι μια πολιτισμική κατασκευή που χτίστηκε από την κοινωνία γύρω από τα δύο βιολογικά φύλα υποδηλώνοντας χαρακτηριστικά που συνδέονται με την κατάσταση των ανδρών και των γυναικών που δεν είναι έμφυτα αλλά δημιουργούνται από την κοινωνία. Ως εκ τούτου, το φύλο συνδέεται με μια κουλτούρα και μια εποχή, και συχνά συνοδεύεται από στερεότυπα" που προσδιορίζουν το εκάστοτε κοινωνικό κλίμα. Για παράδειγμα, η παραδοσιακή θέση της γυναίκας μέσα σε μια συζυγική σχέση ως του ατόμου που συνήθως ασχολείται με τη φροντίδα των οικιακών, ιδανικά χωρίς να εργάζεται, δε σχετίζεται μόνο με κάποια αόριστη βιολογική τάση των γυναικών να φροντίζουν, αλλά προέρχεται από τον περιθωριακό χαρακτήρα που τους προσάπτεται στα πλαίσια του σύγχρονου κοινωνικοοικονομικού συστήματος, στο οποίο όμως, τουλάχιστον σύμφωνα με τη στάση πολλών φεμινιστών κοινωνικών επιστημόνων, προσφέρουν αμισθί την εργασία τους. Επιπλέον, τουλάχιστον στη βάση μιας μαρξιστικής θεώρησης, η θέση της γυναίκας στην κοινωνία μπορεί να θεωρηθεί ως δείκτης ανάπτυξής της, και ο μοναδικός τρόπος να πραγματοποιηθεί μια αλλαγή προς συνθήκες ισοτιμίας είναι η θέαση των δύο φύλων ως ατόμων με εγγενή αξία, και όχι ως έμφυλων οντοτήτων, που αξία αντλούν αποκλειστικά και μόνο από την ιδιότητά τους ως άνδρες ή γυναίκες, ή ακόμα και ως παραγωγικές "μηχανές"

(Brown, 2014), διότι με τον ίδιο τρόπο που αποδίδεται αξία σε ένα άτομο βάσει του φύλου του, ακριβώς με τον ίδιο τρόπο είναι δυνατόν να απαξιωθεί, στην ίδια βάση.

Αυτό που δεν μπορεί να αγνοηθεί, σε κάθε περίπτωση, είναι ότι στην παραπάνω παράθεση παραδειγμάτων των βασικότερων μορφών σεξουαλικών εγκλημάτων, φαίνεται να υποβόσκει στα περισσότερα από αυτά η πρακτική του βιασμού, ο οποίος είναι, μεν, μια ξεχωριστή εγκληματική οντότητα, αποτελεί, δε, μία από τις παραβιαστικές συμπεριφορές που αξιοποιούνται και σε περιστάσεις εξαναγκαστικής ώθησης στην πορνεία, εμπορίας ανθρώπων ή μη συναινετικής υποχρέωσης σε κυοφορία. Ο Π.Ο.Υ ορίζει ως βιασμό τη “σωματικά καταναγκαστική ή με άλλο τρόπο εξαναγκαστική διείδυση, έστω και ελαφρά, του αιδοίου ή του πρωκτού, χρησιμοποιώντας το ανδρικό γεννητικό όργανο, άλλα μέρη του σώματος ή κάποιο αντικείμενο”. Αποτελεί μια παραβιαστική πράξη με μεγάλη ηθική απαξία, και πολύ υψηλά ποσοστά ψυχολογικής και σωματικής βλάβης, πολύ συχνά με χρόνια επιβάρυνση. Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του αμερικανικού υπουργείου δικαιοσύνης (1998)² αναγνωρίζονται πέντε διαφορετικοί τύποι βιασμού: (α) βιασμό διά εξαναγκασμού (forcible), (β) βιασμό ανηλίκου/ατόμου που βρίσκεται κάτω από τη θεσπισμένη ηλικία σεξουαλικής συναίνεσης, (γ) βιασμό με δόλο (συναινετική σεξουαλική σχέση με ενήλικα με άσκηση δόλου), (δ) βιασμό σε πλαίσιο συνάντησης - ραντεβού (date rape) και (ε) βιασμό σε πλαίσιο γάμου ή συντροφικής σχέσης.

Όσον αφορά τη συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου, τις συχνότερες μορφές του και τα δημογραφικά στοιχεία των θυμάτων σεξουαλικής βίας εν γένει, οι έρευνες (Borumandnia, Khandembashi, Tabatabei & Majd, 2020) δείχνουν ότι 35,6% των γυναικών, παγκοσμίως, έχουν υπάρξει θύματα κάποιας μορφής της. Άλλες ομάδες οι οποίες έχουν υπάρξει υποκείμενα έρευνας για τη σεξουαλική θυματοποίηση είναι τα παιδιά (ιδίως αυτά με νοητικές αναπηρίες εμφανίζουν ευαλωτότητα στη σεξουαλική βία, σε ένα ποσοστό της τάξεως του 13,7%), οι ανάπηροι και οι ηλικιωμένοι (οι τελευταίοι εμφανίζουν ποσοστά θυματοποίησης 14%). Συνολικά, τα στατιστικά στοιχεία σχετικά με το φύλο των θυμάτων, δε, δείχνουν ότι μόνο ένα 13% είναι άνω των 25 ετών, το 22% είναι μεταξύ της ηλικίας 18-24, το 32% ανήκει στην κατηγορία 11-17 ετών και το 29% των γνωστών θυμάτων είναι κάτω των 11 ετών (Miller, 2013). Αρκετά υψηλά είναι και τα ποσοστά σεξουαλικής θυματοποίησης εντός του χώρου της φυλακής. Μια έρευνα που διεξήχθη το 2006 για να ενισχύσει το Prison Rape Elimination Act

---

² U.S. Department of Justice (1998). Violence by intimates: Analysis of data on crimes by current or former spouses, boyfriends, and girlfriends. Washington, DC: US Department of Justice.

(δράση για την εξάλειψη του βιασμού στη φυλακή) δείχνει ότι το 21,2% των γυναικών και 4,3% των ανδρών καταδικών έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής βίας τους τελευταίους έξι μήνες.

Σύμφωνα με άλλα στοιχεία, και συγκεκριμένα αυτά που αντλούνται από την National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS)³, μια από τις μεγαλύτερες έρευνες θυματοποίησης σε σχέση με τη σεξουαλική βία, η οποία πραγματοποιείται ανά τακτά χρονικά διαστήματα στις Η.Π.Α (με πιο πρόσφατα δεδομένα από το διάστημα 2016-2017) και μετρά τον επιπολασμό ή, άλλως, τη συχνότητα εμφάνισης (prevalence) φαινομένων σεξουαλικής βίας, πέντε βασικοί τύποι σεξουαλικής βίας είναι ο βιασμός, ο εξαναγκασμός άνδρα σε διείσδυση, ο σεξουαλικός ψυχολογικός εξαναγκασμός (coercion), η ανεπιθύμητη σεξουαλική επαφή που δεν περιλαμβάνει διείσδυση και η σεξουαλική παρενόχληση σε δημόσιο χώρο. Τα στοιχεία της NISVS δείχνουν πως 1 στις 4 γυναίκες και 1 στους 26 άνδρες υπήρξαν θύματα βιασμού ή απόπειρας βιασμού σε κάποια στιγμή στη ζωή τους, 1 στους 9 άνδρες εξαναγκάστηκαν σε σεξουαλική διείσδυση κάποια στιγμή στη ζωή τους, ενώ περίπου ίδια είναι τα ποσοστά στις υπόλοιπες κατηγορίες σεξουαλικής βίας, με υψηλότερα ποσοστά (1 στις 2 γυναίκες και 1 στους 9 άνδρες) στην περίπτωση της ανεπιθύμητης σεξουαλικής επαφής. Τα περισσότερα θύματα (πάνω από το 80% των περιπτώσεων) αναφέρουν ότι δράστης ήταν είτε κάποια γνωστή κοινωνική τους επαφή, είτε ένα άτομο με το οποίο βρίσκονταν σε ερωτική σχέση ή ένα μέλος της οικογένειάς τους. Συχνότερα αναφέρθηκε ότι ο δράστης ήταν άνδρας (παρ'ότι, ασφαλώς, είναι πάντοτε πιθανόν να ασκηθεί σεξουαλική κακοποίηση ανεξαρτήτως φύλου του δράστη, συμπεριλαμβανομένων και περιπτώσεων στις οποίες δράστης και θύμα ήταν του ιδίου φύλου). Ενδιαφέρον είναι το ποσοστό αυτών που αναφέρουν ότι δράστης ήταν κάποιο πρόσωπο εξουσίας, ιδίως επειδή είναι το ποσοστό εκείνο στο οποίο κατ'εξαιρέση εμφανίζονται περισσότερες γυναίκες δράστες (με ποσοστό ανδρικής θυματοποίησης 9% έναντι του 4% που αφορά στη γυναικεία), και το οποίο παραπέμπει σε θεωρήσεις της βίας ως φαινόμενο που βρίσκει πρόσφορο έδαφος μέσα σε σχέσεις εξουσίας. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, στις ελάχιστες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί επί του θέματος, φαίνεται ότι υπάρχει ελάχιστη απόκλιση μεταξύ ανδρών και γυναικών δραστών που επιλέγουν μεθόδους ψυχολογικής και όχι σωματικής μεταχείρισης για να επιτύχουν σεξουαλικούς σκοπούς, με κύρια εξ αυτών τον εξαναγκασμό (coercion) των θυμάτων (Anderson & Melson, 2002). Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ δράστη και θύματος, 24% των δραστών ήταν άγνωστοι, 42% νυν ή

---

³ <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs/nisvsReportonSexualViolence.pdf>

πρώην σύζυγοι ή σύντροφοι, 10% συγγενείς και 15% άλλα άτομα όπως είναι οικογενειακοί φίλοι, γείτονες και περιστασιακές σχέσεις (Miller, 2013).

Έχει μεγάλη σημασία η κατανόηση των παραγόντων εκείνων που είναι πιθανόν, υπό συνθήκες, να διευκολύνουν την εκδήλωση σεξουαλικά βίαιων συμπεριφορών (από την πλευρά, δηλαδή, του δράστη). Οι Tharp, DeGue, Valle, Brookmeyer, Massetti & Matjasko (2012) εντόπισαν ποικίλους παράγοντες διακινδύνευσης, οι οποίοι εντοπίστηκαν (α) σε ένα ιστορικό σωματικής, ψυχολογικής, σεξουαλικής κακοποίησης του ατόμου κατά την παιδική ηλικία, (β) σε συγκρουσιακές σχέσεις γονέων - παιδιών (γεγονός το οποίο ενισχύει το μοντέλο ερμηνείας που παρέχει η θεωρία της κοινωνικής μάθησης, αν θεωρηθεί ότι η οικογένεια αποτελεί ένα υπόδειγμα συμπεριφοράς για το παιδί), (γ) στο συγκριτισμό με ομοτίμους που είτε παραβλέπουν, είτε υποστηρίζουν, είτε και συμμετέχουν σε πρακτικές σεξουαλικής βίας, ή με ομάδες ομοτίμων, συνήθως αποκλειστικά ανδρών, με ισχυρές πατριαρχικές ιδεολογίες, συμπεριλαμβανομένων των αθλητικών ομάδων και των πανεπιστημιακών αδελφοτήτων, ή, ακόμα, με άτομα που έχουν επιδείξει αντικοινωνική συμπεριφορά, (δ) σε δυναμικές που αναπτύσσονται μέσα σε ένα ζευγάρι συντρόφων ως αποτέλεσμα χειριστικών και αποφευκτικών συμπεριφορών, ή σε ένα σύντροφο ο οποίος χρησιμοποιεί άλλες μορφές βίας (σωματική ή ψυχολογική) για να επιλύσει τις σχεσιακές συγκρούσεις, (ε) στην πρώιμη έκθεση του ατόμου σε υλικό σεξουαλικού περιεχομένου, (στ) σε μία απρόσωπη αντιμετώπιση της σεξουαλικής επαφής, (ζ) σε ψυχικές διαταραχές, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης αλκοόλ, και διαπροσωπικές/κοινωνικές/επικοινωνιακές δυσκολίες και, τέλος, (η) σε δυσλειτουργικές πεποιθήσεις για το φύλο, τη σεξουαλική επαφή ή τη σεξουαλική βία (όπως υιοθέτηση των μύθων για το βιασμό, σεξουαλικές φαντασιώσεις, εχθρικότητα απέναντι στο γυναικείο φύλο και ελλιπής γνώση για το βιασμό, ιδίως από ομάδες εφήβων).

Εξ ίσου σημαντική είναι η κατανόηση των ατόμων που περνούν στην πράξη, προκειμένου την αποτελεσματικότερη επανένταξή τους, όπου αυτό καθίσταται δυνατόν, τη μείωση του κινδύνου για το ευρύ κοινωνικό σύνολο και την υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης και ενημέρωσης του κοινού. Η συνεργασία των Knight & Prentky (1990) στο Massachusetts Treatment Center, μια θεραπευτική δομή για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, απέφερε μια τυπολογία ερμηνείας των κινήτρων δραστών που έχουν προχωρήσει σε σεξουαλική επίθεση, υποστηρίζοντας ότι αυτά είναι ο μετατοπισμένος θυμός (οι συγκεκριμένοι παραβάτες του ποινικού νόμου επιδίδονται σε ιδιαιτέρως στυγερές, βίαιες συμπεριφορές συνήθως εναντίον αγνώστων γυναικών, στο πρόσωπο των οποίων ενδεχομένως βλέπουν ένα άτομο του παρελθόντος τους που τους προκάλεσε κάποια βλάβη), ο σεξουαλικός σαδισμός (στην

περίπτωση αυτή έχει διαμορφωθεί μια εσωτερική σύγκυση μεταξύ σεξουαλικότητας και επιθετικότητας, η οποία έχει οδηγήσει στη σύμφυση σεξουαλικής διέγερσης και άσκησης βίας), η επαναβεβαίωση της σεξουαλικότητας (σε τέτοιες περιπτώσεις, οι οποίες συχνά είναι οι λιγότερο βίαιες, ο δράστης είναι τυπικά παθητικός, αποσυρμένος και εσωστρεφής, χρησιμοποιεί υλικό πορνογραφίας για να ενεργοποιήσει τη φαντασίωση ότι εάν προβεί μια, μεμονωμένη φορά σε μια πράξη υπερίσχυσης έναντι του θύματός του θα το κατακτήσει) και η ευκαιριακή συνθήκη (ή αυτό που συχνά αναφέρεται ως παρορμητικός δράστης, ο οποίος αντί να επιχειρήσει να προσελκύσει το θύμα, συνήθως θα εκμεταλλευτεί τη συνθήκη ενός άλλους εγκλήματος, όπως για παράδειγμα μια ληστεία, και παρεμπιπτόντως θα επιχειρήσει βιασμό, χωρίς μάλιστα να ασκήσει ιδιαίτερη βία, παρά μόνο για να ακινητοποιήσει το άτομο).

Από την αντίστροφη πλευρά, οι συνέπειες της σεξουαλικής θυματοποίησης είναι σοβαρές. Η σωματική υγεία του θύματος μπορεί να πληγεί σε βραχυπρόθεσμο αλλά και μακροπρόθεσμο επίπεδο: Περίπου το 39% των θυμάτων βιασμού αναφέρει κάποιου είδους τραυματισμό και το 12,3% τη μετάδοση κάποιου σεξουαλικώς μεταδιδόμενου νοσήματος. Έρευνες δείχνουν ότι ένα ιστορικό μη συναινετικής σεξουαλικής επαφής, και ιδίως σε περιπτώσεις επαναλαμβανόμενης⁴ ή χρόνιας θυματοποίησης σχετίζεται με εμφάνιση προβλημάτων όπως υψηλή αρτηριακή πίεση, διαταραχές του θυροειδούς, γυναικολογικές δυσλειτουργίες (όπως δυσπαρευνία, έντονοι πόνοι κατά την έμμηνο ρύση), χρόνιο πόνο, σύνδρομο ευερέθιστου εντέρου και πολύ συχνούς πονοκεφάλους. Όσον αφορά, δε, τις επιπτώσεις στην ψυχική υγεία, εμφανίζονται σε ένα συντριπτικό ποσοστό των θυμάτων και τις περισσότερες φορές εκδηλώνονται υπό μορφήν ψυχικών διαταραχών με μακροχρόνιο, επιμένον χαρακτήρα. Συχνότερα τα θύματα εμφανίζουν συμπτώματα κατάθλιψης, μετατραυματικής αγχώδους διαταραχής, αυτοκτονικού ιδεασμού και αυτοκτονικότητας, ενώ και ο συναισθηματικός κόσμος τους διαταράσσεται, με αυξημένη εκδήλωση δυσφορίας, άγχους, φόβου, μοναξιάς και χαμηλής αυτοεκτίμησης. Ακόμα, αυτού του είδους η θυματοποίηση συσχετίζεται με συμπεριφορές που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την ψυχική, σωματική και κοινωνική ευεξία του ατόμου, όπως η αναζήτηση περιστασιακών συντρόφων, η αποφυγή προσέλευσης για ιατρικές εξετάσεις, η σημείωση πολλών απουσιών από το σχολικό ή εργασιακό περιβάλλον και η χαμηλή ικανότητα συγκέντρωσης (Basile, Smith, Chen & Zwald, 2021).

---

⁴ Η έννοια της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης ορίζεται από τη Σύσταση R(2006) 8 του Συμβουλίου της Ευρώπης ως "μία κατάσταση κατά την οποία το ίδιο άτομο υποφέρει από παραπάνω της μίας εγκληματικής ενέργειας για ένα συγκεκριμένο, ορισμένο χρονικό διάστημα".

Το ζήτημα της υποκαταγραφής, ο σκοτεινός αριθμός και οι δυσκολίες στην καταγγελία

Όσον αφορά βέβαια τα παραπάνω ποσοστά, ανταποκρίνονται μόνο στην ορατή σεξουαλική εγκληματικότητα και προκύπτουν από τις αστυνομικές στατιστικές και τις έρευνες θυματοποίησης (οι οποίες όμως ενέχουν τον κίνδυνο της υπερκαταγραφής). Η σεξουαλική κακοποίηση αποτελεί μία κατηγορία φαινομένων που υπολογίζεται ότι εμφανίζουν υψηλό σκοτεινό αριθμό. Έρευνες που συσχετίζουν τα επίσημα στατιστικά δεδομένα με τα αποτελέσματα ερευνών θυματοποίησης έρχονται αντιμέτωπες με πολύ υψηλά ποσοστά αποφυγής των θυμάτων να καταγγείλουν τα περιστατικά σεξουαλικής βίας, που μπορεί να αγγίξουν έως και το 90% (Statistics Canada, 2006)⁵, γεγονός που είναι πιθανόν να οδηγήσει σε υποτίμηση του προβλήματος και κατ'επέκταση ελλιπή σχεδιασμό αποτελεσματικών πολιτικών πρόληψης και αντιμετώπισής του, και που χρήζει ερμηνείας προκειμένου να κατανοηθεί ο λόγος για τον οποίο τα θύματα αποφεύγουν να απευθυνθούν στις αρχές έτσι ώστε να πραγματοποιηθούν οι απαραίτητες εκείνες αλλαγές σε επίπεδο εκπαίδευσης των αρμοδίων στην κατάλληλη προσέγγιση των θυμάτων, επικοινωνίας αρχών - πολιτών και προγραμμάτων που στοχεύουν στην ελάττωση των περιστατικών και των συνεπειών της σεξουαλικής βίας.

Οι Kelly & Stermac (2008) διερευνώντας το ζήτημα της ελλιπούς αναφοράς (under-reporting) της σεξουαλικής θυματοποίησης εντοπίζουν πέντε αιτίες της: την αποδοχή σεξιστικών αφηγημάτων και μύθων για το βιασμό (rape myths), την πλημμελή ή/και επανατραυματιστική απόκριση των αρχών, την έλλειψη διαθέσιμων πόρων και υποστήριξης από την κοινότητα, μεταβλητές σχετικές με την κακοποίηση και μεταβλητές σχετικές με το θύμα. Η πρώτη κατηγορία σχετίζεται με την υιοθέτηση μύθων γύρω από τη σεξουαλική βία ως πραγματικών από τη μεριά του αυτουργού, αλλά πολλές φορές και από αυτή του θύματος. Τέτοια αφηγήματα μπορεί να είναι πεποιθήσεις ότι μόνο συγκεκριμένοι τύποι γυναικών βιάζονται (επομένως γυναίκες που δεν εμπίπτουν σε συγκεκριμένες κατηγορίες δεν είναι δυνατόν να έχουν υπάρξει θύματα), ότι οι βιαστές είναι άγνωστα στο θύμα πρόσωπα (και, άρα, καθίσταται δυσκολότερο να γίνει πιστευτό ότι ένα άτομο εμπιστοσύνης για το θύμα μετατράπηκε σε κακοποιητικό), ότι οι άνδρες δεν είναι σε θέση να ελέγξουν τις σεξουαλικές τους ορμές, ότι οι γυναίκες πρέπει να μη βρίσκονται σε επικίνδυνες καταστάσεις για να μη θυματοποιηθούν, ακόμα και ότι οι γυναίκες έχουν κρυφά την επιθυμία να βιαστούν. Οι έρευνες δείχνουν ότι όσο υψηλότερο είναι το ποσοστό επιδοκμασίας (endorsement) αυτών των μύθων, τόσο πιθανότερο είναι τα άτομα

---

⁵ Statistics Canada. (2006). Measuring violence against women: Statistical trends 2006. Ottawa, ON: Author.

που συμφωνούν με αυτές τις πεποιθήσεις να κατηγορήσουν το θύμα (victim-blaming) και να αναφέρουν ή να καταγγείλουν ότι τελέστηκε ένα τέτοιο έγκλημα. Η δεύτερη κατηγορία είναι αυτή της σχέσης μεταξύ σεξουαλικής θυματοποίησης και ανταπόκρισης του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Αναφέρεται ότι πολλά εκ των θυμάτων δυσκολεύονται σημαντικά να καταγγείλουν το περιστατικό στις αρχές εξαιτίας του πρόσθετου τραύματος που δημιουργείται από την αλληλεπίδραση με τα αρμόδια άτομα ή/και τις κοινωνικές υπηρεσίες υποστήριξης. Φαίνεται ότι στο σημείο της επαφής με το θύμα, οι εργαζόμενοι σε αυτούς τους φορείς είναι πιθανόν να χρησιμοποιήσουν τεχνικές αξιολόγησης (screening) για να αποφασίσουν εάν το περιστατικό χρήζει καταγγελίας στις συνεντεύξεις τους, όμως, έχει διαπιστωθεί η ενεργοποίηση πολλών ταξικών διακρίσεων και προκατειλημμένων συμπεριφορών με σκοπό να εντοπιστεί η οποιαδήποτε ασυνέχεια στην αφήγηση του θύματος, που μπορεί να οδηγήσει στην άρθρωση ενός λόγου που αντί να προστατεύσει το θύμα, το κατηγορεί και το ντροπιάζει. Εκτός από την προβληματική επικοινωνία με τις αστυνομικές αρχές, ούτε η εικόνα που εξάγεται από συνεντεύξεις με τα ίδια τα θύματα δεν είναι ιδιαίτερα αισιόδοξη. Οι εισαγγελείς συχνά λαμβάνουν υπ'όψιν τους αρνητικά (για την έκβαση της υπόθεσης για το θύμα) την προηγούμενη ύπαρξη σχέσεων με το δράστη, την απουσία σωματικού εξαναγκασμού ή δύναμης και την έλλειψη στοιχείων που επιβεβαιώνουν το βιασμό (τα οποία μπορεί να μην είναι πάντα διαθέσιμα χωρίς την έγκαιρη εμπλοκή ενός ιατροδικαστή). Η τρίτη κατηγορία απαντήσεων στις αιτίες για τις οποίες τα θύματα αποφεύγουν να καταγγείλουν τη σεξουαλική βία είναι αυτή της ελλιπούς διάθεσης υποστηρικτικών πόρων στο θύμα από την κοινότητα, όπου, όπως και στην προηγούμενη κατηγορία, τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι η επαφή με τις κοινωνικές υπηρεσίες είναι προβληματική, αλλά και το ιατρικό προσωπικό δυσκολεύει πολύ την επικοινωνία με τα θύματα. Στην τέταρτη κατηγορία εμπίπτουν όλες οι υπόλοιπες καταστασιακές μεταβλητές που σχετίζονται με την κακοποιητική πράξη, όπως είναι το γεγονός ότι εμφανίζεται χαμηλότερος αριθμός καταγγελιών στις περιπτώσεις στις οποίες το θύμα γνώριζε προσωπικά το δράστη και σε αυτές που δεν είχε προκληθεί σωματικός τραυματισμός ή δεν είχε χρησιμοποιηθεί κάποιο εργαλείο. Τέλος, στην πέμπτη κατηγορία περιλαμβάνονται όλες εκείνες οι ενδογενείς μεταβλητές που καθιστούν το θύμα απρόθυμο να καταγγείλει το περιστατικό, και αυτές είναι η πρότερη συναινετική επαφή με το δράστη, η απουσία αντίστασης, οι ενοχές και η αυτοκατηγορία (ιδίως σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, στις οποίες τα θύματα δήλωναν ότι ένιωθαν αποτυχημένα στο συζυγικό ρόλο και μερικώς υπεύθυνα για το βίωμά τους), η επιλογή της ένδυσης και η κατοχή προφυλακτικών.

Συνεχίζοντας τη συζήτηση για το ζήτημα της καταγγελίας των σεξουαλικών εγκλημάτων, προστίθεται ένας ακόμη ενδιαφέρων παράγοντας. Με την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και τη διάδοση της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, πολλά είναι τα θύματα που, αντί να αποτανθούν στις επίσημες διωκτικές αρχές, με τρόπο αποφασιστικό και εξωστρεφή αποφασίζουν να αποκαλύψουν με αυτό τον τρόπο τη σεξουαλική παρενόχληση που υπέστησαν, αφού άλλωστε το διαδίκτυο δίνει, πια, ένα δημόσιο βήμα και ταυτόχρονα λειτουργεί ως ένα προσωπικό ημερολόγιο καταγραφής εμπειριών των χρηστών του. Το 2006, η Tarana Burke ιδρύει το μη-κερδοσκοπικό οργανισμό Just Be Inc. με σκοπό την προσφορά αρωγής και υποστήριξης σε θύματα σεξουαλικής βίας. Στα πλαίσια του εγχειρήματος, εισάγει τη φράση “Me too”, για να προσφέρει το έναυσμα (ιδίως) σε κορίτσια και γυναίκες να μοιραστούν την εμπειρία της θυματοποίησής τους (Isaacs, 2018), δηλώνοντας με αυτές τις δυο απλές λέξεις πως “και εκείνες” έχουν υπάρξει θύματα. Το MeToo λαμβάνει κινηματική διάσταση 11 χρόνια μετά, ως “hashtag” σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης το οποίο χρησιμοποιείται για να αναδειχθεί το μέγεθος και η μαζικότητα του φαινομένου της σεξουαλικής βίας, συνοδεύοντας χιλιάδες ανάλογες μαρτυρίες χρηστών (και χρηστών) κοινωνικών μέσων δικτύωσης, στον απόηχο της δημοσιοποίησης αναφορών εις βάρος του παραγωγού ταινιών Weinstein, οι οποίες τον ονοματίζουν ως δράστη σε δεκάδες περιστατικά σεξουαλικής βίας εις βάρος γυναικών (Bowman Williams, Singh & Mezey, 2019).

Η μαζικότητα με την οποία τα θύματα σεξουαλικής βίας ξεκίνησαν να καταγγέλλουν (ανεπίσημα) τις εμπειρίες τους, και πολλές φορές έως και τα προσωπικά στοιχεία των δραστών, ήταν πρωτοφανής και επανέφερε στην επιφάνεια τη δύσκολη συζήτηση γύρω από το φαινόμενο. Επέφερε, όμως, και μια παρενέργεια, η οποία είναι ενδεικτική του τρόπου με τον οποίο το ευρύτερο κοινό αντιλαμβάνεται τη σεξουαλική βία. Άλλωστε, μπορεί οι δύο βασικοί πρωταγωνιστές στα περιστατικά αυτά να είναι το θύμα και ο δράστης, ωστόσο στο ευρύτερο εγκληματικό σκηνικό εμπλέκονται επίσης οι φορείς του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και τα μέλη της κοινότητας, οι στάσεις των οποίων ανατροφοδοτούν και το πρωταγωνιστικό “ζεύγος” με απόψεις, αντιλήψεις, αξίες, ιδεολογίες και συμπεριφορές. Η παρενέργεια του κινήματος “MeToo”, λοιπόν, ήταν η αυξανόμενη ανησυχία του κοινού για ψευδείς μαρτυρίες, κατηγορίες ή καταγγελίες από υποτιθέμενα θύματα και, επιπλέον, την πιθανότητα υπερκαταγραφής (over-report) τέτοιου είδους παραβατικών συμπεριφορών, και ανέδειξε ένα ευρύτερο σύμπτωμα της κοινωνίας στο άκουσμα περί σεξουαλικής κακοποίησης, το οποίο αφορά στο σκεπτικισμό που βιώνουν ούτως ή άλλως (αναφέρθηκε και παραπάνω) τα θύματα όσον αφορά την ειλικρίνεια με την οποία καταθέτουν την εμπειρία τους. Γενικότερα, τα

σεξουαλικά εγκλήματα συνίστανται σε πράξεις οι οποίες δε διαθέτουν πάντα επαρκή αποδεικτικά στοιχεία, ιδίως σε περιπτώσεις στις οποίες δεν υπήρξε σωματικός τραυματισμός. Για αυτό το λόγο ο τρόπος και το περιεχόμενο της καταγγελίας και η πορεία απόδειξης του εγκλήματος είναι δύο από τις σημαντικότερες διαδικασίες απόδοσης δικαιοσύνης, ιδίως για να διαχωριστεί η ψευδής (false) από την αβάσιμη (unbased), αθεμελίωτη (unfounded) ή αναπόδεικτη.(unsubstantiated) καταγγελία, νομικές ορολογίες οι οποίες χρησιμοποιούνται ευρέως, ιδίως στις Η.Π.Α αλλά συγχέονται από το κοινό. Η διαφορά των δύο είναι ότι η μεν ψευδής καταγγελία περιέχει στοιχεία απολύτως επινοημένα από το υποτιθέμενο θύμα, η δε αβάσιμη καταγγελία περιγράφει την περίπτωση στην οποία τα αποδεικτικά στοιχεία δεν είναι αρκετά για να στοιχειοθετηθεί σεξουαλικό έγκλημα, και προκύπτει κυρίως σε περιπτώσεις στην οποίες είτε δεν βρέθηκε σωματική βλάβη, είτε το θύμα είχε κάνει χρήση αλκοόλ, ή ο δράστης ήταν ολοκληρωτικά άγνωστος. Το πρόβλημα, όμως, με αυτή την αναζήτηση της αλήθειας είναι ότι αφ' ενός λειτουργεί απορριπτικά και ακυρωτικά απέναντι σε ειλικρινή θύματα τα οποία είτε δεν κατάφεραν να αποδείξουν το έγκλημα, είτε επέλεξαν τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες για να εξιστορήσουν το βίωμά τους, και αφ' ετέρου δημιουργεί μια λανθασμένη υπερεκτίμηση του όγκου των ψευδών μαρτυριών, γεγονός το οποίο μπορεί να επιβαρύνει με αλλοιωμένες πληροφορίες την, σε πολλές περιπτώσεις, ήδη διαστρεβλωμένη εντύπωση του προσωπικού των φορέων δίωξης, αποτρέποντας για ακόμη μια φορά τα θύματα από το να προχωρήσουν σε καταγγελία. Η υπερεκτίμηση αυτή προέρχεται από ορισμένες παλαιότερες έρευνες οι οποίες υπερεκτιμούσαν τα ποσοστά ψευδών καταγγελιών, πάσχοντας από αρκετά μεθοδολογικά προβλήματα, την επιλεκτική δημοσιογραφική κάλυψη συναφών περιστατικών και περιπτώσεων στις οποίες δράστες ήταν δημόσια πρόσωπα και στις οποίες τα θύματα αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την προσπάθεια εξαιτίας των πιέσεων που επιφέρει η δημοσιοποίηση και τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα για τη σεξουαλική βία (Huntington, Berkowitz and Orchowski, 2022). Από την άλλη πλευρά, βέβαια, υπάρχει πραγματικά ένα ποσοστό καταγγελιών το οποίο είναι ψευδές. Οι εκτιμήσεις των περισσότερων ερευνών το τοποθετούν μεταξύ του 3-11% (Rumney, 2006), γεγονός που καθιστά τις περιπτώσεις ψευδών ισχυρισμών σημαντικά λιγότερες από τους αληθινούς.

Η ανδρική σεξουαλική θυματοποίηση

Ένα συναφές ζήτημα σχετίζεται με την ανδρική σεξουαλική κακοποίηση. Αποτελεί ένα θέμα που μόλις τα τελευταία χρόνια ξεκινά να προσελκύει την προσοχή της επιστημονικής κοινότητας, πράγμα το οποίο συμβαίνει μεταξύ άλλων, όπως υποθέτουν πολλοί ερευνητές, εξαιτίας (α) των συντηρητικά αυξανόμενων αναφορών και καταγγελιών των ίδιων των

θυμάτων, όπως και της απεύθυνσής τους σε αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες, κάτι που στο παρελθόν ήταν ευρέως αποφευκτέο (McLean, 2013) και κατακριτέο στη βάση της έννοιας του αρρενωπού άνδρα, ο οποίος είναι άτρωτος, σωματικά δυνατός και άνευ οποιουδήποτε χαρακτηριστικού προσλαμβάνεται ως ευαλωτότητα, (β) του γεγονότος ότι πράγματι η πλειονότητα των γνωστών, ορατών θυμάτων είναι γυναίκες (γ) της ευρέως διαδεδομένης πεποίθησης (ενός ακόμη μύθου, δηλαδή) ακόμα και στους χώρους της ποινικής δικαιοσύνης και της κοινωνικής εργασίας ότι οι άνδρες, και ιδίως οι ετεροφυλόφιλοι άνδρες, είναι αδύνατον να κακοποιηθούν (Abdullah-Khan, 2008) και (δ) της φάυλης αντίληψης ότι η διατήρηση της στύσης και η εκσπερμάτιση κατά τη διάρκεια μιας μη συναινετικής σεξουαλικής πρακτικής υποδηλώνει συγκατάθεση του θύματος (Fuchs, 2004). Αρκεί να αναλογιστεί κανείς ότι μέχρι το 1994 ο νομικός ορισμός του βιασμού στο Ηνωμένο Βασίλειο ήταν η “εξαναγκαστική ή μη συναινετική κολπική διείσδυση” (McLean, Balding & White, 2004).

Όπως και στην περίπτωση της γυναικείας θυματοποίησης, δράστες μπορεί να είναι άτομα κάθε σεξουαλικότητας και φύλου. Η ιδιαιτερότητα της ανδρικής σεξουαλικής θυματοποίησης, όμως, είναι ότι εμπλέκει έντονα την έννοια της ανδρικής σεξουαλικότητας και το κοινωνικό ταμπό του ομοφυλοφυλικού σεξ, το οποίο σε πολλές σύγχρονες κοινωνίες δεν έχει ακόμα εξαλειφθεί, καθώς συχνά δράστες είναι άτομα του ίδιου φύλου (άνδρες). Μάλιστα, μια συχνή παρανόηση που διαδίδονταν μέχρι και προσφάτως είναι ότι οι άνδρες θύματα είναι πιθανότερο να είναι ομοφυλόφιλοι, και άρα να επιθυμούν την πράξη (Donnelly & Kenyon, 1996, οι οποίες σε έρευνά τους σε επίσημους φορείς που ασχολούνταν με τη δίωξη δραστών και την υποστήριξη θυμάτων σεξουαλικής βίας διαπίστωσαν ότι οι πεποιθήσεις για τους άνδρες θύματα ήταν κατά πλειοψηφία οι προαναφερθείσες). Παρ’όλα αυτά, έχει διαπιστωθεί ότι τις περισσότερες φορές οι δράστες είναι ετεροφυλόφιλοι, με ισχυρότερη την επιθυμία να χρησιμοποιήσουν τη σεξουαλική δραστηριότητα σαν μέσο υπεροχής παρά απόλαυσης (όπως συμβαίνει, άλλωστε, και στην πλειονότητα των περιπτώσεων ετεροφυλοφιλικής δραστηριότητας). Η ανδρική θυματοποίηση, λοιπόν, παραδοσιακά συμβαίνει συνήθως σαν ένα μέσο κυριαρχίας (ειδικά σε περιστάσεις πολέμου από στρατιώτη σε άλλο στρατιώτη), εξευτελισμού, σεξουαλικού βασανιστηρίου ή σαν μια διέξοδος σεξουαλικής εκτόνωσης σε κλειστές δομές και ιδρύματα στα οποία η ετεροφυλοφιλική σεξουαλική δραστηριότητα δεν καθίσταται δυνατή (King, 1990).

B.2. Παιδική σεξουαλική θυματοποίηση

Όπως είναι κατανοητό τα παραπάνω δεδομένα αφορούν σε ενήλικα θύματα, καθώς η σεξουαλική βία εναντίον ανηλίκων προσεγγίζεται διαφορετικά, πρωτίτως επειδή αφορά σε μία από τις ευάλωτοτερες πληθυσμιακές κατηγορίες. Το Center for Disease Control and Prevention (CDC) των Η.Π.Α περιγράφει συνοπτικά την παιδική σεξουαλική κακοποίηση ως “κάθε ολοκληρωμένη ή ανολοκλήρωτη πράξη, ή, απόπειρα σεξουαλικής πράξης, επαφής ή εκμετάλλευσης ενός παιδιού από ένα φροντιστή” ενώ σύμφωνα με τον Π.Ο.Υ (1999)⁶ η παιδική σεξουαλική κακοποίηση ορίζεται ως “...κάθε εμπλοκή ενός παιδιού σε σεξουαλική δραστηριότητα την οποία δεν κατανοεί πλήρως, δεν μπορεί να δώσει ενημερωμένη συγκατάθεση, για την οποία [το παιδί] δεν είναι αναπτυξιακά προετοιμασμένο και δεν μπορεί να συναινέσει ή που παραβιάζει τους νόμους ή τα κοινωνικά ταμπού της κοινωνίας. Η σεξουαλική κακοποίηση παιδιών αποδεικνύεται από τέτοιας φύσεως δραστηριότητα μεταξύ ενός παιδιού και ενός ενήλικα ή άλλου παιδιού που από την ηλικία ή την ανάπτυξη του βρίσκεται σε σχέση ευθύνης, εμπιστοσύνης ή εξουσίας, με σκοπό να ικανοποιηθούν οι ανάγκες του [δράστη]. Μπορεί να περιλαμβάνει, αλλά δεν περιορίζεται σε: παρότρυνση ή εξαναγκασμό ενός παιδιού να συμμετάσχει σε οποιαδήποτε παράνομη σεξουαλική δραστηριότητα, εκμετάλλευση του παιδιού για πορνεία ή άλλες παράνομες σεξουαλικές πρακτικές ή χρήση παιδιών με σκοπό την παραγωγή πορνογραφικού υλικού”. Τέλος, η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Ο.Η.Ε (2011) υπογραμμίζει ότι η παιδική σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση περιλαμβάνει “(α) την παρότρυνση ή τον εξαναγκασμό ενός παιδιού να συμμετάσχει σε οποιαδήποτε παράνομη ή ψυχολογικά επιβλαβή σεξουαλική δραστηριότητα, (β) τη χρήση παιδιών για εμπορική σεξουαλική εκμετάλλευση, (γ) τη χρήση παιδιών σε ακουστικές ή οπτικές εικόνες σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών και την (δ) παιδική πορνεία, σεξουαλική δουλεία, σεξουαλική εκμετάλλευση σε ταξίδια και τουρισμό, εμπορία ανθρώπων (εντός και μεταξύ των χωρών), πώληση παιδιών για σεξουαλικούς σκοπούς και καταναγκαστικό γάμο. Πολλά παιδιά βιώνουν σεξουαλική θυματοποίηση που δεν συνοδεύεται από σωματική βία ή περιορισμό, αλλά παρόλα αυτά είναι ψυχολογικά παρεμβατική, εκμεταλλευτική και τραυματική. Η σεξουαλική κακοποίηση περιλαμβάνει κάθε σεξουαλική δραστηριότητα που επιβάλλεται από ενήλικα σε παιδί, έναντι των οποίων το παιδί έχει δικαίωμα προστασίας από το ποινικό δίκαιο. Οι σεξουαλικές δραστηριότητες θεωρούνται επίσης ως κακοποίηση όταν διαπράττονται σε βάρος ενός παιδιού από άλλο παιδί, εάν το παιδί-δράστης είναι σημαντικά μεγαλύτερο από το παιδί-θύμα ή χρησιμοποιεί δύναμη, απειλή ή

---

6 Report of the Consultation on Child Abuse Prevention, 29-31 March 1999, WHO, Geneva.

άλλα μέσα πίεσης. Οι σεξουαλικές δραστηριότητες μεταξύ παιδιών δεν θεωρούνται σεξουαλική κακοποίηση εάν τα παιδιά είναι μεγαλύτερα από το όριο ηλικίας που ορίζεται από το κράτος για συναινετικές σεξουαλικές δραστηριότητες”.

Στα παραπάνω κείμενα, παρατηρεί κανείς ότι οι ορισμοί δεν περιορίζονται σε πράξεις που απαιτούν άσκηση βίας εξ επαφής (contact), αλλά συγκαταλέγουν και τις πράξεις που δεν την απαιτούν (non contact), όπως μπορεί να είναι, για παράδειγμα, η λήψη φωτογραφιών. Στο σημείο αυτό αναδεικνύεται και ο διαχωρισμός των πράξεων σεξουαλικής βίας (και όχι απαραίτητα με θύματα παιδιά) σε αυτές που προϋποθέτουν επαφή και σε αυτές που όχι, και ακριβώς επειδή η παρούσα εργασία ασχολήθηκε παραπάνω με τη διχογνωμία σε σχέση με τον ορισμό της βίας σε σχέση με το αν περιορίζεται σε περιστατικά χρήσης φυσικής ισχύος, είναι αδύνατον να μην παρατηρηθεί το γεγονός ότι πράξεις οι οποίες δεν εμπεριέχουν το στοιχείο της δύναμης (force) και αντίστοιχα της σωματικής βλάβης συγκαταλέγονται σε ορισμούς που περιγράφουν ένα σοβαρό φαινόμενο βίας (σεξουαλικής εν προκειμένω). Για να γίνει σαφέστερη η τοποθέτηση αρκεί να αναλογιστεί κανείς ότι ελάχιστα είναι τα συμφραζόμενα στα οποία η λήψη μιας φωτογραφίας θα θεωρηθεί μια τόσο επονεϊδιστη πράξη (βεβαίως και η συζήτηση περί προσωπικών δεδομένων προκύπτει πάντοτε, ωστόσο σε καμία περίπτωση η απαξία της διακίνησης φωτογραφιών σεξουαλικού περιεχομένου, και ιδίως αυτών που απεικονίζουν ανήλικους, είναι ίση με αυτή της δημοσίευσης φωτογραφιών γενικού κοινωνικού περιεχομένου). Η αιτία αυτής της διαφοράς, σχετίζεται άμεσα με τις συνέπειες της σεξουαλικής βίας στο άτομο, τη συλλογική συνείδηση της κάθε κοινωνίας στον τρόπο που αντιλαμβάνεται το ρόλο του παιδιού και τη σχέση του με τη σεξουαλικότητα, και το γεγονός ότι, ειδικά στην περίπτωση των ανήλικων θυμάτων, η ευαλωτότητα και η αδυναμία συναίνεσης σε οποιαδήποτε πράξη σεξουαλικής φύσεως ή απεικόνιση αυτής είναι εγγενής (αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι ο προμετωπιαίος φλοιός του εγκεφάλου, το τμήμα εκείνο το οποίο είναι υπεύθυνο μεταξύ άλλων για τη γνωστική λειτουργία και την ορθολογική λήψη αποφάσεων, συνεχίζει να αναπτύσσεται μέχρι και την περίοδο της πρώιμης ενηλικότητας, Kolk & Rakic, 2022, και ως εκ τούτου είναι επισφαλές να θεωρηθεί ότι ένα παιδί μπορεί να συναινέσει πλήρως και ενσυνείδητα). Αυτό όμως το οποίο είναι βέβαιο είναι ότι οι κατηγορίες της σεξουαλικής και της ψυχολογικής βίας επικαλύπτονται σε μεγάλα τμήματά τους, και αυτό είναι που καθιστά τη σεξουαλική βία ένα τόσο σοβαρό και σύνθετο φαινόμενο: το γεγονός ότι συνδυάζει τις επιπτώσεις που εν γένει έχει η ψυχολογική βία στο άτομο.

Τα δυσμενή αποτελέσματα της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης ποικίλουν. Η ίδια η πρώιμη έκθεση ενός παιδιού σε σεξουαλική δραστηριότητα δημιουργεί σοβαρές συνέπειες, αφού η

γνώση και η κατανόηση της σεξουαλικότητας και η εμπειρία αναγνώρισης και προστασίας από πιθανές δυσμενείς συνέπειες της σεξουαλικής δραστηριότητας (όπως είναι τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, οι ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες, πιθανές αμβλώσεις και συναισθηματική βλάβη) δεν είναι συνήθως κατακτημένες, ενώ επιπλέον, η σχέση ενήλικα - ανηλικού είναι μια ασύμμετρη σχέση εξουσίας, με το παιδί να βρίσκεται σε μια δομικά μειονεκτική θέση (Waites, 2005). Οι Browne & Finkelhor (1986) διαχωρίζουν τα αρνητικά επακόλουθα της παιδικής σεξουαλικής θυματοποίησης σε δύο κατηγορίες: τις αρχικές συνέπειες της κακοποίησης, που εκδηλώνονται μέσα στα δύο πρώτα χρόνια που ακολουθούν το σημείο τερματισμού της κακοποιητικής μεταχείρισης και τις μακροπρόθεσμες συνέπειες. Στην πρώτη κατηγορία αναφέρονται τα εξής συμπτώματα και φαινόμενα: (α) διατάραξη της συναισθηματικής ισορροπίας, (β) αγχώδεις, υπνικές και διατροφικές διαταραχές, (γ) παρακινδυνευμένες σεξουαλικές συμπεριφορές, υπερσεξουαλικότητα ή/και πρόωμη έναρξη συναινετικών σεξουαλικών δραστηριοτήτων και (δ) δυσκολίες στην κοινωνικοποίηση, εχθρικότητα και απώλεια εμπιστοσύνης. Στη δεύτερη κατηγορία των μακροπρόθεσμων επιζήμιων αποτελεσμάτων της παιδικής σεξουαλικής θυματοποίησης προστίθενται τα παρακάτω: (α) πολύ υψηλά ποσοστά κατάθλιψης (περίπου τα διπλάσια σε σύγκριση με το γενικό πληθυσμό), αυτοκαταστροφικότητας και αυτοκτονικότητα, (β) αγχώδεις διαταραχές, (γ) σημαντικές δυσκολίες στη σύναψη ανθρωπίνων σχέσεων και (δ) συσχετισμοί μεταξύ θυματοποίησης και μετέπειτα χρήσης τοξικών ουσιών, παραβατικότητας και επιλογής μιας πορείας στο χώρο της πορνείας.

Όσον αφορά τον επιπολασμό της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης, πολλά μεθοδολογικά προβλήματα προκύπτουν, και σε αυτή την περίπτωση, εξαιτίας της υιοθέτησης διαφορετικών ορισμών ανάμεσα στις διαθέσιμες μελέτες, της ηλικίας σεξουαλικής συναίνεσης (όπως θα αναλυθεί και παρακάτω), το ζήτημα του αν συμπεριλαμβάνονται δράστες ίδιας ηλικίας ή εν γένει ανήλικοι και των κατηγοριών των πρακτικών που λαμβάνονται υπ' όψιν ως σεξουαλική κακοποίηση (άλλες έρευνες συγκαταλέγουν και τη μη απτική επαφή, άλλες όχι, κ.ο.κ). Ακόμη, φαίνεται ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό είναι αυτό που φτάνει να καταγγελλεί στις αρχές, με ένα μεγαλύτερο να προκύπτει από εγκληματολογικές έρευνες θυματοποίησης, και την πιθανότητα ύπαρξης σημαντικού σκοτεινού αριθμού να είναι πολύ μεγάλη, καθώς τα παιδιά θύματα βιώνουν φόβο (συχνά απειλούνται ότι αν καταγγείλουν την κακοποίηση θα συμβεί κάτι επιβλαβές στα ίδια ή τους οικείους τους), ντροπή (επικρατεί η αίσθηση ότι ευθύνονται αυτά για τη βία που εισέπραξαν) και απώλεια αυτό-εκτίμησης. Υπάρχει, δε, συσχέτιση μεταξύ αποκάλυψης του περιστατικού από τα θύματα και σοβαρότητάς του (τα περιστατικά

σωματικής επαφής που προσλαμβάνονται ως τα σοβαρότερα έχουν πολύ χαμηλότερο ποσοστό καταγγελιών εν αντιθέσει με περιστατικά σωματικής σεξουαλικής βίας με θύματα ενήλικες, τα οποία έχουν πολύ υψηλότερα ποσοστά καταγγελίας). Με αυτούς τους περιορισμούς, και με έλλειψη πρόσφατων στοιχείων, κάποιες έρευνες τοποθετούν το ποσοστό παιδιών που έχει κακοποιηθεί σεξουαλικά μεταξύ 9-11%, με τα $\frac{3}{4}$ να είναι κορίτσια (Murray, Nguyen & Cohen, 2014), και σε κάποιες άλλες επιστημονικές αναφορές το ποσοστό φέρεται να φτάνει κατά μέσο όρο το 18-20% για τα κορίτσια και το 8-10% για τα αγόρια θύματα (Pereda, Guilera, Forns, Gómez-Benito, 2009). Αντίστοιχες μελέτες επιχειρούν να εντοπίσουν τους παράγοντες διακινδύνευσης (risk factors) της παιδικής σεξουαλικής θυματοποίησης, ορισμένοι εκ των οποίων είναι μία γενικευμένη συνθήκη βίας ή παραμέλησης μέσα στο οικογενειακό σπιτικό, οικογενειακά περιβάλλοντα στα οποία εμφανίζεται χαμηλή δυνατότητα υποστήριξης (ιδίως σε περιπτώσεις τοξικοεξαρτημένων γονέων), παιδιά με μαθησιακές, νοητικές ή σωματικές αναπηρίες και ψυχικές διαταραχές (Davies & Jones, 2013), παιδιά που ζουν στο δρόμο (out-of-home) τα οποία είναι πιθανόν να αναγκαστούν να εκχωρήσουν τη σεξουαλική τους αυτονομία με αντάλλαγμα την κάλυψη βασικών τους αναγκών ή να κακοποιηθούν από τις αρχές (Tyler & Johnson, 2006), όπως επίσης και παιδιά που ζουν σε περιβάλλοντα σύγκρουσης και πολέμου (ιδίως τα ασυνόδευτα ανήλικα).

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στον τρόπο με τον οποίο ένας δράστης μπορεί να αξιοποιήσει τεχνικές πειθούς και ψυχολογικού χειρισμού, και είναι σαφές ότι δεν είναι απαραίτητο ο δράστης να είναι ενήλικο άτομο, καθώς αυτό που συνιστά την πράξη κακοποιητική είναι η ύπαρξη ενός θύματος, που, σύμφωνα με το νομικό ορισμό θεωρείται παιδί, και ενός δράστη που βρίσκεται σε θέση σχετικής εξουσίας επί του θύματος (π.χ γονέας/κηδεμόνας, ενήλικο άτομο, φροντιστής, μεγαλύτερο παιδί, Violato & Genuis, 1993) και επομένως έχει τη δυνατότητα να χειριστεί την κατάσταση (και το ίδιο το θύμα) από μια θέση επιβολής. Η συχνότερη τακτική με την οποία οι εν δυνάμει δράστες προσεγγίζουν τους στόχους τους έχει καθιερωθεί να περιγράφεται με τον όρο “grooming” (μια ελληνική απόδοση θα μπορούσε να είναι η λέξη “αποπλάνηση”), στρατηγική που ορίζεται ως η διαδικασία με την οποία ένας εν δυνάμει κακοποιητής δημιουργεί μια φιλική σχέση με ένα παιδί προσπαθώντας να κατακτήσει την εμπιστοσύνη του, έτσι ώστε να καταφέρει ευκολότερα να ασκήσει σεξουαλική κακοποίηση στο παιδί χωρίς να επιδειχθεί έντονη αντίσταση ή ακόμη και να κερδηθεί κάποιου είδους ψευδο-συναίνεση (acquiescence) (Gillespie, 2002) ή αλλιώς, σύμφωνα με την Οδηγία 2011/93 της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως “η πρόταση, μέσω της τεχνολογίας των πληροφοριών και επικοινωνιών, από μέρους ενηλίκου να συναντήσει παιδί που δεν έχει φθάσει την ηλικία

σεξουαλικής συναίνεσης” με σεξουαλικό σκοπό. Το "grooming" θεωρείται, μάλιστα, ένα από τα προαπαιτούμενα βήματα προσέγγισης ενός παιδιού για σκοπούς σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Οι Ward, Loudon, Hudson & Marshall (1995) διατυπώνουν ένα περιγραφικό μοντέλο της αλυσίδας βημάτων που απαιτούνται για την επίτευξη σεξουαλικών αδικημάτων με θύματα παιδιά (Descriptive Model of Offence Chain), συζητώντας λεπτομερώς τη συνήθη διαδικασία που ακολουθούν οι δράστες τέτοιων εγκλημάτων, στην οποία διακρίνουν εννιά στάδια. Το πρώτο στάδιο σχετίζεται με παράγοντες σχετικούς με το υπόβαθρο του δράστη, την πρόσληψή του εγώ τους και τη ζωή τους πριν και κατά τα πρώτα στάδια της εγκληματικής τους πορείας. Από το δεύτερο μέχρι το πέμπτο στάδιο περιγράφεται η πορεία μεταξύ απομακρυσμένου σχεδιασμού της τέλεσης της πράξης, επαφής με το παιδί και αποπλάνησής του, και, τελικά, εγγυτέρου σχεδιασμού (proximal planning, σχετικά με το αν θα ακολουθηθεί μια προσέγγιση με επίκεντρο το θύμα ή τους οικείους του για να επιτευχθεί το περαιτέρω πλησίασμα). Τα τελευταία στάδια ολοκληρώνονται με την τέλεση της κακοποιητικής πράξης, την πρόσληψή της από τον ίδιο το δράστη, και πολλαπλές διαδικασίες που θα οδηγήσουν στην επιλογή να επαναληφθεί ή να αποφευχθεί.

Η έννοια της ηλικίας σεξουαλικής συναίνεσης

Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα που χρειάζεται να αναφερθεί είναι ότι η συζήτηση για το φαινόμενο της παιδικής σεξουαλικής θυματοποίησης υποπίπτει σε μία αντίφαση, η οποία προκύπτει από τη νομική έννοια της ηλικίας της σεξουαλικής συναίνεσης και ως εκ τούτου τον ορισμό του “παιδιού”. Η έννοια αυτή αποτελεί ένα ηλικιακό όριο το οποίο θέτει ο ποινικός κώδικας κάθε κράτους από το οποίο και έπειτα έχει αποφασιστεί από το νομοθέτη ότι ένα νεαρό άτομο είναι ικανό να αναλάβει την ευθύνη του εαυτού του και να συναινέσει ελεύθερα σε σεξουαλικές πρακτικές. Συγκεκριμένα, η Οδηγία 2011/93 της Ε.Ε ορίζει την ηλικία συγκατάθεσης ως “την ηλικία κάτω από την οποία, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, απαγορεύεται η σεξουαλική δραστηριότητα με ένα παιδί”. Στην περίπτωση που το (ανήλικο) άτομο που βρίσκεται κάτω από αυτή την ηλικία συμμετάσχει σε δραστηριότητες σεξουαλικής φύσεως, δε διώκεται, δε φέρει δηλαδή την ποινική ευθύνη, καθώς αυτή βαρύνει αποκλειστικά το άλλο (μεγαλύτερο σε ηλικία, ακόμη και αν δεν είναι ενήλικο) άτομο (Zhu & van der Aa, 2017). Η ιδιαιτερότητα αυτού του κανονιστικού πλαισίου έγκειται πρώτα απ’όλα στο ότι η θεσμοθετημένη ηλικία σεξουαλικής συναίνεσης διαφέρει από κράτος σε κράτος, τουλάχιστον στις δυτικές κοινωνίες, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι παρά τα αντικειμενικά αναπτυξιακά κριτήρια που θέτουν οι βιοϊατρικές επιστήμες, η έννοια του παιδιού στην προκειμένη περίπτωση κατασκευάζεται και νομικά, εφ’όσον η ηλικία συναίνεσης αποτελεί ένα κοινωνικό

κριτήριο διαχωρισμού μεταξύ παιδιού και ενήλικα⁷, αποτελώντας, μάλιστα, ένα όριο το οποίο αναδύεται την περίοδο μετά το Μεσαίωνα, κατά την οποία αναπτύσσεται ο θεσμός του σχολείου και η ιδέα ότι η οικογένεια είναι ένα πυρήνας προστασίας και ανάπτυξης του ατόμου (Carpenter, O'Brien, Hayes and Death, 2014).

Παραπάνω αναφέρθηκε ότι η έννοια της ηλικίας σεξουαλικής συναίνεσης δημιουργεί μια αντίφαση. Στη Σύμβαση Lanzarote (2007) για την προστασία των παιδιών ενάντια στη σεξουαλική εκμετάλλευση και κακοποίηση του Συμβουλίου της Ευρώπης ορίζεται ως “παιδί” κάθε άτομο κάτω των 18 ετών. Παρ’όλα αυτά, στο άρθρο 18 της ίδιας σύμβασης ποινικοποιείται η “συμμετοχή σε σεξουαλικές δραστηριότητες με ένα παιδί το οποίο, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας, δεν έχει φτάσει στη νόμιμη ηλικία για σεξουαλικές δραστηριότητες”. Αυτό πρακτικά μπορεί να σημαίνει ότι λόγω χάριν στην Ελλάδα, όπου η ηλικία συναίνεσης σύμφωνα με το άρθρο 339 του Ποινικού Κώδικα είναι τα 15 έτη, ένας ενήλικας που θα επιδιώξει σεξουαλική δραστηριότητα με ένα άτομο 14 ετών είναι πιθανό να αντιμετωπίσει δεκαετή ποινή κάθειρξης. Εάν ο ίδιος ενήλικας ταξιδέψει σε μια χώρα όπου η ηλικία συναίνεσης είναι τα 14 έτη, και δεν προσδιορίζεται από τη νομοθεσία το σύνθηες επιτρεπτό περιθώριο των 3 ετών ηλικιακής διαφοράς μεταξύ συμμετεχόντων (όπως συμβαίνει και στην Ελλάδα), η σεξουαλική δραστηριότητα με ένα άτομο 14 ετών θα θεωρηθεί νόμιμη (Zhu & van der Aa, 2017). Οι αποκλίσεις αυτές θα μπορούσαν να αποδοθούν σε κοινωνικοπολιτισμικές διαφορές μεταξύ κρατών, όπως για παράδειγμα στον τρόπο με τον οποίο παραδοσιακά αντιμετωπίζεται η σεξουαλικότητα (ως ταμπού, ως απελευθερωτική συμπεριφορά, ως μια φυσική ανάγκη, κ.ο.κ) ή ως αποτέλεσμα υψηλών ποσοστών ανεπιθύμητων παρενεργειών από σχέσεις μεταξύ εφήβων και ανηλίκων (κάτι το οποίο θα μπορούσε να φανεί σε περιπτώσεις αύξησης της ηλικίας συναίνεσης όπως συνέβη στον Καναδά το 2008, Lepage, 2022). Οι έρευνες, όμως, προσφέρουν και μια διαφορετική οπτική: ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζεται το παιδί κοινωνικά και νομικά ενδέχεται “να υπονομεύει τη δυνατότητά τους σε εμπρόθετη ενέργεια (agency) αλλά και να δικαιολογεί πατερναλιστικές παρεμβάσεις στις ζωές τους” (Herring, 2012). Η Kitzinger (1997), μάλιστα, αποκάλυψε ότι η

---

⁷ Μάλιστα, η νόμιμη ηλικία συναίνεσης δεν ανταποκρίνεται αποκλειστικά στο ζήτημα της σεξουαλικής αυτονομίας, αλλά αποτελεί επίκεντρο επιστημονικού διαλόγου για πολλές συζητήσεις γύρω από το χώρο της ψυχικής και σωματικής υγείας (το κατά πόσο, για παράδειγμα, ένα ανήλικο άτομο είναι σε θέση να συναινέσει σε παρεμβατικές χειρουργικές πρακτικές όπως οι επεμβάσεις φυλομετάβασης ή η διακομιδή του σε μια ψυχιατρική κλινική), της κοινωνικής ζωής (πότε επιτρέπεται σε ένα άτομο να ψηφίσει ή να εκδώσει διαβατήριο), κ.ο.κ

ρητορική που υποστηρίζει την υπερβολική αθωότητα και αδυναμία των παιδιών ίσως είναι ένας παράγοντας που τα καθιστά σεξουαλικά επιθυμητά. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δεν είναι βέβαιο ότι υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τρόποι να ρυθμιστεί ένας βασικός προστατευτικός παράγοντας των ανηλίκων έναντι της θυματοποίησής τους.

B.3. Ερμηνευτικοί παράγοντες για το φαινόμενο της σεξουαλικής βίας

B.3.1. Φεμινιστικές οπτικές

Η πλειονότητα των θυμάτων σεξουαλικής βίας σύμφωνα με τα δημογραφικά στοιχεία είναι γυναίκες και παιδιά, γεγονός που οδηγεί στην υπόθεση της ευαλωτότητας των συγκεκριμένων πληθυσμών απέναντι στη σεξουαλική βία, αλλά και τη βία γενικότερα. Η ευαλωτότητα των γυναικών εξηγείται από τη Scully (1992) στη βάση της δομικής υποταγής (structural subordination) τους και του ρόλου τους στην κοινωνία (ιδανικά της μητέρας που δεν εργάζεται, παραμένει στο σπίτι, ασχολείται με τα οικοκυρικά και η σεξουαλικότητά της εκφράζεται αποκλειστικά και μόνο εντός των ορίων του συζυγικού ζεύγους), θεωρώντας πως η βία κατά των γυναικών είναι ένα σύμπτωμα ενός ευρύτερου κοινωνικού προβλήματος και μιας κοινωνικής δομής που στηρίζεται στην ανδρική κυριαρχία (αντί της έμφυλης ισότητας), στην οποία δομή, όπως υποστηρίζουν οι Clark & Lewis (1977), το ανδρικό υποκείμενο προκειμένου να διατηρήσει τη θέση εξουσίας του χρειάζεται να στηριχθεί στην απειλή ή την πραγματικότητα της βίας. Η έρευνα της Scully, μάλιστα, αποδεικνύει ότι σε κάποιες περιπτώσεις ορισμένοι άνδρες χρησιμοποιούν το βιασμό προκειμένου να διεκδικήσουν την κυριαρχία τους επί των γυναικών (βέβαια, υπήρχε και ένα μέρος του δείγματος των σεξουαλικών εγκληματιών εκείνων που βίασαν για λόγους εκδίκησης και τιμωρίας). Επεκτείνοντας την τοποθέτηση της Scully και συνδέοντας τη με τα ευρήματα της NISVS, το γεγονός ότι οι άνδρες αναφέρουν θυματοποίηση από γυναικεία πρόσωπα εξουσίας σε υψηλότερο ποσοστό απ'ότι οι γυναίκες μπορεί να οδηγήσει στην υπόθεση ότι η διεκδίκηση ή η διατήρηση μιας θέσης εξουσίας είναι σημαντικός παράγοντας εκδήλωσης σεξουαλικής βίας ακόμα και όταν η δράστης είναι γυναίκα.

Μια συναφής φεμινιστική προσέγγιση, προερχόμενη από το χώρο της κοινωνιολογίας, ο οποίος αξιολογείται ως δυσανάλογα σιωπηλός για το θέμα της σεξουαλικής βίας σε σχέση με άλλες επιστημονικές πειθαρχίες, διατυπώνεται από τις Armstrong, Gleckman-Krut & Johnson (2018). Η θέση των συγγραφέων είναι ξεκάθαρη: Η σεξουαλική βία, υποστηρίζουν, έχει να κάνει με την κυριαρχία σε επίπεδο φυλής, εθνικότητας, τάξης, φύλου και άλλων εκφάνσεων της ανισότητας. Υπογραμμίζουν ότι οι έμφυλες σχέσεις εξουσίας παράγουν σεξουαλική βία,

και τη θεωρούν εργαλείο διατήρησης των έμφυλων ανισοτήτων και τρόπο κοινωνικής εγκαθίδρυσης της αρρενωπότητας ως το κυρίαρχο πρότυπο συμπεριφοράς, ενώ, ακόμα, θεωρούν ότι κατασκευάζει όρια μεταξύ θηλυκότητας και αρρενωπότητας και ιεραρχίες μεταξύ ανδρών. Ασκούν, δε, κριτική στους παραδοσιακούς ορισμούς της σεξουαλικής βίας, τονίζοντας πόσο προβληματική είναι η περιγραφή του “αληθινού βιασμού” που, ως η ύστατη μορφή σεξουαλικής βίας, αναπαρίσταται ως η βίαιη κολπική διείσδυση μιας αγνής, παρθένας, άγαμης, cisgender (μη διεμφυλικής), λευκής γυναίκας από έναν άγνωστο, που τυπικά απεικονίζεται ως μαύρος άνδρας.

Παράλληλα, σε μια προέκταση της ερμηνείας του Fanon για τη βία (βλ. παραπάνω), τη σχέση αποικιοκράτη - αποικιοκρατούμενου, τη σχέση εξουσιαστή - εξουσιαζόμενου μπορεί κανείς να τη δει και στην περίπτωση του σεξουαλικού εγκλήματος. Η στιγμή στην οποία, για παράδειγμα, ένας δράστης θα ασκήσει σωματική βία στο θύμα του προκειμένου να το εξαναγκάσει να έλθει σε μη επιθυμητή επαφή μαζί του είναι μια στιγμή υποδούλωσης από ένα πρόσωπο το οποίο ταυτοποιεί τον εαυτό του ως ανώτερο του θύματος, αλλά και το οποίο φέρει συγκεκριμένες ταυτότητες που το τοποθετούν σε πλεονεκτική θέση (για παράδειγμα, άνδρας, ισχυρότερος, έχων τα κοινωνικά και οικονομικά μέσα).

B.3.2. Ψυχολογικές ερμηνείες

Άλλες ερμηνείες (L'Angström, Sjöstedt & Grann, 2004) σε σχέση με το λόγο για τον οποίο ένα άτομο προχωρά σε βίαιες, σεξουαλικού περιεχομένου, συμπεριφορές, αποδίδουν αυτές σε κάποια ψυχοπαθητική ή εν γένει ψυχικά διαταραγμένη φύση του δράστη. Βέβαια, οι νεότερες έρευνες συζητούν περισσότερο για δράστες με αντικοινωνική διαταραχή προσωπικότητας (σε ένα ποσοστό της τάξεως του 40%), η οποία έχει αντικαταστήσει αλλά όχι υποκαταστήσει τη διάγνωση της ψυχοπάθειας μετά την έκδοση του διαγνωστικού εγχειριδίου του Αμερικανικού Ψυχιατρικού Συλλόγου DSM-III, ψυχωσικές συνδρομές (6%) και διαταραχές διάθεσης και προσωπικότητας. Βρίσκουν, ακόμη, τους περισσότερους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων να πάσχουν από παραφιλικές διαταραχές (όπως είναι, για παράδειγμα, η εφραψιομανία, η επιδειξιομανία, η ηδονοβλεψία, ο σεξουαλικός σαδισμός ή ο μαζοχισμός, η παιδοφιλία και παιδεραστία, κατά το DSM-V). Δεν μπορεί παρά να παρατηρήσει κανείς, όμως, ότι, τουλάχιστον για την εγκληματολογική προσέγγιση, η διάγνωση με παραφιλία δεν είναι παρά μια ταυτολογία, αφού αν, λόγου χάριν, ετίθετο απλοϊκά σε μια αιτιολογική πρόταση θα υποστηριζόταν ότι ...“ο δράστης είναι σαδιστής επειδή πάσχει από σαδισμό”. Από μια άλλη, σύγχρονη ψυχοθεραπευτική σκοπιά που εξετάζει το στυλ προσκόλλησης (το λεγόμενο

attachment style, τον τρόπο, δηλαδή, με τον οποίο τα άτομα μαθαίνουν από τη βρεφική ηλικία να προσκολλώνται σε άλλα άτομα χτίζοντας δεσμούς μέσω της μίμησης του τρόπου με τον οποίο σχετίζονται με το βασικό τους τροφό), σε συνάρτηση με τη σεξουαλική βία, φαίνεται ότι οι περισσότεροι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων εμφανίζουν έναν μη ασφαλή τύπο δεσμού, χαμηλή ψυχοκοινωνική ενσωμάτωση και συναισθηματική μοναξιά, τα οποία, μεταξύ άλλων, οφείλονται σε ελλιπή φροντίδα από τους γονείς κατά την παιδική ηλικία (Marsa, O'Reilly, Carr, Murphy, O'Sullivan, Cotter & Heavy, 2004). Οι ισχυρισμοί αυτοί από νωρίς, στις αρχές του 21ου αιώνα, χρησιμοποιήθηκαν για να υποστηρίξουν την άποψη ότι οι δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων (και ιδίως βιασμού με ενήλικα και ανήλικα θύματα) φέρουν ενδογενή χαρακτηριστικά στον ψυχισμό τους τα οποία δημιουργούν αμετάκλητη αντίσταση σε οποιαδήποτε μορφή θεραπείας ή επανένταξης, και ως εκ τούτου η μοναδική οδός είναι ο εσαεί εγκλεισμός στο ψυχιατρείο, αφού στην περίπτωση αποφυλάκισης, τα συγκεκριμένα άτομα θα υποτροπιάσουν μετά βεβαιότητας, έχοντας επιδείξει αδυναμία να ελέγξουν τις ορμές τους (Sutherland, 1950). Και ενώ αυτή μπορεί να είναι μια πραγματικότητα για ένα τμήμα του πληθυσμού αυτού (σε ένα ποσοστό που μετά βίας αγγίζει το 5-10% σύμφωνα με έρευνες σε καταδικασθέντες δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων που περιλαμβάνουν μετρήσεις για τη διαγνώσιμη παραφιλία, Smallbone & Wortley, 2004), είναι αδύνατον να εφαρμοστεί σε κάθε περίπτωση, ειδικά από τη στιγμή που, αφ' ενός ποικίλες ερμηνείες επιβεβαιώνουν την ισχύ τους σε διαφορετικές περιπτώσεις, και αφ' ετέρου η αντιμετώπιση κάθε σεξουαλικού εγκληματία ως ψυχοπαθή δεν έχει ουδεμία διαφορά με την αντιμετώπιση οιαδήποτε εγκληματία ως ψυχοπαθή, γεγονός που αγνοεί τους ισχυρούς παράγοντες που καθιστούν το έγκλημα ένα, συνήθως, κοινωνικό φαινόμενο.

Οι Marshall & Barbaree (1990), επιστήμονες του χώρου της ψυχιατρικής, προκειμένου να εξηγήσουν την παιδική σεξουαλική θυματοποίηση, διατυπώνουν την άποψη ότι η παρουσία ευάλωτων σημείων, που αναπτύσσονται ως αποτέλεσμα δυσμενών (adverse) πρώιμων αναπτυξιακών εμπειριών, αφήνει τους παραβάτες προετοιμαστούς να αντιμετωπίσουν την έκρηξη των ορμονών στην εφηβεία και ανίκανους να κατανοήσουν τον συναισθηματικό κόσμο (το σημείο αυτό ομοιάζει με την παρακάτω θεωρία για τον κύκλο της βίας). Ως αποτέλεσμα, οι δράστες ικανοποιούν τις συναισθηματικές και σεξουαλικές τους ανάγκες ακατάλληλα με αποκλίνοντες τρόπους, και σε συνδυασμό με τη συγχώνευση της επιθυμίας για σεξ και των κινήσεων επιθετικότητας ενός ατόμου, καθώς αυτές οι λειτουργίες μοιράζονται την ίδια δομή στον εγκέφαλο, προκύπτει η σεξουαλικά κακοποιητική συμπεριφορά.

B.3.3. Ο κύκλος της κακοποίησης

Μια ακόμη εξήγηση που δίνεται για το φαινόμενο της άσκησης σεξουαλικής βίας είναι αυτή του κύκλου της κακοποίησης (cycle of abuse). Η τοποθέτηση αυτή επιχειρεί να εξηγήσει ένα ευρύτερα παρατηρούμενο φαινόμενο στη μελέτη της εγκληματικότητας, που είναι η επικάλυψη (overlap) θυμάτων και δραστών, ή αλλιώς η υπόθεση ότι η θυματοποίηση καθιστά πιθανότερο για ένα άτομο να βλάψει ένα άλλο, ειδικά σε περιπτώσεις σεξουαλικών και βίαιων εγκλημάτων. Η συζήτηση αυτή προξενεί ενδιαφέρον καθώς, σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη όπως εκφράζεται ακόμα και από τον ίδιο τον ποινικό νόμο, το ανήκειν στην κατηγορία του θύματος ή του δράστη είναι αμοιβαία αποκλειόμενα ενδεχόμενα, κι όμως είναι αδύνατον να αγνοηθεί ότι πολύ συχνά δράστες και θύματα εμφανίζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά (είναι πολύ συχνό, για παράδειγμα, νεαροί μαύροι άνδρες να υπερεκπροσωπούν τις εγκληματολογικές στατιστικές και ως δράστες, αλλά και ως θύματα, καθώς φαίνεται να υπάρχει συσχέτιση μεταξύ ψυχικού τραύματος και εγκληματικής δράσης (Godsoe, 2022). Η θέση λοιπόν είναι εύκολα κατανοητή: ένα άτομο, συχνά παιδί, που έχει υπάρξει θύμα κακοποίησης έχει πιθανότητες να ασκήσει το ίδιο (σεξουαλική) βία στο μέλλον, ακόμα και εις βάρος ενός παιδιού. Μολονότι αποτελεί μια πολύ χρήσιμη θεωρία που συχνά εφαρμόζεται για να εξηγήσει την αιτία της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης, εμφανίζει ορισμένες αντιφάσεις, η σημαντικότερη εκ των οποίων είναι ότι, ενώ η πλειονότητα των θυμάτων παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης είναι κορίτσια, η αντίστοιχη πλειονότητα δραστών είναι άνδρες, όπως επίσης και το συναφές γεγονός ότι δεν έχουν υπάρξει όλοι προηγουμένως θύματα. Οι έρευνες, έτσι, καταλήγουν ότι ο κύκλος της κακοποίησης εμφανίζεται κυρίως σε περιπτώσεις αγοριών θυμάτων σοβαρής σεξουαλικής κακοποίησης με δράστη άτομο του στενού τους οικογενειακού ή φιλικού περιβάλλοντος (Plummer & Cossins, 2018), γεγονός που καθιστά και αυτή τη θεωρία, όσο και όλες τις παραπάνω, εφαρμόσιμη κατά περίπτωση.

Περιορισμοί

Είναι σαφές ότι το φαινόμενο της σεξουαλικής βίας παρουσιάζει τόση ποικιλομορφία που, ακόμη και αν τα κοινωνικά φαινόμενα μπορούσαν να αποδοθούν σε μια, μοναδική αιτία, δε θα ήταν δυνατό να δοθεί μια μεμονωμένη απάντηση στο “γιατί” της σεξουαλικής βίας. Είναι ασφαλέστερο, και επιστημονικά ορθότερο, να γίνεται συζήτηση για παράγοντες που δυναμικά οδηγούν στο εν λόγω φαινόμενο, εξ ου και η σημασία της μελέτης πολλών πρισμάτων ερμηνείας, και δὴ από διαφορετικές επιστημονικές σφαίρες. Επιπλέον, σε μια ευρύτερη σκοπιά, πολλές από τις παραπάνω ερμηνείες για το φαινόμενο της βίας υποβόσκουν και για τη σεξουαλική διάστασή της.

B.4. Σεξουαλικό έγκλημα: Νομική και ποινική αντιμετώπιση σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο

Οι περισσότερες από τις πράξεις εκείνες που αφορούν σε συμπεριφορές σεξουαλικού περιεχομένου χωρίς τη συγκατάθεση του προσώπου - αποδέκτη της συμπεριφοράς, και ως εκ τούτου εμπίπτουν στο φαινόμενο της σεξουαλικής βίας, στοιχειοθετούν έγκλημα στα περισσότερα κράτη παγκοσμίως, και ιδίως σε όσα εξ αυτών έχουν προσχωρήσει σε σχετικές συμβάσεις διεθνών οργανισμών (και κυρίως του Ο.Η.Ε). Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι οι ποινικοί νόμοι που σχετίζονται με το θέμα εμπίπτουν σε μια ευρύτερη κατηγορία νομοθετημάτων που ρυθμίζουν τις έμφυλες σχέσεις και τη σεξουαλική συμπεριφορά, όπως για παράδειγμα την ηλικία συναίνεσης, την περίπτωση της συντροφικής βίας ή τα αναπαραγωγικά δικαιώματα.

B.4.1. Εθνικό δίκαιο

Προκειμένου να οριστεί η έννοια του σεξουαλικού εγκλήματος, χρειάζεται να ανατρέξει κανείς στον τρόπο με τον οποίο περιγράφεται από τον ποινικό κώδικα (ΠΚ εφεξής). Σύμφωνα με τον ελληνικό ΠΚ, σεξουαλικό έγκλημα, έγκλημα, δηλαδή, που προσβάλλει τη γενετήσια ελευθερία και αξιοπρέπεια, είναι κάθε σεξουαλική (γενετήσια) πράξη (συνουσία ή πράξη ίσης βαρύτητας) η οποία επιχειρείται “χωρίς τη συναίνεση του παθόντος” ή εμπίπτει στην κατηγορία του βιασμού όπως ορίζεται ο εξαναγκασμός άλλου σε “επιχείρηση ή ανοχή γενετήσιας πράξης με τη χρήση σωματικής βίας ή απειλής σοβαρού και άμεσου κινδύνου ζωής ή σωματικής ακεραιότητας” (άρθρο 336). Άλλα εγκλήματα που συγκαταλέγονται σε αυτή την κατηγορία είναι η προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας (που αφορά σε χειρονομίες και προτάσεις γενετήσιου χαρακτήρα, επίδειξη γεννητικών οργάνων και βάνανση προσβολή της τιμής του θύματος, άρθρο 337), η κατάχρηση ανίκανου προς αντίσταση σε γενετήσια πράξη (συνήθως διανοητικά ή σωματικά ανάπηρων, άρθρο 338), οι γενετήσιες πράξεις με ανήλικους (νεότερους των 15 ετών) ή ενώπιόν τους (άρθρο 339), η κατάχρηση ανηλίκων (που αφορά σε ενέργεια γενετήσιων πράξεων, προτάσεις, εξιστορήσεις και απεικονίσεις πράξεων γενετήσιου χαρακτήρα σε ανήλικο με δράστη άτομο στο οποίο έχουν εμπιστευθεί την επίβλεψη ή φύλαξη ανηλίκου, άρθρο 342) η κατάχρηση σε γενετήσια πράξη (την οποία συνιστά κάθε υποχρέωση άλλου σε επιχείρηση ή ανοχή γενετήσιας πράξης με κατάχρηση σχέσης εργασιακής εξάρτησης, εκμετάλλευση της ανάγκης του θύματος να εργαστεί ή κατάχρηση μιας σχέσης εξουσίας σε περιπτώσεις εργαζόμενων σε φυλακές, σώματα ασφαλείας, εκπαιδευτικά ιδρύματα και θεραπευτικές δομές, άρθρο 343), η γενετήσια πράξη μεταξύ ενηλίκων συγγενών

(άρθρο 345), η διευκόλυνση προσβολών της ανηλικότητας (στην οποία συγκαταλέγεται και η εμπλοκή σε διενέργεια ταξιδιών με σκοπό την τέλεση σεξουαλικών πράξεων εις βάρος ανηλικού, άρθρο 348), η πορνογραφία ανηλικών (άρθρο 348) και η μαστροπεία ανηλικού (άρθρα 349 και 351) ή ατόμου που εξωθήθηκε στην πορνεία μέσω εξαπάτησης. Σχετικά με το υπό ανάλυση θέμα άρθρα του ΠΚ που δε συγκαταλέγονται στην κατηγορία εγκλημάτων “κατά της γενετήσιας ελευθερίας”, αλλά έχουν βίαιο σεξουαλικό ή έμφυλο χαρακτήρα είναι το άρθρο 315 που προβλέπει την τιμώρηση του πείθοντος γυναίκα σε υποβολή ακρωτηριασμού των γεννητικών οργάνων και το άρθρο 312 περί πρόκλησης σωματικής βλάβης αδύναμων ανθρώπων, στους οποίους περιλαμβάνονται οι ανήλικοι (ή η πρόκληση σωματικής βλάβης ενώπιόν τους), και σε ειδική παράγραφο ο/η σύζυγος και ο/η σύντροφος του δράστη με ειδική μνεία στην περίπτωση εγκυμονούσων. Τα άρθρα αυτά συμπληρώνει ο νόμος 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και ο 4531/2018 ο οποίος κυρώνει τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης (βλ. παρακάτω) και τροποποιεί ελαφρώς τον προαναφερθέντα.

Όμοια παραδείγματα εγκληματοποιημένων σεξουαλικών πρακτικών έρχονται από το ευρωπαϊκό και αμερικανικό. Ο US Code, ο νομικός, δηλαδή, κώδικας ομοσπονδιακών ρυθμίσεων συγκαταλέγει στα ομοσπονδιακά (federal)⁸ σεξουαλικά εγκλήματα (Title 18, Chapters 109A – 110), τα οποία θεωρούνται βαρύνουσας σημασίας, την επιβαρυσμένη (aggravated) σεξουαλική επίθεση (assault) με τη χρήση βίας, απειλής, εκμετάλλευσης ή μέθης του θύματος, τη σεξουαλική κακοποίηση ενήλικα, ανηλικού ή κηδεμονευόμενου (ward) και την κακοποιητική σεξουαλική επαφή. Ειδική μνεία γίνεται στα εγκλήματα που εμπλέκουν ανήλικα θύματα, και ιδίως τη διακίνηση ή αγορά παιδικής πορνογραφίας και την πώληση ή αγορά παιδιού με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Αντίστοιχα, η βρετανική νομοθεσία εγκληματοποιεί τις σεξουαλικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα χωρίς τη συναίνεση όλων των συμμετεχόντων, και μάλιστα παρέχει έναν ξεκάθαρο νομικό ορισμό της έννοιας της συναίνεσης ως τη “συμφωνία σε μια πράξη από επιλογή, εφ’όσον το άτομο είναι ελεύθερο και ικανό να κάνει αυτή την επιλογή” (No. 1769 N.I.2, part 1, article 3).

Η Klugman (2017) παρατηρεί ότι τις τελευταίες 3-4 δεκαετίες έχει παρατηρηθεί μία σημαντική αύξηση των χωρών που υιοθετούν νομοθεσία εναντίον της ενδοοικογενειακής βίας. Αρκετά, βέβαια, κράτη κυρίως της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας και Υποσαχάριας Αφρικής βρίσκονται ακόμα σε πολύ πρώιμο στάδιο. Σε γενικές γραμμές εμφανίζεται μια τάση για

---

⁸ Ομοσπονδιακό θεωρείται το έγκλημα το οποίο αναγνωρίζεται ως τέτοιο όχι μόνο από μία πολιτεία των Η.Π.Α αλλά από την ομοσπονδία πολιτειών.

αυξημένη τιμωρητικότητα στις δικαστικές αποφάσεις που εξετάζουν εγκλήματα σεξουαλικού χαρακτήρα.

B.4.2. Ευρωπαϊκό και διεθνές κανονιστικό πλαίσιο

Σε υπερεθνικό επίπεδο, οι τρεις βασικοί θεσμοί (που είναι ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών ή Ο.Η.Ε, το Συμβούλιο της Ευρώπης ή Σ.Ε και η Ευρωπαϊκή Ένωση ή Ε.Ε) δημιουργίας ενός ομοιογενούς κανονιστικού πλαισίου για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας και ειδικότερα της σεξουαλικής βίας έχουν προωθήσει ποικίλα κείμενα προσπαθώντας να καλύψουν σε ενωσιακό ή διεθνές επίπεδο (αναλόγως το φορέα) τις περισσότερες και συχνότερες μορφές σεξουαλικών παραβατικών πρακτικών. Παρακάτω παρατίθενται ορισμένα από τα σημαντικότερα εξ αυτών.

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών για τη σεξουαλική βία

Στο επίπεδο του Ο.Η.Ε, μία βασική αφετηρία αποτελεί η Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (1948) όπως υιοθετήθηκε από την ολομέλεια της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών στο Παρίσι, η οποία συγκαταλέγει το βιολογικό φύλο (sex) μεταξύ των ανθρώπινων εκείνων χαρακτηριστικών που δεν θα έπρεπε να αποτελούν παράγοντα κοινωνικής διάκρισης και πρόσβασης στις σφαίρες της ιδιότητας του πολίτη, του συστήματος υγείας, στην εκπαίδευση, την εργασία, την οικονομία και την προστασία από το νόμο. Επιπλέον, το άρθρο 16 επί της ουσίας καυτηριάζει τους εξαναγκαστικούς γάμους, υπογραμμίζοντας ότι βασικός πυλώνας εισχώρησης σε ένα γάμο είναι η πλήρης και ελεύθερη συναίνεση των συζύγων, οι οποίοι θα πρέπει να απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα κατά τη διάρκεια της σχέσης αλλά και σε πιθανότητα λύση της.

Από πολύ νωρίς ξεκινά να διαμορφώνεται ένα διεθνές πλαίσιο για κανονισμούς σχετικούς με την προστασία ενάντια σε μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Το 1949 υιοθετείται από τη γενική συνέλευση του Ο.Η.Ε η Σύμβαση για την Καταστολή της Εμπορίας Ανθρώπων και της Εκμετάλλευσης της Πορνείας Άλλων, όπου συμφωνείται η τιμώρηση (punish) κάθε ατόμου που “για να ικανοποιήσει τα πάθη άλλων” εξωθεί, έστω και συναινετικά, άλλο άτομο στην πορνεία ή εκμεταλλεύεται την πορνεία άλλου. Ύστερα, με τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διάκρισης Εναντίον των Γυναικών, που υπογράφεται το 1979 και τίθεται σε διεθνή ισχύ το 1981, επαναβεβαιώνονται οι τοποθετήσεις της Διακήρυξης του 1948, και προστίθεται η υποχρέωση των κρατών που προσχωρούν στη Σύμβαση να λάβουν μέτρα ενάντια στην εμπορία των γυναικών και την εκμετάλλευση της γυναικείας πορνείας. Η Σύμβαση αυτή επικαιροποιείται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, έως και σήμερα, μετά από

συνεδριάσεις της Επιτροπής Εξάλειψης των Διακρίσεων εναντίον των Γυναικών, παράγοντας γενικές συστάσεις για τη δημιουργία ενός ισότιμου και ασφαλέστερου περιβάλλοντος για γυναίκες και παιδιά, ομάδες που γίνονται αντιληπτές ως οι πλέον ευάλωτες. Η Σύσταση 12 (1989) υπενθυμίζει στα μέλη της Σύμβασης την υποχρέωση προστασίας των γυναικών από το φαινόμενο της βίας σε βάρος τους και καλεί τα συμμετέχοντα κράτη να γνωστοποιούν στις περιοδικές αναφορές τους στην Επιτροπή πληροφορίες για την ισχύουσα νομοθεσία, τα μέτρα πρόληψης και φροντίδας απέναντι στα θύματα βίας, η Σύσταση 14 (1990) καλεί σε λήψη μέτρων εξάλειψης και υποστήριξης των θυμάτων ακρωτηριασμού γεννητικών οργάνων, ενώ η Σύσταση 18 (1991) αναγνωρίζει τη διπλή ευάλωτητα των ανάπηρων γυναικών. Μια από τις σημαντικότερες (για το θέμα) συνεδριάσεις διαμορφώνει τη Σύσταση 19 (1992) για τη βία κατά των γυναικών, όπου για πρώτη φορά εμφανίζεται σε κείμενο της Επιτροπής ο όρος "έμφυλη βία", ο οποίος στο κείμενο ορίζεται ως "κάθε πράξη βίας λόγω φύλου που έχει ως αποτέλεσμα ή είναι πιθανό να οδηγήσει σε σωματική, σεξουαλική ή ψυχολογική βλάβη σε γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων απειλών τέτοιων πράξεων, εξαναγκασμού ή αυθαίρετης στέρησης της ελευθερίας, στη δημόσια ή την ιδιωτική σφαίρα", στο οικογενειακό, κοινοτικό και κρατικό επίπεδο. Η Σύσταση 19 ανανεώνεται με τη Σύσταση 35 (2017), στην οποία αναγνωρίζεται ότι το πρόβλημα της έμφυλης βίας κατά των γυναικών εξακολουθεί να ανακύπτει διαρκώς, και μάλιστα πολλά από τα κράτη που έχουν προσχωρήσει στη Σύμβαση έχουν διστάσει να ενσωματώσουν νομοθετήματα που εναρμονίζονται με αυτή. Στα πλαίσια της Σύστασης 35 υιοθετείται μια παραλλαγή του όρου "έμφυλη βία", η "έμφυλη βία κατά των γυναικών", αφού αναγνωρίζεται πλέον ότι το φαινόμενο δεν αφορά αποκλειστικά σε γυναίκες θύματα, αλλά αποτελεί ένα ευρύτερο κοινωνικό ζήτημα το οποίο είναι σημαντικό να εγκληματοποιηθεί (σύμφωνα, πάντοτε, με την άποψη του θεσμού) και να υιοθετηθούν ριζικά μέτρα προστασίας των θυμάτων από αυτό, συμπεριλαμβανομένων των ποινικών. Τέλος, η Σύσταση 38 (2020) ασχολείται με τη διακίνηση και εμπορία κοριτσιών και γυναικών, μεταξύ άλλων και για σκοπούς σεξουαλικής εκμετάλλευσης, εξαιρώντας την υποχρέωση των κρατών στη θέσπιση και την εφαρμογή σχεδίων δράσης για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου. Όλα τα παραπάνω κείμενα υπονοούν την ευθύνη των κρατών για την απραξία τους στη λήψη των κατάλληλων μέτρων πρόληψης, αντιμετώπισης και προστασίας των θυμάτων, αλλά δεν είναι νομικώς δεσμευτικά.

Άλλες σημαντικές, ιστορικές θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς, στιγμές στην πορεία του Ο.Η.Ε για την προώθηση της προστασίας των ευάλωτων στην έμφυλη βία είναι, πρώτον, η Διακήρυξη για την Εξάλειψη της Βίας Κατά των Γυναικών (1993), όπου για πρώτη φορά ο

βιασμός σε πλαίσια συζυγικής σχέσης ορίζεται ως βία, και, δεύτερον, η αποδοχή των δικαιωμάτων της γυναίκας ως ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σαν αποτέλεσμα της συνεδρίασης για τα ανθρώπινα δικαιώματα στη Βιέννη (1993), καθώς έως εκείνο το σημείο διατηρούνταν μια διχοτόμηση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, γεγονός που καθιστούσε την ενδοοικογενειακή και συντροφική βία ζητήματα τα οποία δεν θεωρούνταν αντικείμενο αγώνα από ένα τέτοιο όργανο.

Αντίστοιχη θέση, πάντως, ακολουθεί το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, με τα ψηφίσματα 1820/2008, 1888/2009, 1960/2010 εναντίον της χρήσης τακτικών σεξουαλικής βίας σε περιστάσεις ένοπλης σύγκρουσης και πολέμου, όπου μάλιστα υπογραμμίζεται (σε ορισμένα εξ αυτών) ότι ο βιασμός και άλλες μορφές σοβαρής σεξουαλικής βίας σε ένοπλες συγκρούσεις, ειδικά εις βάρος αμάχων πολιτών, αποτελούν εγκλήματα πολέμου. Η αντιμετώπιση της σεξουαλικής βίας ως έγκλημα πολέμου (war crime) είναι το αποτέλεσμα της Διεθνούς Ποινικής Δίκης (International Criminal Tribunal) για τη Rwanda, σχετικά με την πολεμική επιχείρηση της φυλής Hutu ενάντια στη μειονότητα των Tutsi, η οποία οδήγησε στη γενοκτονία του μειονοτικού πληθυσμού το 1994. Συγκεκριμένα, στην απόφαση (1998) για την ενοχή του J.P. Akayesu, τότε ηγέτη της χώρας, η καταδίκη επήλθε μετά τις κατηγορίες για αδράνεια στη λήψη μέτρων ενάντια στα πολυάριθμα περιστατικά μαζικού βιασμού, εξαναγκασμού σε δημόσια γύμνωση και ακρωτηριασμού γεννητικών οργάνων των γυναικών της φυλής Tutsi. Η MacKinnon (2008) τονίζει την παρακαταθήκη της δίκης αυτής ιδίως για τον ορισμό του βιασμού σε πολεμικά συμφραζόμενα ως φυσικής/σωματικής (physical) εισβολής σεξουαλικής φύσεως κάτω από κάθε συνθήκη καταναγκασμού και πίεσης. Σε αυτή την οπτική, η έννοια της συναίνεσης είναι επουσιώδης, καθώς οι ίδιες οι καταστάσεις τέτοιας σκληρότητας και βίας που συντελούν σε εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας όπως η γενοκτονία συνιστούν καταναγκασμό (coercion), υπό την αιτιολογία ότι "οποιοσδήποτε με πρόθεση τη γενοκτονία σκοτώνει μια γυναίκα. αφού πιο πριν την είχε βιάσει, πολύ πιθανόν τη βίασε έχοντας κατά νου τον ίδιο σκοπό".

Τα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης

Στο επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρώπης (εφ'εξής Σ.Ε), έχει συζητηθεί και υιοθετηθεί πλήθος συστάσεων για τη διαφύλαξη της μείωσης των συνεπειών της σεξουαλικής βίας και την προστασία των θυμάτων από το φαινόμενο. Ορισμένες γενικότερες συστάσεις διατυπώνονται στο Ψήφισμα (77) 27 για την αποζημίωση των θυμάτων του εγκλήματος, που προτείνει το δικαίωμα της διεκδίκησης αποζημίωσης από το θύμα ιδιαίτερα στην περίπτωση

πρόκλησης σωματικών βλαβών, το Ψήφισμα (78) 37 για την ισότητα των συζύγων στο αστικό δίκαιο, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Αποκατάσταση των Θυμάτων των Βίαιων Εγκλημάτων (1983) και η Σύμβαση για το Ηλεκτρονικό Έγκλημα (2001) στην οποία αναδεικνύεται η ανάγκη θέσπισης νομοθεσίας για την απαγόρευση και δίωξη της παιδικής πορνογραφίας, σε μια εποχή, μάλιστα, που οι νέες τεχνολογίες δεν ήταν ανεπτυγμένες ούτε τύγγχαναν ευρείας χρήσης από την πλειονότητα των πολιτών.

Σε ένα πιο εξειδικευμένο επίπεδο, εμφανίζεται πληθώρα σημαντικών κειμένων που καλύπτουν πολλές από τις εκφάνσεις του προβλήματος της σεξουαλικής βίας, αρχής γενομένης από τη Σύσταση R (85) 4 για την ενδοοικογενειακή βία, όπου γίνεται ειδική μνεία στην πρόληψη του φαινομένου, την ανάγκη για ενημέρωση του κοινού, εκπαίδευση των επαγγελματιών που ασχολούνται άμεσα ή περιφερειακά με τα θύματα, δημιουργία δομών για την ιατρική, νομική και ψυχολογική υποστήριξη των θυμάτων, την προστασία της ιδιωτικότητάς τους, την άρση του απορρήτου επαγγελματιών υγείας σε περιστάσεις που είναι αναγκαίο να υποστηριχθεί μια καταγγελία ενδοοικογενειακής κακοποίησης και την προστασία των παιδιών της οικογένειας από οποιαδήποτε έκθεση σε βία μεταξύ των γονέων ή σωματική τιμωρία τους από τους κηδεμόνες. Τις κατευθυντήριες αυτές γραμμές αντηχούν πολλά από τα επόμενα, χρονικά, κείμενα του Σ.Ε., καθώς προσφέρουν μια στέρεη βάση για το κανονιστικό πλαίσιο κατά της έμφυλης βίας. Έπειτα, άξιο αναφοράς είναι το περιεχόμενο της Σύστασης R (91) 11 σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την πορνογραφία, την πορνεία και την εμπορία ανηλίκων και νεαρών ενηλίκων, με έμφαση στην ενημέρωση και πληροφόρηση του κοινού, την πρόληψη σεξουαλικών πρακτικών που θυματοποιούν νεαρά άτομα, την προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων σε κάθε στάδιο της θεραπευτικής, υποστηρικτικής ή ποινικής διαδικασίας, την εξάλειψη της παιδικής πορνογραφίας και της παιδικής πορνείας (με επίκεντρο τα παιδιά που ζουν στο δρόμο και την ανάγκη δημιουργίας ξεχωριστών δομών, ακόμα και εντός του αστυνομικού σώματος) και μέτρα ενάντια στην εμπορία παιδιών για σεξουαλικούς σκοπούς (όπου προτείνεται η εστίαση της προσοχής σε καλλιτεχνικούς φορείς και υπηρεσίες γάμων και υιοθεσιών προκειμένου να ελέγχεται η μετακίνηση παιδιών εντός και εκτός των συνόρων ενός κράτους και η αυξημένη επιτήρηση των μεταναστευτικών ροών). Ομοίως, η Σύσταση 1325 (1997) για την εμπορία γυναικών και την εξαναγκαστική πορνεία, πρακτικές τις οποίες αναγορεύει σε απάνθρωπες και εξευτελιστικές, προβλέπει την υλοποίηση αντίστοιχων κινήσεων για την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου, καλώντας μάλιστα σε αυστηρότερες ποινές για τους καταδικασθέντες, και συμπληρώνεται από τη Σύμβαση για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (2005).

Δύο από τα σημαντικότερα κείμενα για την καταπολέμηση της σεξουαλικής βίας, καθώς ενσωματώνουν το μεγαλύτερο μέρος των συστάσεων του Σ.Ε., είναι η Σύμβαση Lanzarote και η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης. Η πρώτη υπογράφεται το 2007 και αφορά στην προστασία των παιδιών ενάντια στη σεξουαλική εκμετάλλευση και τη σεξουαλική κακοποίηση. Ο σκοπός της είναι τριμερής: η πρόληψη και αντιμετώπιση της σεξουαλικής βίας με θύματα παιδιά, η προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων και η προώθηση εθνικής και διεθνούς συνεργασίας ενάντια στην παιδική σεξουαλική θυματοποίηση. Τα βασικότερα σημεία της είναι η ενημέρωση του κοινού και των εν δυνάμει θυμάτων, η εκπαίδευση των αρμοδίων οργάνων και υπηρεσιών που έρχονται σε επαφή με τα θύματα, η διευκόλυνση πρόσβασης σε προγράμματα πρώιμης παρέμβασης και μείωσης κινδύνου για τα άτομα που φοβούνται ότι πρόκειται να προχωρήσουν σε μια εγκληματική πράξη, η συμμετοχή των παιδιών στο σχεδιασμό της αντεγκληματικής πολιτικής, η υιοθέτηση μέτρων προστασίας (όπως η διασφάλιση του απορρήτου, η λειτουργία τηλεφωνικών γραμμών βοήθειας ή ακόμη και η απομάκρυνση του δράστη ή του παιδιού από ένα περιβάλλον στο οποίο υπάρχει έστω και η υποψία κακοποίησης) και υποστήριξης για τα θύματα, αλλά και η πολύ προσεκτική συνέντευξη των παιδιών θυμάτων, η οποία θα πρέπει να γίνεται από εκπαιδευμένους επαγγελματίες. Επιπλέον, στη Σύμβαση Lanzarote καθίσταται σαφής η ανάγκη για θέσπιση ειδικών νομικών διατάξεων σχετικών με τη σεξουαλική κακοποίηση, την παιδική πορνεία και πορνογραφία. Η δεύτερη Σύμβαση στην οποία χρειάζεται να δοθεί σημασία είναι αυτή της Κωνσταντινούπολης (2011) για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας με σκοπό την προστασία των γυναικών από όλες τις μορφές βίας, την πρόληψη, τη δίωξη των υπευθύνων και την εξάλειψη της ενδοοικογενειακής βίας, την εξάλειψη κάθε έμφυλης διάκρισης και ανισοτιμίας, το σχεδιασμό ενός πλαισίου πολιτικών και μέτρων κατά της βίας αυτής της μορφής, την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας και την υποστήριξη οργανισμών και υπηρεσιών επιβολής του νόμου στην εύρυθμη συνεργασία τους. Στο κείμενο αναγνωρίζεται η αυξημένη έκθεση των γυναικών και κοριτσιών σε σοβαρές μορφές ενδοοικογενειακής και σεξουαλικής βίας, στο βιασμό, τον εξαναγκαστικό γάμο, τα εγκλήματα “τιμής” και την κλειτοριδεκτομή, και προτείνεται ειδική μεταχείριση στα θύματα σεξουαλικής βίας σε δομές και κέντρα υποστήριξης, όπως και φροντίδα για μικρότερης σοβαρότητας πρακτικές όπως η σεξουαλική παρενόχληση (για την οποία ελάχιστα είναι τα κείμενα που κάνουν ρητή αναφορά). Δεν έχει κυρωθεί ακόμα στις εξής χώρες: Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Βουλγαρία, Γσεχία, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Ρωσία και Σλοβακία, και επιπλέον, το 2021 η Τουρκία υποχώρησε από τη Σύμβαση.

Το ενωσιακό δίκαιο για την αντιμετώπιση της σεξουαλικής βίας

Ούτε και στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφ'εξής Ε.Ε) οι κατευθυντήριες γραμμές εμφανίζουν αποκλίσεις. Παρατηρείται μια περισσότερο θυματοκεντρική προσέγγιση, με τα κείμενα να είναι πολυάριθμα και να βασίζονται πρώτα απ'όλα στις αρχές που προωθήθηκαν από τη γέννηση του θεσμού, με το Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1957), όπου η ισότητα των δύο φύλων κρίνεται αδιαπραγμάτευτη και η έμφυλη διάκριση απαγορεύσιμη (μάλιστα, “δεν αποκλείεται η πρόβλεψη ειδικών πλεονεκτημάτων υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου”, γεγονός που δηλώνει την αναγνώριση της ανάγκης ωθούμενης προαγωγής του αγαθού της ισότητας). Πολλές από τις νομικές διατάξεις της Ε.Ε έχουν απορροφήσει τις προτάσεις των θεσμών του Ο.Η.Ε και του Σ.Ε, γι'αυτό και κρίνεται ότι παρακάτω θα περιγραφούν τα σημεία εκείνα τα οποία αντανακλούν εντονότερα το χαρακτήρα του θεσμού της Ε.Ε, χωρίς να αναιρούνται οι συστάσεις των υπολοίπων οργανισμών για τις βασικές γραμμές σε επίπεδο πρόληψης, αντιμετώπισης και συνδρομής στα θύματα.

Μία από τις σημαντικότερες νομοθετικές ενέργειες σε ενωσιακό επίπεδο είναι η Οδηγία 2011/36/ΕΕ για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της, που θεσπίζει τους ελάχιστους κανόνες για τον ορισμό και τις κυρώσεις εγκλημάτων σχετικών με την εμπορία όπως η πρόσληψη, η μεταφορά, η διακίνηση, η στέγαση και η υποδοχή ατόμων και η ανταλλαγή ή μεταβίβαση εξουσίας επ'αυτών με σκοπό την εκμετάλλευση σεξουαλικού ή εργασιακού τύπου. Κύριος γνώμονας είναι ο καταναγκασμός σε τέτοιες πρακτικές μέσω άσκησης βίας, απειλών, παραπλάνησης, και οι δράστες προβλέπεται να τιμωρούνται με τουλάχιστον 5ετή ποινή στερητική της ελευθερίας και 10ετή και πλέον όταν το θύμα θεωρείται ευάλωτο, όταν αποδεικνύεται ότι ο δράστης λειτουργεί στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης, όταν έχει προκληθεί σοβαρός κίνδυνος για τη ζωή του θύματος και όταν έχει προηγηθεί η χρήση σοβαρής βίας ή/και η πρόκληση σοβαρών βλαβών. Ταυτόχρονα, με την Οδηγία θεσμοθετείται η υποχρέωση παροχής βοήθειας και υποστήριξης στα θύματα με τη μορφή νομικής, ιατρικής, ψυχολογικής αρωγής και την ιδιαίτερη μέριμνα των παιδιών θυμάτων, ενώ σε επίπεδο πρόληψης, οι βασικές γραμμές που προωθεί το κείμενο είναι η αποθάρρυνση της ζήτησης τέτοιου είδους υπηρεσιών, η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού, η σωστή εκπαίδευση των αρμοδίων που έρχονται σε επαφή με το θύμα και η ποινικοποίηση της χρήσης υπηρεσιών από θύμα εμπορίας.

Εξίσου άξια αναφοράς είναι η Οδηγία 2011/92/ΕΕ περί της καταπολέμησης της σεξουαλικής κακοποίησης και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας,

που προβλέπει τη λήψη όλων εκείνων των απαραίτητων μέτρων για την τιμώρηση πράξεων σεξουαλικού σκοπού που εμπλέκουν παιδιά (με κατώτατο όριο ποινής φυλάκισης τα 5 έτη). Στο ίδιο κείμενο (άρθρο 6) γίνεται αναφορά στο grooming (βλ. παραπάνω), ενώ, ακόμη, παρατίθενται ορισμένες επιβαρυντικές περιστάσεις στη διάπραξη σεξουαλικών αδικημάτων, οι οποίες ισχύουν εάν “το αδίκημα διεπράχθη σε βάρος παιδιού ιδιαίτερα ευάλωτης κατάστασης, όπως για παράδειγμα παιδιού με διανοητική ή σωματική αναπηρία, σε κατάσταση εξάρτησης ή σε κατάσταση σωματικής ή διανοητικής ανικανότητας, από μέλος της οικογένειας του παιδιού, από πρόσωπο που συγκατοικεί με το παιδί ή πρόσωπο που έχει κάνει κατάχρηση αναγνωρισμένης θέσεως εμπιστοσύνης ή εξουσίας, από τουλάχιστον δύο πρόσωπα που ενεργούν από κοινού, στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης, περιλάμβανε σοβαρή βία ή προκάλεσε σοβαρή βλάβη στο παιδί, ο δράστης έχει καταδικασθεί στο παρελθόν για αδικήματα του ίδιου τύπου ή/και ο δράστης εκ προθέσεως ή εξ αμελείας έθεσε σε κίνδυνο τη ζωή του παιδιού”.

Επιπλέον, μία από τις ελάχιστες πρωτοβουλίες που στοχεύουν αποκλειστικά στην πρόληψη της σεξουαλικής θυματοποίησης προωθήθηκε από την θέσπιση του προγράμματος Δάφνη, το οποίο λειτούργησε από το 2000 έως το 2013 σε τρεις κύκλους (Απόφαση 779/2007/EC). Ως στόχους το “Δάφνη” είχε την προστασία παιδιών και γυναικών από τη βία, με ειδική μέριμνα σε περιστατικά έμφυλης ανισότητας, και προέβλεπε τη χρηματοδότηση ιδιωτικών και δημόσιων δομών πρόληψης ή αντιμετώπισης της βίας μέσα από επιδοτήσεις και συμβάσεις δημοσίων προμηθειών.

Πέραν των νομοθετικών κειμένων που βρίσκονται ήδη σε ισχύ, τον Μάρτιο του τρέχοντος έτους (2022) προωθήθηκε μια πρόταση για τη θέσπιση μιας νέας Οδηγίας εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ενάντια στη βία κατά των γυναικών και την ενδοοικογενειακή βία. Στα πλαίσια αυτά, συστήνεται η ποινικοποίηση ορισμένων μορφών βίας που επηρεάζουν δυσανάλογα τις γυναίκες και που δεν αντιμετωπίζονται επαρκώς σε εθνικό επίπεδο, η ενίσχυση της πρόσβασης των θυμάτων στη δικαιοσύνη και τα δικαιώματα στην κατάλληλη προστασία που να ανταποκρίνεται άμεσα στις ειδικές ανάγκες των θυμάτων, η παροχή υποστήριξης στα θύματα προσαρμοσμένη στις συγκεκριμένες ανάγκες των θυμάτων και ειδικής υποστήριξης σε περιπτώσεις σεξουαλικής βίας και ακρωτηριασμού γυναικείων γεννητικών οργάνων, η πρόσβαση σε εθνικές γραμμές βοήθειας, η αυξημένη προσβασιμότητα σε καταφύγια και μια ολοκληρωμένη υποστήριξη για τα θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία, προληπτικές ενέργειες και ενδυνάμωση της συνεργασίας εθνικού και ευρωπαϊκού συστήματος φορέων.

Προεκτάσεις και περιορισμοί: Ζητήματα πρόληψης και αντιμετώπισης εντός και εκτός των συμφραζομένων του διεθνούς δικαίου και περαιτέρω προτάσεις στον τομέα της πρόληψης και της αντιμετώπισης

Το περιεχόμενο της ενωσιακής πρότασης είναι αισιόδοξο, όμως η ανάγκη για τη δημιουργία ενός τέτοιου πλαισίου, στο οποίο επαναλαμβάνονται εν πολλοίς πολλές από τις επιδιώξεις που έχουν αναφερθεί σε πλήθος ευρωπαϊκών και διεθνών κειμένων, ενδεχομένως καταδεικνύει και την έως τώρα πλημμελή κινητοποίηση των θεσμών αυτών για την καταπολέμηση ενός ζητήματος που πλήττει σχεδόν το ½ του παγκόσμιου πληθυσμού. Διερωτάται, λοιπόν, κανείς, αν η νομοθετική - ποινική αντιμετώπιση είναι η μοναδική πορεία που μπορεί να ακολουθηθεί, ή εάν είναι πιο προσοδοφόρος ένας συνδυασμός ποινικών μέτρων και κοινοτικής κινητοποίησης, ιδίως όσον αφορά τον τομέα της πρόληψης, ο οποίος δεν μπορεί να ξεκινήσει παρά με την ενημέρωση και την εκπαίδευση του κοινού και ιδίως των ατόμων που διαμορφώνουν ακόμη συνείδηση, δηλαδή των νεαρότερων μελών της κοινωνίας.

Ένα τέτοιο παράδειγμα λαμβάνει χώρα στο Queensland της Αυστραλίας, όπου, στα πλαίσια του Dangerous Prisoners (Sexual Offenders) Act του 2003 προβλέπεται μακροχρόνια κράτηση και επιτηρούμενη αποφυλάκιση (δηλαδή, συνέχιση της επιτήρησης από δικαστικούς λειτουργούς και μετά το πέρας της έκτισης της ποινής) για τους αναγορευμένους σε επικίνδυνους σεξουαλικούς εγκληματίες. Μάλιστα, ο κανονισμός αυτός έχει αναδρομική ισχύ. Η ιδιαιτερότητα αυτού του μέτρου, όμως, είναι ότι η απόφαση για το αν η κράτηση θα λάβει χρόνο χαρακτήρα λαμβάνεται μετά την ολοκλήρωση ενός προγράμματος θεραπείας για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων (Harrison, 2013). Συνδυάζεται, λοιπόν, σε αυτό το μοντέλο, η ποινική με τη θεραπευτική αντιμετώπιση, χωρίς να εγκαταλείπεται ένας δράστης σε συνθήκες εγκλεισμού, έχοντας ενδεχομένως θολή εικόνα των συνεπειών των πράξεών του και των ενδεχόμενων τρόπων με τους οποίους μπορεί να αντιμετωπίσει τις γνωσιακές του στρεβλώσεις, την εσωτερικήυση κοινωνικών παθογενειών και ενδεχόμενες ενορμήσεις.

Μία άλλη σημαντική ρύθμιση έχει υιοθετηθεί στις Η.Π.Α, και είναι ο ομοσπονδιακός νόμος Public Law 104-105 γνωστός ως Megan's Law, ο οποίος θεσπίστηκε το 1996 και καθιστά υποχρεωτική τη δημοσιοποίηση πληροφοριών σχετικών με εγκλήματα σεξουαλικής βίας και τους δράστες αυτών με σκοπό την προστασία και επαγρύπνηση των πολιτών. Στα πλαίσια αυτά, με την υιοθέτηση της νομοθετικής πράξης σε μητρώο σεξουαλικών δραστών (SORNA - Sex Offender Registration and Notification Act) οι καταδικασθέντες δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων υποχρεούνται να εγγραφούν σε αντίστοιχο μητρώο, στο οποίο γνωστοποιούν την

κατοικία διαμονής τους, το εκπαιδευτικό και εργασιακό τους καθεστώς και άλλες προσωπικές πληροφορίες, και αναλόγως του επιπέδου σοβαρότητας του εγκλήματος το οποίο έχουν διαπράξει, να παραμείνουν εγγεγραμμένοι στο μητρώο αυτό για 15, 25 χρόνια ή και εσαεί. Πολλές φορές απαγορεύεται, επίσης, στους εγγεγραμμένους η διαμονή σε περιοχή κοντινή σε σχολείο ή δημόσιο πάρκο. Αυτό μπορεί, βέβαια, να επιφέρει επιπλέον στίγμα στο πρόσωπο που εγκλημάτησε, ωστόσο μπορεί να δημιουργήσει ένα ασφαλέστερο περιβάλλον για δυνητικά θύματα, αλλά και να αποτρέψει το άτομο από την επανάληψη μιας τέτοιας πράξης, αποσυμπιέζοντας τις φυλακές και προσφέροντας μια ευκαιρία για κοινωνικοποίηση σε ελεύθερο περιβάλλον.

Από μια άλλη οπτική, υπάρχουν ειδικοί οι οποίοι υποστηρίζουν ότι διαφόρων ειδών θεραπευτικά και προληπτικά μέτρα που εφαρμόζονται στους ίδιους τους καταδικασθέντες έχουν τη δύναμη να μειώσουν την υποτροπή. Σε συστηματική ανασκόπηση των Schmucker & Lösel (2008) αναδείχθηκε ότι μεταξύ ενός δείγματος καταδίκων συμμετεχόντων σε θεραπευτικά προγράμματα και ενός δείγματος καταδίκων χωρίς κάποια συμμετοχή σε θεραπευτικές παρεμβάσεις, το ποσοστό της υποτροπής ήταν πολύ χαμηλότερο στην πρώτη περίπτωση. Οι συνηθέστερες τακτικές που έχουν προταθεί ή/και εφαρμόζονται σε διαφορετικά κράτη είναι η ψυχοκοινωνική παρέμβαση, με συνηθέστερη οδό την ψυχοθεραπεία και το συμπεριφορισμό και τη συμμετοχή σε προγράμματα επανένταξης, η χειρουργική παρέμβαση με τη μορφή του ενουχισμού και η ορμονική φαρμακοθεραπεία (όπου, βεβαίως, πρέπει να δοθεί επισταμένη προσοχή στο ηθικό δίλημμα του κατά πόσον το άτομο είναι δυνατόν να συναινέσει σε μια τέτοια πρακτική). Οι συνηθέστερες δομές στις οποίες μπορεί να απευθυνθεί ένας δράστης προκειμένου να συμμετάσχει σε ένα αντίστοιχο πρόγραμμα είναι τα καταστήματα κράτησης ή οι φορείς επανένταξης όπου λειτουργούν προγράμματα θεραπείας, ιδιωτικά κέντρα στα οποία οι δράστες, συνήθως μετά την αποφυλάκισή τους, μπορούν να απευθυνθούν για να συμμετάσχουν σε κάποια ομάδα βραχύχρονης ή μακροχρόνιας θεραπείας και ειδικές θεραπευτικές εγκαταστάσεις οι οποίες προσομοιάζουν τα μοντέλα των ψυχιατρικών κλινικών και στις οποίες οι αποφυλακισθέντες έχουν τη δυνατότητα να παραμείνουν ως κάτοικοι για ένα χρονικό διάστημα, συμμετέχοντας σε αντίστοιχες δράσεις για την πρόληψη της υποτροπής τους. Συχνά η συμμετοχή πραγματοποιείται σε συνδυασμό με επιτήρηση από κάποιον υπάλληλο των αρχών επιβολής του νόμου (Beech & Fordham, 1997). Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα προγράμματα αυτά μπορούν να αποφέρουν αισιόδοξα αποτελέσματα στη μείωση της υποτροπής, να προσφέρουν μια εναλλακτική οδό σε όσους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων είναι αρκετά κινητοποιημένοι έτσι ώστε να δουλέψουν

βαθύτερα για να αναδομήσουν τις δυσλειτουργικές κοινωνικές τους πεποιθήσεις και να προστατεύσουν εμμέσως από τη δημιουργία νέων θυμάτων ή την επαναθυματοποίηση.

Πολύ σημαντικός θα μπορούσε να είναι ο ρόλος τέτοιων προγραμμάτων και στην πρωτογενή πρόληψη: Με ανοικτές, δημόσιες προσκλήσεις και ενημερωτικές ενέργειες, θα ήταν εφικτό να προσελκυθούν άτομα τα οποία βρίσκονται σε ένα προεγκληματικό στάδιο, που, αντιλαμβανόμενα ότι αποκτούν στάσεις που μπορεί να θέσουν κάποιο ευάλωτο άτομο σε κίνδυνο, θα μπορούσαν να αποτανθούν σε αντίστοιχες δομές για να προσεγγίσουν το πρόβλημα πριν την εκδήλωση κάποιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Ακόμα και εργαζόμενοι στο χώρο της εκπαίδευσης θα μπορούσαν να απευθύνονται στους ειδικούς εργαζόμενους σε τέτοιες δομές επιτυγχάνοντας μια διεπιστημονική συνεργασία και ένα διάλογο με βασικούς συμμετέχοντες τους νεαρούς ανθρώπους, οι οποίοι διαπλάθουν διαρκώς τις κοινωνικές τους πεποιθήσεις, αλλά ταυτόχρονα είναι και από τις πληθυσμιακές ομάδες με αυξημένο κίνδυνο θυματοποίησης. Το ζήτημα εδώ είναι ότι μια τέτοια σειρά ενεργειών απαιτεί πρώτα απ'όλα την αποστιγματοποίηση των πληθυσμών αυτών, ιδίως στην περίπτωση που δεν έχουν εγκληματήσει, και δεύτερον την επιστημονικά ορθή και συχνή ενημέρωση των πολιτών, την ευαισθητοποίηση τους απέναντι σε φαινόμενα έμφυλης κοινωνικής ανισότητας και την υιοθέτηση ενός δημοσίου λόγου ο οποίος αποφεύγει κάθε είδους σεξιστικές διακρίσεις. Χρειάζεται, ακόμη, η εφαρμογή ενός πλάνου χρηματοδότησης το οποίο θα επιτρέπει την υλοποίηση τέτοιων δράσεων σε ένα βάθος χρόνου, διότι αυτό που παρατηρείται είναι ότι οι κινήσεις που λαμβάνονται έως τώρα στα περισσότερα κράτη έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα, διότι συνήθως στηρίζονται σε επιχορηγήσεις και οικονομικές διευκολύνσεις έξωθεν, που διαρκούν για μικρά χρονικά διαστήματα. Ο τομέας της εγκληματικής πρόληψης, όμως, απαιτεί περισσότερη οικονομική επένδυση.

Όσον αφορά τη βοήθεια προς τα θύματα, ένα παράδειγμα αντλείται από την Ελλάδα, όπου μία από τις πρωτοβουλίες που υλοποιείται από το ΚΕΘΙ (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας) και στοχεύει ταυτόχρονα στην πρόληψη και την καταπολέμηση της έμφυλης βίας είναι η πρόσφατη διεύρυνση των Συμβουλευτικών Κέντρων Υποστήριξης Γυναικών για να ανταποκριθούν στις ανάγκες των θυμάτων βίας, στα οποία απευθύνονται άτομα που έχουν υποστεί ή κινδυνεύουν να υποστούν σεξουαλική βία, και μέσω διαδικασιών ψυχοκοινωνικής, νομικής και εργασιακής αρωγής υποστηρίζονται στη χάραξη μιας πορείας ισοτιμίας και αυτονόμησης. Επιπλέον, ενέργειες ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης πάνω σε έμφυλα ζητήματα συμπληρώνουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο καταπολέμησης της βίας κατά των γυναικών, το οποίο μάλιστα είναι ενήμερο στις ανάγκες πληθυσμών που μπορεί να υφίστανται

και άλλες μορφές διακρίσεων όπως οι μετανάστριες. Αντίστοιχα, μάλιστα, μοντέλα δομών λειτουργούν σε όλη την Ευρώπη.

Γ. Το οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα

Όπως έχει αναφερθεί και στην Εισαγωγή, ένα από τα βασικά επίκεντρα προβληματισμού για την παρούσα εργασία είναι η σύνδεση του σεξουαλικού με το οργανωμένο έγκλημα. Ως εκ τούτου, σε αυτό το κεφάλαιο η ανάλυση εστιάζει στο φαινόμενο του οργανωμένου σεξουαλικού εγκλήματος, και αφού στο προηγούμενο κεφάλαιο πραγματοποιήθηκε μια εκτενής περιγραφή των εγκλημάτων με σεξουαλικούς σκοπούς, κρίνεται απαραίτητο σε έναν πρώτο χρόνο να αποσαφηνιστεί η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος και έπειτα να συζητηθεί το ζήτημα του οργανωμένου σεξουαλικού εγκλήματος εστιάζοντας σε τρεις από τις σημαντικότερες και σοβαρότερες πρακτικές που αφορούν στο φαινόμενο: την εμπορική σεξουαλική εκμετάλλευση, τον παιδεραστικό τουρισμό και τη διακίνηση οπτικοακουστικού υλικού παιδικής κακοποίησης.

Γ.1. Τα βασικά χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος: Οι επικρατέστεροι εγκληματολογικοί ορισμοί και η φαινομενολογία του οργανωμένου εγκλήματος

Η κατηγορία του οργανωμένου εγκλήματος είναι τόσο πολυσυζητημένη όσο και μυθοποιημένη. Αποτελεί μια μορφή εγκληματικότητας η οποία έχει πρωτοστατήσει όσο καμία άλλη στο χώρο του κινηματογράφου, και ως εκ τούτου πολλές από τις αναπαραστάσεις για το τι πραγματικά συνιστά οργανωμένο έγκλημα τείνουν να προέρχονται από αναξιόπιστες πηγές. Όχι αδικώς, μάλιστα. Υπάρχει στα αλήθεια μια δυσκολία εύρεσης ενός κοινού ορισμού, υπό την έννοια ότι οι περιγραφές του όρου ποικίλουν από κείμενο σε κείμενο, μιας και μία τόσο ευρεία κατηγορία παραβάσεων του νόμου είναι αδύνατον να μην παραγάγει περισσότερες από μία οπτικές, σε βαθμό ακόμα μεγαλύτερο σε σχέση με άλλα εγκλήματα. Στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών Ενάντια στο Διεθνικό Οργανωμένο Έγκλημα, ως οργανωμένη εγκληματική ομάδα ορίζεται “μια δομημένη ομάδα τριών ή περισσότερων προσώπων, που υφίσταται για μια [ικανή] χρονική περίοδο και ενεργεί από κοινού με σκοπό τη διάπραξη ενός ή περισσότερων σοβαρών αδικημάτων που έχουν τελεσθεί με σκοπό την άμεση ή έμμεση απόκτηση οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους”. Διερευνώντας, όμως, βιβλιογραφικά τον όρο, γίνεται αντιληπτό ότι ο συγκεκριμένος ορισμός παρουσιάζει το φαινόμενο ημιτελώς, καθώς σύμφωνα με πολλούς ακαδημαϊκούς, το οργανωμένο έγκλημα διακρίνεται από πολλά επιπλέον χαρακτηριστικά.

Οι von Lampe, van Dijck, Hornsby, Markina & Verpoest (2006) σε μια προσπάθειά τους να κατηγοριοποιήσουν τους, διαθέσιμους στη βιβλιογραφία, ορισμούς εντόπισαν την ύπαρξη τριών διαφορετικών κατηγοριών (κοινωνιολογικών/εγκληματολογικών) ορισμών. Στην πρώτη εμπίπτουν ορισμοί του οργανωμένου εγκλήματος που χρησιμοποιούν μοντέλα ή παραδείγματα (paradigms) για να οριοθετήσουν το φαινόμενο, όπως για παράδειγμα ο διαχωρισμός σε "ιεραρχικά", "τοπικά και εθνοτικά" και "επιχειρησιακά" μοντέλα. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν ορισμοί του εγκλήματος που στηρίζονται στα καθοριστικά εκείνα χαρακτηριστικά που το διαχωρίζουν από άλλες μορφές εγκληματικής κινητικότητας, όπως μπορεί να είναι ο αριθμός των εμπλεκομένων ή η παρουσία βίας, ενώ στην τρίτη μετα-θεωρητικές ταξινομήσεις που δημιουργούνται πέρα από τους επίσημους ορισμούς, και στόχο έχουν τον εντοπισμό των διαστάσεων του φαινομένου υπό όρους, για παράδειγμα, δομής, δράσης και διαδικασίας, που διαπνέουν το Λόγο (discourse) για το οργανωμένο έγκλημα εν τω συνόλω. Μια τέτοιου τύπου κατηγοριοποίηση πραγματοποιούν και οι εν λόγω συγγραφείς, η οποία θα σταθεί χρήσιμη για να παρουσιάσει το χαρακτήρα του οργανωμένου εγκλήματος σε ένα γενικότερο επίπεδο, προτού γίνει λόγος για πιο λεπτομερείς εγκληματολογικούς ορισμούς του.

Γράφουν, λοιπόν, ότι οι περισσότεροι διαθέσιμοι ορισμοί περιγράφουν το οργανωμένο έγκλημα πρωτίστως ως μια δραστηριότητα (μια "συστηματική διάπραξη εγκλημάτων"), με το ζήτημα βεβαίως της δομής να είναι το πλέον κεντρικό. Όσον αφορά, λοιπόν, τη δομή, οι ορισμοί σχεδόν ομόφωνα συνδέουν το φαινόμενο με εγκληματικές συλλογικότητες, εγκληματικά δίκτυα, ομάδες, οργανώσεις, με αρκετούς ακαδημαϊκούς να αντιλαμβάνονται το οργανωμένο έγκλημα, μεταξύ άλλων, ως μια συστημική συνθήκη, μια συνάντηση μεταξύ του κόσμου του εγκλήματος, των επιχειρήσεων/του εμπορίου και της πολιτικής, που ενσωματώνεται στο κοινωνικό, πολιτισμικό και οικονομικό σύστημα. Μια ενδιαφέρουσα όψη της μελέτης για τον ορισμό του φαινομένου είναι το πού τοποθετείται το άτομο, αν θεωρηθεί ότι η βασική αναλυτική μονάδα είναι η οργάνωση. Και όμως, στις περισσότερες μελέτες το άτομο διαδραματίζει το ρόλο του διευκολυντή ή του προσώπου-κλειδιού για την επιτυχημένη τέλεση ενός εγκλήματος, και μάλιστα μια τοποθέτηση επ' αυτού είναι ότι οι πιο αποτελεσματικοί "οργανωμένοι εγκληματίες" ήταν όσοι λειτούργησαν με τον πλέον ατομικιστικό τρόπο, και ως εκ τούτου οι λιγότερο δεσμευμένοι σε συγκεκριμένες δομές. Αντίστροφα, η εγκληματική ομάδα λειτουργεί, σε ένα ευρύτερο επίπεδο, σε συμφραζόμενα παράνομων αγορών, ή άλλως, αυτό που αναφέρεται ως "κάτω κόσμος" ή "υπόκοσμος" (underworld), που συνήθως λειτουργεί ως σημείο αναφοράς για τις οργανώσεις αυτές. Από άποψης συγκεκριμένης εγκληματικής δραστηριότητας, τα συνηθέστερα εγκλήματα που

συνδέονται με εγκληματικές οργανώσεις είναι η διακίνηση παράνομων αγαθών, ιδίως τοξικών ουσιών (ναρκωτικών) κι όπλων, και το λαθρεμπόριο, ιδίως οχημάτων και καπνικών προϊόντων, άλλα οικονομικά εγκλήματα όπως η απάτη (στον ιδιωτικό ή το δημόσιο τομέα) και το ξέπλυμα χρήματος, σεξουαλικά εγκλήματα και παράνομες πρακτικές που σχετίζονται με τη βιομηχανία του σεξ (όπως η εκπόρνευση), η εμπορία ανθρώπων, ο εκβιασμός (όπως και η απαγωγή) και εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας. Άλλοι τρόποι με τους οποίους οι εγκληματικές οργανώσεις επικοινωνούν με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, πέρα από τη ρητή τέλεση εγκληματικών ενεργειών είναι διά μέσου της πολιτικοοικονομικής διαφθοράς (ιδίως των θεσμών επιβολής του νόμου), της βίας (που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για λόγους μονοπώλησης της παράνομης αγοράς, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, επιβολής εσωτερικής πειθαρχίας, εκφοβισμό θυμάτων και μαρτύρων, απόκτηση επιρροής σε θεσμούς, κ.ά) και της επιρροής στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Οι von Lampe et. al (2006) καταλήγουν, τέλος, στην κατηγοριοποίηση των τριών συνηθέστερων αιτιολογιών για το οργανωμένο έγκλημα. Πρώτον, ορισμένοι επιστήμονες το αντιλαμβάνονται ως προϊόν ευρύτερων κοινωνικών δυνάμεων ιστορικών διαστάσεων, όπως η αστικοποίηση, η τεχνολογική εξέλιξη, η παγκοσμιοποίηση, η μετατόπιση από σοβιετικού τύπου καθεστώτα στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς, οι διεθνείς μεταναστευτικές ροές και οι κοινωνικές ανισότητες. Δεύτερον, υπάρχει η άποψη ότι το οργανωμένο έγκλημα αναδύεται από πολιτισμικές συγκρούσεις, και ιδίως τον περιορισμό ή την απαγόρευση συγκεκριμένων αγαθών και υπηρεσιών. Τέλος, κάποιοι ακαδημαϊκοί υποστηρίζουν ότι το φαινόμενο γεννάται και αναπτύσσεται καλύτερα σε συνθήκες αδύναμου και αναποτελεσματικού επίσημου ή ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου. Βέβαια, δεν μπορεί να αγνοηθεί ότι οι περισσότερες από τις παραπάνω ερμηνείες (και ιδιαίτερα το πρώτο και το τρίτο σκέλος) δε διαφέρουν σημαντικά από γενικότερες θεωρήσεις για το εγκληματικό φαινόμενο, συνολικά όμως η έρευνα αυτή προσφέρει μια εισαγωγή στην κατανόηση του οργανωμένου εγκλήματος.

Στο ίδιο πνεύμα, ο Hagan (1983) εντόπισε τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος ως αποτέλεσμα της θεματικής ανάλυσης που διεξήγαγε μεταξύ επιλεγμένων κειμένων. Βρήκε, ως κοινά θέματα, την ιεραρχική οργάνωση με διάρκεια στο χρόνο, τον οικονομικό ορθολογισμό στον τρόπο απόκτησης κέρδους μέσω της εγκληματικής δραστηριότητας, τη χρήση βίας, σωματικής δύναμης ή απειλής αυτής, τη διαφθορά καίριων θεσμών για την εξασφάλιση (ποινικής) ασυλίας, την ανταπόκριση στη ζήτηση αγαθών από το κοινό, το μονοπώλιο μιας συγκεκριμένης αγοράς. Συμπληρωματικά, σε ορισμένες μελέτες εντοπίστηκε ότι το ανήκειν σε μια εγκληματική οργάνωση ίσως προϋποθέτει

αποκλειστικότητα και περιορισμό της πρόσβασης εντός της, ο μη ιδεολογικός χαρακτήρας του οργανωμένου εγκλήματος, η εγκληματική ειδίκευση (specialization), η ύπαρξη κώδικα μυστικότητας και ο εκτεταμένος σχεδιασμός των εγκληματικών ενεργειών. Όπως υποστηρίζει, συνήθως το οργανωμένο έγκλημα ταυτίζεται με το ομαδικό έγκλημα, το έγκλημα με περισσότερους από έναν δράστες, ή και με εγκληματικές μορφές όπως το εταιρικό ή το επαγγελματικό (τελεσμένο από εγκληματίες). Και, κατά την άποψή του, ενώ υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες είναι ξεκάθαρο το αν ένα περιστατικό εμπίπτει στην κατηγορία του οργανωμένου εγκλήματος (όπως, για παράδειγμα, η περίπτωση της ιταλικής Μαφίας), σε πολλές συνθήκες (όπως για παράδειγμα στο φαινόμενο των συμμοριών με μηχανές) είναι πολύ δυσκολότερο να αναγνωριστεί. Έτσι, προτείνει ένα μοντέλο στο οποίο η ερώτηση δεν είναι αν η εκάστοτε εγκληματική δραστηριότητα που τελείται από ομάδες εγκληματιών εμπίπτει στην κατηγορία ή όχι, αλλά τι βαθμό οργάνωσης εμφανίζει, αντιλαμβανόμενος το οργανωμένο έγκλημα σαν ένα συνεχές μεταξύ απουσίας και πλήρους εμφάνισης των χαρακτηριστικών που παρατέθηκαν παραπάνω, στο μέσον του οποίου εμφανίζεται το φαινόμενο του ημι-οργανωμένου εγκλήματος.

Συναφής είναι η τοποθέτηση του Finckenaueer (2005), ο οποίος, επιπλέον υποστηρίζει ότι ένας σαφής, εστιασμένος ορισμός του φαινομένου είναι σημαντικός και για τη δημιουργία ενός αντίστοιχου νομικού ορισμού και τις συνδηλώσεις που αυτός έχει για την υιοθέτηση αποτελεσματικών πολιτικών στο πεδίο του κοινωνικού ελέγχου, αλλά και για ερευνητικούς σκοπούς. Έτσι, περιγράφει πως τα χαρακτηριστικά των εγκληματικών ομάδων που χαρακτηρίζουν τη δραστηριότητά τους ως οργανωμένο έγκλημα είναι η εγκληματική τους πολυπλοκότητα (sophistication), η δομή (σε ιεραρχία), ο αυτοπροσδιορισμός τους ως ομάδες, το κύρος που αντλούν από τη φήμη τους, το μέγεθος και η συνέχειά τους στο χρόνο. Επιπλέον, ο λόγος ύπαρξής τους συνήθως είναι το οικονομικό κέρδος (και σε κάποιες περιπτώσεις η ανέλιξη στην κοινωνική πυραμίδα της εξουσίας, η οποία όμως και πάλι χρησιμοποιείται για λόγους απόκτησης οικονομικής δύναμης), που προέρχεται από την προμήθευση της παράνομης αγοράς με αγαθά και υπηρεσίες, αν και, βέβαια, μπορεί να εισχωρήσουν και στη νόμιμη αγορά. Ουσιώδης για τον ορισμό είναι η δυνατότητα των εγκληματικών οργανώσεων να ασκήσουν ή να απειλήσουν σε βία, ή ακόμα η φήμη τους ως βίαιων, η προσπάθεια διατήρησης του μονοπωλίου μιας παράνομης αγοράς και η χρήση διαφθοράς των δημόσιων λειτουργών. Αντίθετα, για τον Finckenaueer θεωρείται δευτερευούσης σημασίας το αν τα μέλη συνιστούν μια οικογένεια εγκληματιών, μια συμμορία, ένα καρτέλ ή ένα εγκληματικό δίκτυο,

όπως και η εθνική, εθνοτική ή φυλετική τους ταυτότητα (στις οποίες έχουν εστιάσει πλήθος ερευνών).

Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό του οργανωμένου εγκλήματος (αλλά, πλέον, και του εγκληματικού φαινομένου γενικά) είναι ότι μπορεί να αψηφήσει τα σύνορα του κράτους στα οποία δραστηριοποιείται μια οργάνωση και να λάβει διεθνικό χαρακτήρα. Σε αυτή την περίπτωση, έχει επικρατήσει ο όρος “διεθνικό οργανωμένο έγκλημα”. Η μετατόπιση αυτή αποδίδεται, εν πολλοίς, στις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης, και ιδίως στην τεχνολογική και την κοινωνικο-οικονομικο-πολιτική της διάσταση, μέσα από τις αλλαγές των οποίων, εντός ειδικά των τελευταίων δεκαετιών, έχει παρατηρηθεί ότι αλλάζει και ο ίδιος ο χαρακτήρας του φαινομένου. Η τεχνολογική αναβάθμιση έχει διευκολύνει (α) τη φθηνότερη και ταχύτερη μετακίνηση, η οποία μοιραία συμπεριλαμβάνει και την παράνομη εμπορία αγαθών αλλά και προσώπων, (β) τη διανομή μέσω του ταχυδρομικού συστήματος, που επιτρέπει τη διακίνηση και εμπορία νόμιμων και μη προϊόντων, ακόμη και τοξικών ουσιών, και (γ) την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, ιδίως όσες σχετίζονται με τους υπολογιστές και το διαδίκτυο, που, ως αποτέλεσμα προσφέρουν μια εύκολη οδό σε παράτυπες οικονομικές διαδικασίες, στην επικοινωνία μεταξύ των μελών εγκληματικών ομάδων, στη διακίνηση παράνομου υλικού κ.ά. Οι άλλες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές που έχουν καταστήσει ευκολότερη την τέλεση διεθνικών εγκλημάτων από οργανωμένους δράστες είναι (α) η απελευθέρωση των εμπορικών συναλλαγών, ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες, και η οποία προσφέρει κάλυψη στις παράνομες επιχειρήσεις διακίνησης αγαθών, (β) οι εμπορικές συμφωνίες μεταξύ κρατών, που έχουν οδηγήσει σε ελάττωση των συνοριακών ελέγχων, (γ) η πολιτική ενσωμάτωση κρατών, όπως για παράδειγμα της Ανατολικής Ευρώπης, που έχει δημιουργήσει νέες αγορές και, άρα, αυξημένη εμπορική δραστηριότητα, (δ) η αύξηση των μεταναστευτικών ροών, που μπορεί να συγκαλύψει το εμπόριο ανθρώπων και (ε) η οικονομική επικοινωνία σε παγκόσμιο επίπεδο, ιδίως αναφορικά με τις συναλλαγές (Keh & Farrell, 1997).

Στα πλαίσια της προσέγγισης του διεθνικού εγκλήματος ως ενός σοβαρού και επίμονου παγκοσμίου ζητήματος, η αντίληψη των οργανώσεων ως εγκληματικά δίκτυα (criminal networks) έχει κερδίσει έδαφος από την περίοδο που αναπτύχθηκε (τη δεκαετία του 1990). Σε αντίθεση με την ελάσσιμα σημασία που δίνει ο Finckenauer στον τρόπο με τον οποίο οικοδομούνται οι ιεραρχικές σχέσεις σε τέτοια συμφραζόμενα, η άποψη ότι οι περισσότερες εγκληματικές ομάδες λειτουργούν ως χαλαρά συνδεδεμένες συλλογικότητες με διαρκώς εναλλασσόμενα μέλη και οριζόντια ιεραρχία με μικρή διαστρωμάτωση μεταξύ μελών, αντί για τις καλά οργανωμένες και ιεραρχικά δομημένες εταιρίες που απεικονίζονται σε παλαιότερες

εγκληματολογικές μελέτες είναι χρήσιμη για να γίνει κατανοητός ο τρόπος επικοινωνίας και δράσης τους, πόσο δε μάλλον σε διασυνοριακές συνθήκες και στο πεδίο του ηλεκτρονικού οργανωμένου εγκλήματος (van Dijk & Sparrens, 2014). Σε κάθε περίπτωση, η δομή είναι ένα από τα εξέχοντα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στο φαινόμενο, εξ ου και η εξέτασή της προσφέρει διορατικότητα στον τρόπο λειτουργίας των δραστών. Στα πλαίσια αυτά, έχει δημιουργηθεί μια τυπολογία πέντε διαφορετικών μορφών εγκληματικών ομάδων που ανταποκρίνεται στις διαφορετικές εκφάνσεις των εγκληματικών δραστηριοτήτων του από το Γραφείο για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα των Ηνωμένων Εθνών (2002)⁹. Ο πρώτος τύπος είναι η τυπική άκαμπτη ιεραρχία που παρατηρείται σε εγκληματικές οργανώσεις της Ιταλίας, της Κίνας και της Κολομβίας, και εμφανίζεται όταν η δομή της εγκληματικής οργάνωσης στηρίζεται σε (α) έναν ηγέτη, (β) ξεκάθαρες ιεραρχικές σχέσεις και προσδοκίες από τους ρόλους του κάθε μέλους, (γ) εσωτερική πειθαρχία, (δ) συχνά ισχυρή εθνική ή κοινωνική ταυτότητα, (ε) χρήση βίας ως ουσιώδη συνθήκη των δραστηριοτήτων και (στ) συναφές υπόβαθρο των μελών. Ως δεύτερος τύπος θεωρείται αυτός της τοπικής ιεραρχίας, εμφανής, για παράδειγμα, σε έκνομες συμμορίες μοτοσυκλετιστών, που έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με αυτόν της τοπικής ιεραρχίας, με μια όμως διαφορά: η εξουσία σε αυτή την περίπτωση είναι αποκεντρωμένη και εμφανίζεται ένας βαθμός αυτονομίας και ανεξαρτησίας σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Ο τρίτος τύπος δομής, ο οποίος θεωρείται και αρκετά σπάνιος, είναι αυτός της ομαδοποιημένης (clustered) ιεραρχίας, που συνίσταται στη δραστηριοποίηση μικρότερων, ανεξάρτητων εγκληματικών ομάδων που ενεργούν υπό τις συνθήκες που θέτει ένα κεντρικό συντονιστικό σώμα. Ο προ-τελευταίος, τέταρτος τύπος δομής εγκληματικών ομάδων που αναφέρεται είναι αυτός της πυρηνικής ομάδας (core group) και περιγράφει τις λιγότερο δομημένες, μικρές ομάδες εγκληματιών που περικλείονται από ένα μεγαλύτερο δίκτυο συνεργατών, οι οποίες λόγω του μεγέθους τους και άρα της ευκολίας τους να συνεργαστούν, διακρίνονται από οριζόντια οργάνωση και ως εκ τούτου σχετικά ισότιμη κατανομή της εξουσίας μεταξύ των μελών, αλλά και ευκολία συγκάλυψης της δράσης τους υπό το πρόσχημα μιας μικρής, κατά κόσμον "νόμιμης" επιχείρησης. Ο πέμπτος τύπος, ο οποίος λέγεται ότι είναι ο τρόπος λειτουργίας πολλών λαθρεμπόρων τοξικών ουσιών και εμπορών ανθρώπων, είναι αυτός του (προαναφερθέντος) εγκληματικού δικτύου, μια δομή που χαρακτηρίζεται (α) από την προσαρμοστικότητα και τη ρευστότητα των μελών, (β) τις

---

9 United Nations Office on Drugs and Crime (2002). Results of a pilot survey of forty selected organized criminal groups in sixteen countries. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.

δεξιότητες, τις κοινωνικές επαφές και τις εξειδικεύσεις τους, που καθιστούν τα άτομα χρήσιμα για τη διεκπεραίωση διαφορετικών δραστηριοτήτων, (γ) τη δυνατότητα αυτο-οργάνωσης η οποία επιτρέπει την πιθανή απουσία εθνικών και κοινωνικών δεσμών, (δ) την αφοσίωση μεταξύ των μελών και τους προσωπικούς δεσμούς, αλλά και (ε) τον δυναμικό τρόπο με τον οποίο αναδιαρθρώνονται, ακόμη και μετά την έξοδο βασικών μελών από αυτές.

Πέραν του ζητήματος της δομής, κεντρικό σημείο συνάντησης των περισσότερων οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων φαίνεται ότι είναι η χρήση βίας, η οποία απασχολεί την παρούσα μελέτη, και αποτελεί το βασικότερο κοινό χαρακτηριστικό όσων φαινομένων συζητήθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο και θα συζητηθούν παρακάτω.

Έχοντας επιχειρήσει μια σύντομη επισκόπηση των κεντρικών στοιχείων που συνθέτουν το φαινόμενο, το τελευταίο τμήμα του παρόντος υποκεφαλαίου θα ασχοληθεί με τα στοιχεία που αφορούν στην οργανωμένη εγκληματικότητα ως προς τον τύπο των αδικημάτων και τις συχνότερες εστίες της. Επισημαίνεται ότι είναι δύσκολο να συλλεχθούν, διότι το επίπεδο της διαφθοράς που συνυφάνεται με την οργανωμένη εγκληματική δράση συσκοτίζει τα πραγματικά ποσοστιαία επίπεδα συναφών εγκληματικών δραστηριοτήτων, συν του γεγονότος ότι οι διευκολυντικοί παράγοντες που αναφέρθηκαν παραπάνω καθιστούν ούτως ή άλλως δυσκολότερη την εξιχνιάσή τους. Τα διαθέσιμα δεδομένα, πάντως, δείχνουν ότι οι περιοχές με αυξημένη κινητικότητα είναι η Κεντρική και Νότια Ασία (ιδίως το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, η Κίνα και η Ινδία), οι αφρικανικές Νιγηρία, Ανγκόλα και Μοζαμβίκη, η Αιτή, η Παραγουάη, η Βενεζουέλα και η Κολομβία στη Λατινική Αμερική και, τέλος, η Ρωσία, η Αλβανία, η Ουκρανία και η Ιταλία (van Dijk, 2007). Οι διεθνικές ροές οργανωμένων εγκληματικών δράσεων που ιχνηλατούνται συχνότερα, σύμφωνα με τα στοιχεία του Ο.Η.Ε είναι η εμπορία ανθρώπων για σεξουαλικούς σκοπούς, η παράτυπη μετακίνηση μεταναστών από την Αφρική και τη Λατινική Αμερική στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική αντίστοιχα, το εμπόριο κοκαΐνης από τις πολιτείες των Άνδεων της δυτικής Λατινικής Αμερικής στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, το εμπόριο ηρωίνης από το Αφγανιστάν στη Ρωσία και την Ευρώπη, το εμπόριο όπλων από τις Η.Π.Α στο Μεξικό και από την Ανατολική Ευρώπη σε ποικίλους προορισμούς, το εμπόριο άγριων ζώων από την Αφρική και τη Νότια Ασία στην Ασία, η εμπορία πλαστών εμπορικών αγαθών από την Ανατολική Ασία στην Ευρώπη και πλαστών φαρμάκων από την Ασία στην Αφρική, η θαλάσσια πειρατεία στις ακτές του "Κεράτου της Αφρικής" (το ανατολικότερο σημείο της ηπείρου) και το ηλεκτρονικό έγκλημα, ως επί το πλείστον με τη μορφή της κλοπής ταυτότητας και της διακίνησης υλικού παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης (The Globalization of Crime, UNODC, 2010).

Γ.2. Το οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα: Οι περιπτώσεις της εμπορίας ανθρώπων, του παιδοφιλικού τουρισμού και της διακίνησης οπτικοακουστικού υλικού παιδικής κακοποίησης

Με το περιεχόμενο των εννοιών του σεξουαλικού και του οργανωμένου εγκλήματος να έχει αναλυθεί παραπάνω, η παρούσα μελέτη προχωρά στη διερεύνηση της έννοιας του οργανωμένου σεξουαλικού εγκλήματος. Στην πραγματικότητα, η έννοια αυτή συνίσταται στη συνύφανση των δύο μορφών εγκληματικότητας, καθώς κανένας από τους δύο τύπους εγκλημάτων δεν είναι εγγενής του άλλου, και περιγράφει τις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες μια εγκληματική οργάνωση επιδίδεται σε πρακτικές σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης προκειμένου να μεγιστοποιήσει τα οικονομικά της κέρδη. Ως εκ τούτου, είναι επικρατέστερο βιβλιογραφικά να γίνεται αναφορά σε οργανωμένο έγκλημα με σεξουαλικά μέσα ή σκοπούς σεξουαλικής εκμετάλλευσης, διότι το φαινόμενο του σεξουαλικού εγκλήματος δεν τελείται με κύριο ή/και αποκλειστικό ύστατο σκοπό την οικονομική ικανοποίηση των δραστών, όπως συμβαίνει με το οργανωμένο έγκλημα. Για την ακρίβεια, αυτό το είδος παραβάσεων του νόμου περισσότερο θα ισχυριζόταν κανείς ότι αφορά στο εμπόριο που σχετίζεται με τη βιομηχανία του σεξ και την αγοραπωλησία σχετικών υπηρεσιών (“τυγχάνει”, όμως, οι υπηρεσίες αυτές να έχουν το επιπλέον στοιχείο της απουσίας συναίνεσης, γι’ αυτό το λόγο η εμπορία ανθρώπων με σεξουαλικούς σκοπούς έχει καταλήξει να είναι συνώνυμο του οργανωμένου σεξουαλικού εγκλήματος). Παρ’ όλα αυτά, οι συνέπειες που βιώνουν τα θύματα είναι όμοιες με αυτές των θυμάτων σεξουαλικών εγκλημάτων (εξ ου και η τάση προς μια θυματοκεντρική προσέγγιση και στο παρόν δοκίμιο), αν και εν τέλει, μετατρέπονται σε θύματα πολλαπλών μορφών βίας, όχι αποκλειστικά σεξουαλικής.

Κάνοντας λόγο για οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα, τα αδικήματα που σχετίζονται με αυτό είναι η πορνεία (ορθότερα, η εκπόρνευση), η πορνογραφία (και ιδίως η διακίνηση υλικού παιδικής εκμετάλλευσης) και η μετακίνηση ατόμων (είτε βρίσκονται στην πλευρά του δράστη, είτε σε αυτή του θύματος) για εμπορικούς σεξουαλικούς σκοπούς με οικονομικό αντάλλαγμα ή άλλη ανταμοιβή (sex trafficking). Τα συνηθέστερα μέσα με τα οποία εξασφαλίζεται η εισροή ανθρώπινου κεφαλαίου προς εκμετάλλευση είναι η απαγωγή, η πώληση του θύματος από την οικογένειά του και η ψευδής υπόσχεση προσφοράς εργασίας, ενώ ορισμένοι συνηθείς παράγοντες που συντηρούν αυτού του είδους εγκληματικές δράσεις είναι η φτώχεια, οι πολιτισμικές στάσεις απέναντι στις γυναίκες και η ζήτηση των υπηρεσιών (Shannon, 1997).

Γ.2.1. Το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση

Η εμπορία ανθρώπων (human trafficking) είναι ένα πρόβλημα παγκοσμίων διαστάσεων. Θεωρείται μια σύγχρονη έκφανση της δουλείας, και ορίζεται από τον Ο.Η.Ε ως “οποιαδήποτε μορφή στρατολόγησης, μεταφοράς, μετακίνησης, φυγάδευσης ή υποδοχής ατόμου μέσω απειλής ή χρήσης βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, απαγωγής, εξαπάτησης ή κατάχρησης θέσης εξουσίας για εκμεταλλευτικούς σκοπούς, ανεξαρτήτως της συναίνεσης του θύματος, με την εκμετάλλευση να εκτείνεται, τουλάχιστον, στα φαινόμενα της εκμετάλλευσης της εκπόρνευσης άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, του εξαναγκασμού σε εργασία ή παροχή υπηρεσιών, της δουλείας ή πράξεων παρόμοιες της δουλείας, της σκλαβιάς ή της αφαίρεσης οργάνων” (Πρωτόκολλο του Παλέρμο, 2000). Κάθε εγκληματική δραστηριότητα που ενσωματώνει τα παραπάνω χαρακτηριστικά και τελείται με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, λοιπόν, συνιστά εμπορική σεξουαλική εκμετάλλευση ή εμπορία ανθρώπων με σεξουαλικό σκοπό (sex trafficking), έννοιες που στο παρόν θα χρησιμοποιούνται εφ’εξής εναλλακτικά. Ακόμα, στις συνήθεις πρακτικές που συνιστούν, συγκεκριμένα παιδική εμπορική σεξουαλική θυματοποίηση προστίθενται η εκμετάλλευση ανηλίκου μέσω της εκπόρνευσης είτε στο δρόμο είτε σε νυχτερινά κέντρα, ή μέσω της παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών από μεριάς του με αντάλλαγμα αγαθά απαραίτητα για την επιβίωσή του (καταφύγιο, τροφή, ναρκωτικά), η χρήση ανηλίκου για την παραγωγή πορνογραφικού υλικού, ο σεξουαλικός ή παιδοφιλικός τουρισμός, το εμπόριο νυφών (mail order bride trade) και ο πρώιμος γάμος (Clayton, Krugman & Simon, 2013). Πιο συνοπτικά, η Andrijasevic (2010) ορίζει την τέλεση συναφών εγκληματικών πράξεων ως “μια διαδικασία μέσω της οποίας άτομα στρατολογούνται σκόπιμα με χρήση βίας ή εξαπάτησης για καταναγκαστική εργασία ή εκμετάλλευση στον τομέα του σεξ”.

Το υπό συζήτηση φαινόμενο αριθμεί τουλάχιστον 4,8 εκατομμύρια θυμάτων παγκοσμίως, και θεωρείται ότι από το σύνολο των ατόμων που έχουν υποστεί κάποια μορφή θυματοποίησης σχετική με την εμπορία, το 79% βίωσε σεξουαλική κακοποίηση, με το 21% εξ αυτών να είναι ανήλικα (Ο.Η.Ε, 2009)¹⁰, με τα στοιχεία αυτά, όπως γίνεται αντιληπτό, να αφορούν στις διεθνικές ροές, μιας και όσον αφορά την εντός συνόρων εγκληματική δραστηριότητα τα ποσοστά είναι διαφορετικά για κάθε κράτος. Το 65% των θυμάτων έχει ως περιοχή προέλευσης την Ευρώπη, καθώς η μετακίνηση πληθυσμών διευκολύνεται εξ’αιτίας της απουσίας συννοριακών ελέγχων μέσα στην περιοχή Σένγκεν. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται

---

10 United Nations Office on Drugs and Crime (2009) Global Report on Trafficking in Persons. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime

ότι τα θύματα ξεκινούν κυρίως από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής (Ρωσία, Μεξικό, Κίνα, Ταϊλάνδη, Βραζιλία και Κολομβία) με προορισμό τη Δυτική Ευρώπη (Voronova & Radjenovic, 2016).

Η πλειονότητα των θυμάτων, όπως και στην περίπτωση του σεξουαλικού εγκλήματος, είναι γυναίκες, παρ'όλα αυτά είναι αποδεδειγμένο ότι άτομα και των δύο φύλων θυματοποιούνται από τέτοιου είδους εγκληματικές πρακτικές, με τη διαφορά ότι οι γυναίκες προσελκύονται είτε από μαστροπούς (pimps), είτε από γνωστά, οικεία τους άτομα, ενώ οι άνδρες γίνονται πιο ευάλωτοι σε αυτή τη μορφή θυματοποίησης ως αποτέλεσμα της απόρριψής τους από το οικογενειακό τους περιβάλλον, ιδίως στη βάση των σεξουαλικών τους προτιμήσεων (Reid, 2012). Μάλιστα, η Doezema (2010) υποστηρίζει ότι το μεγαλύτερο μέρος των θυμάτων προέρχεται από το χώρο της πορνείας, και η πλειονότητα των πελατών είναι άνδρες. Πέραν των ερμηνειών που επιστρατεύονται για να εξηγήσουν το φαινόμενο της σεξουαλικής θυματοποίησης ευρύτερα, φαίνεται ότι εντοπίζεται ένας επιπλέον παράγοντας που αιτιολογεί τη διαφορά στα ποσοστά μεταξύ γυναικών και ανδρών θυμάτων, και αυτός είναι η οικονομική ανισότητα των γυναικών ως αποτέλεσμα της ανισοτιμίας μεταξύ των φύλων στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας. Η φτώχεια, η ανεργία και η άγνοια ωθεί τις γυναίκες στην αναζήτηση οποιασδήποτε εργασιακής απασχόλησης μπορεί να καταστήσει εφικτό τον απεγκλωβισμό τους από την ατυχή κοινωνική συνθήκη στην οποία βρίσκονται, και να παραπλανήσει τα άτομα έτσι ώστε να δεχθούν μια νομιμοφανή θέση εργασίας, η οποία όμως είναι μονάχα ένα πρόσχημα που τις παρασύρει σε πρακτικές που απειλούν την ακεραιότητά τους σε κάθε επίπεδο (Sassen, 2000). Ανατρέχοντας στο μοντέλο του Galtung (βλ. παραπάνω), γίνεται αντιληπτό ότι ήδη, πριν καν τη στιγμή που οι δράστες προσεγγίζουν ένα θύμα, αυτό έχει κατά πάσα πιθανότητα υποστεί ήδη μια μορφή βίας, αυτή της οικονομικής και ταξικής διάκρισης που συνηθίζεται να καλείται φτώχεια, γεγονός που επιβαρύνει την ψυχική και κοινωνική του κατάσταση προτού καν βιώσει επιπλέον τις συνέπειες της εγκληματικής θυματοποίησης.

Εκτός της υπόσχεσης εργασιακών ευκαιριών, άλλες μέθοδοι με τις οποίες οι δράστες στρατολογούν θύματα είναι η ψευδής υπόσχεση υπηκοότητας (citizenship), συχνά μέσα από προτάσεις γάμου (που συχνά οδηγούν σε εξαναγκαστικές συζυγικές σχέσεις), η υποχρέωση του θύματος να αποπληρώσει κάποιο χρέος με τις σεξουαλικές του υπηρεσίες, όπως είναι για παράδειγμα τα έξοδα μετακίνησης σε μια ξένη χώρα ή τα απαραίτητα για τη διαβίωσή του, η προσέγγιση κοινωνικοοικονομικά ασθενών οικογενειών με στόχο την αγορά των παιδιών τους, για τα οποία υπόσχονται ένα ευνοϊκότερο επίπεδο ζωής σε κάποια πλουσιότερη χώρα, ή η

αντίστοιχη χειραγώγηση ατόμων που εργάζονται ήδη στο χώρο της πορνείας με πρόσχημα την προσφορά καλύτερων συνθηκών, και η τεχνική δημιουργίας τραυματικού δεσμού (traumatic bonding), στην οποία το θύμα, μέσω τεχνικών ψυχοσυναισθηματικής χειριστικότητας βρίσκει τον εαυτό του μέσα σε μια αντιφατική κατάσταση φόβου, αλλά και ευγνωμοσύνης στον δράστη που του επιτρέπει να συνεχίζει να ζει. Συνήθως οι τρόποι προσέγγισης διαμεσολαβούνται από τεχνικές μαστροπείας, όπου ο δράστης είτε θα υιοθετεί ένα προσωπείο ευαισθησίας, συμπόνιας, καλοσύνης και προσφοράς αγαθών (στα οποία συμπεριλαμβάνονται οι τοξικές ουσίες) έτσι ώστε να φέρει το θύμα σε μια κατάσταση στην οποία θα νιώθει υποχρεωμένο να “συναινέσει” σε οποιαδήποτε πρακτική, έχοντας χρέος στον “ευεργέτη”-δράστη (finesse pimping), είτε θα ακολουθήσει τακτικές βίας, απειλών, εκφοβισμού και επιθετικότητας για να υποδουλώσει το θύμα (guerilla pimping) (Deshpande & Nour, 2013).

Ως εκ τούτου, παράγοντες ευαλωτότητας στη θυματοποίηση από πρακτικές εμπορικής σεξουαλικής θυματοποίησης θεωρούνται, σε κοινωνικό επίπεδο, η απόκλιση μεταξύ των κρατών σε κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη, η φτώχεια, μείζονα πολιτικά προβλήματα όπως οι συγκρούσεις, ο πόλεμος, η καταπίεση από απολυταρχικά καθεστώτα ή οι μεταπολεμικές συνθήκες, οι πρακτικές που στηρίζονται σε έμφυλες διακρίσεις και η πολιτική που υιοθετείται από τις κυβερνήσεις (Emke-Pouloroulos, 2003). Ατομικοί παράγοντες που συντελούν σε τέτοιου είδους θυματοποίηση θεωρούνται η κοινωνική απομόνωση, η τοξικοεξάρτηση, η ενδοοικογενειακή βία, ένα ιστορικό παιδικής σεξουαλικής θυματοποίησης, οι οικογενειακές δυσλειτουργίες, η σχολική αποτυχία και ένα ιστορικό παραβατικής συμπεριφοράς (McClain & Garrity, 2011). Εξαιτίας της θέσης στην οποία περιέρχονται τα θύματα, μάλιστα, καθίσταται επίσης εξαιρετικά δύσκολη η φυγή από τον κόσμο της εμπορίας. Οι δράστες κατάσχουν όλα τα επίσημα έγγραφα ταυτοποίησης των θυμάτων, δημιουργώντας συνθήκες νομικής επισφάλειας, και σε συνδυασμό με το φόβο, την ανεπάρκεια στη γλώσσα επικοινωνίας, την έλλειψη γνώσεων και χρημάτων, οδηγούνται σε αδιεξοδικές καταστάσεις, στις οποίες είναι πιθανόν μέχρι και να χρειαστεί να “κληροδοτήσουν” την ιδιότητα του θύματος στις επόμενες γενιές (Deshpande & Nour, 2013). Οι μηχανισμοί αυτοί εγκαθιδρύουν ισχυρές σχέσεις ανισοτιμίας, με τα θύματα να υπάγονται στη βούληση των δραστών. Δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι η αρπαγή κάθε αποδεικτικού στοιχείου νόμιμης διαμονής σε έναν τόπο, και, ακόμη χειρότερα, κάθε απόδειξης ταυτοποίησης, επισφραγίζει την απόλυτη σχέση υποτέλειας του θύματος στις επιταγές που προστάζουν οι δράστες. Αν η βία αναγιγνώσκεται ως ένα μέσο εγκαθίδρυσης και διατήρησης εξουσιαστικών σχέσεων, τότε δεν μπορεί να αγνοηθεί ότι ένας τρόπος ζωής στον οποίο, σε συνδυασμό με τη θυματοποίησή του από

πολλαπλές άλλες πράξεις βίας, η νομιμότητα της ύπαρξης ενός προσώπου σε έναν τόπο καθίσταται αντικείμενο εκβιασμού, αντιπροσωπεύει την "τέλεια" εξουσιαστική σχέση, και αποτελεί μια έκφανση του φαινομένου της βίας.

Από την πλευρά των δραστών, μια αμερικανική έρευνα του 2017 (Bouché) έδειξε ότι το 58% των κατηγορουμένων σε υποθέσεις εμπορίας ανθρώπων στις Η.Π.Α λειτουργούν στα πλαίσια μια εγκληματικής οργάνωσης, παρ'όλα αυτά θεωρείται ότι ο αριθμός είναι πιθανόν αρκετά μεγαλύτερος, απλώς τα αποδεικτικά στοιχεία είναι δυσκολότερο να συλλεχθούν για το σύνολο μιας εγκληματικής οργάνωσης, εξαιτίας της ικανότητας συγκάλυψης των ιχνών των μελών και των συμφωνιών μυστικότητας που συνάπτουν μεταξύ τους. Ο ίδιος ο Ο.Η.Ε, άλλωστε, στο Πρωτόκολλο του 2000 για την εμπορία ανθρώπων τοποθέτησε το φαινόμενο στην ευρύτερη κατηγορία του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Από τις υποθέσεις αυτές, μόνο το 18% αφορούσε σε περιπτώσεις που η εκμετάλλευση ανθρώπων δεν είχε σεξουαλικό σκοπό, ως εκ τούτου το 82% σχετιζόταν με περιστατικά εμπορικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Από το σύνολο των υποθέσεων, το 17% των οργανώσεων εμπλεκόταν ενήλικα θύματα, το 24% με ανήλικα θύματα και το 34% με θύματα κάθε ηλικίας. Ο μέσος όρος ηλικίας των συλληφθέντων ήταν τα 33 έτη, ωστόσο μειωνόταν αισθητά σε περιπτώσεις ανήλικων θυμάτων. Εντύπωση προξενεί ότι παρά την ευρέως διαδεδομένη εντύπωση ότι οι γυναίκες συμμετέχουν ελάχιστα σε τέτοιου είδους εγκλήματα, βρέθηκε ότι το 31% του συνόλου των δραστών που εμπλέκονται σε περιστατικά εμπορίας ανθρώπων ήταν γυναίκες, οι οποίες όμως είναι πιθανότερο να συμμετάσχουν σε εργασιακή παρά σε σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, με το ποσοστό να μειώνεται πολύ στις περιπτώσεις που τα θύματα είναι ανήλικα.

Στην ίδια έρευνα της η Bouché (2017), η οποία προχώρησε σε συνεντεύξεις δραστών, μέθοδο την οποία λιγότερες μελέτες έχουν ακολουθήσει (καθώς θεωρείται σχετικά δύσκολη η απόσπαση κάποιας μαρτυρίας από την πλευρά των κατηγορουμένων, που αντιμετωπίζουν με έντονη δυσπιστία τους ερευνητές φοβούμενοι ότι μπορεί να βλάψουν την υπόθεσή τους), διαπίστωσε ότι οι βασικοί παράγοντες ώθησης των δραστών στην εγκληματική δραστηριότητα είναι (πρωτογενώς) η κακοποίηση ή η παραμέληση που έχουν υποστεί κατά την παιδική τους ηλικία, η έλλειψη εκπαίδευσης που εκτείνεται ακόμη και σε επίπεδα απουσίας της ικανότητας γραφής και ανάγνωσης, ένα δυσλειτουργικό, επικίνδυνο ή/και εγκληματικό κοινωνικό δίκτυο, (δευτερογενώς) ένα ιστορικό εγκληματικότητας που τις περισσότερες φορές σχετίζεται με αδικήματα σχετικά με τοξικές ουσίες, οι οικονομικές δυσκολίες και η κατάχρηση τοξικών ουσιών ή/και η τοξικομανία για την οποία οι συνεντευξιαζόμενοι κατέθεσαν ότι είτε τους βοηθά σε μια απόδραση από τον πόνο της ζωής, είτε σχετίζεται με την εμπλοκή τους στη

βιομηχανία του σεξ, καθώς η χρήση ουσιών και οι ερωτικές υπηρεσίες συνήθως συνδυάζονται σε αυτά τα πεδία. Ενισχυτικά, οι παράγοντες έλξης που τους κινητοποίησαν να εμπλακούν και να συνεχίσουν να δραστηριοποιούνται στο χώρο της εμπορίας ανθρώπων είναι (α) η δύναμη και εξουσία που πηγάζει είτε από την ιεραρχική, είτε από την οικονομική ανέλιξη, (β) ο έλεγχος, ο οποίος απουσιάζοντας από τη ζωή τους, την οποία δυσκολεύονται να θέσουν υπό τάξη, ασκείται εις βάρος των θυμάτων, και επομένως, μέσω αυτού του μηχανισμού, ανακτάται, και (γ) η εκτίμηση από τους άλλους.

Σε οργανωσιακό επίπεδο, οι ομάδες οι οποίες θεωρούνται υπεύθυνες για την εγκληματικότητα που σχετίζεται με την εμπορική σεξουαλική εκμετάλλευση εμπίπτουν συνήθως σε τρεις κατηγορίες. Πρώτον, σε μικρές ομάδες που απαρτίζονται από μερικούς δράστες που λειτουργούν επιχειρησιακά, δεύτερον, σε ομάδες συνεργών ή μικρές εγκληματικές οργανώσεις ατόμων με διαφορετικές εξειδικεύσεις τις οποίες συνδυάζουν και αλληλοσυμπληρώνουν οικοδομώντας μεγαλύτερα εγκληματικά συνδικάτα και, τρίτον, σε μεγάλες εγκληματικές οργανώσεις οι οποίες ελέγχουν κάθε στάδιο των διαδικασιών που απαιτούνται για να έρθει εις πέρας με ασφάλεια (για τους δράστες) μια επιχείρηση εμπορίας (Picarelli, 2009). Επιπλέον, έρευνα του 2014 (Dank, Khan, Downey, Kotonias, Mayer, Owens, Pacifici & Yu, 2014) έδειξε ότι οι ομάδες αυτές, για να προσεγγίσουν θύματα και πελάτες, αλλά και να αποκτήσουν μια χωρική ακτίνα δράσης, συνήθως κινούνται σε μέρη όπως οι οίκοι ανοχής, τα ινστιτούτα ερωτικού μασάζ, τα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης στα οποία εργάζονται γυναίκες που χορεύουν με ερωτική διάθεση ή προσφέρουν ερωτικές υπηρεσίες και οι εταιρίες εύρεσης συνοδών, ενώ δεν παύουν να αναζητούν "υπαλλήλους" στο πρόσωπο των ανθρώπων που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες στο δρόμο (στις λεγόμενες "πιάτσες") και, φυσικά, στο διαδίκτυο.

Σε αυτής της φύσεως τα αδικήματα, όμως, δεν υπάρχει μια δυαδική σχέση μεταξύ δράστη (ή, έστω, δραστή) και θύματος. Πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν, επίσης, και ένας τρίτος κρίκος, αυτός του πελάτη, ο οποίος ρυθμίζει το επίπεδο της ζήτησης και το είδος των παρεχόμενων υπηρεσιών, ορισμένες φορές εν αγνοία του, άλλες, όμως, εν γνώσει του. Στην πρώτη περίπτωση, ειδικά εξ' αιτίας των χαμηλών επιπέδων ενημερότητας του κοινού για το φαινόμενο, είναι εξαιρετικά δύσκολο για τον αποδέκτη των υπηρεσιών να αντιληφθεί ότι συμμετέχει σε εγκληματική δραστηριότητα. Είναι η δεύτερη περίπτωση αυτή που αφορά την ενασχόληση με την οντότητα του πελάτη, και μάλιστα αυτή που απαιτεί την αφιέρωση μεγαλύτερου όγκου έρευνας. Από την υπάρχουσα βιβλιογραφία αντλείται ότι οι πελάτες, συνήθως, πιστεύουν ότι θα μπορούσαν να αναγνωρίσουν ένα θύμα εμπορίας με ευκολία.

Ορισμένοι, όμως, δηλώνουν πως δε θα απέφευγαν να χρησιμοποιήσουν (καλύτερα, καταχραστούν) τις υπηρεσίες τους και αιτιολογούν αυτή την απάντηση στη βάση της πεποίθησης ότι τα θύματα συνήθως είναι πιο εύπλαστα, πιο ευάλωτα, αποζητούν τη συμπόνια των πελατών, στηρίζονται σε αυτούς, παρέχουν φθηνότερες υπηρεσίες και τους βοηθούν (Keren-Paz & Levenkron, 2009).

Ο δρόμος προς μια αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου είναι δύσβατος. Τα περισσότερα κράτη κατά τόπους έχουν εφαρμόσει τριών ειδών πολιτικές για να προσεγγίσουν το φαινόμενο ποινικά. Το μοντέλο που ακολουθεί η Σουηδία είναι αυτό της μερικής εγκληματοποίησης του φαινομένου της προώθησης ή αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών, κάτι το οποίο σημαίνει ότι στην περίπτωση που ένας μαστροπός επιχειρήσει να προωθήσει ένα άτομο (θύμα) στην πορνεία ή ένας πελάτης αξιοποιήσει τις σεξουαλικές υπηρεσίες του, θα διωχθεί ποινικά. Η παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών, εν αντιθέσει, είναι αποεγκληματοποιημένη. Αυτός ο τύπος διαχείρισης της πορνείας στηρίζεται σε ευρήματα ερευνών που δείχνουν ότι η αυστηρότερη ποινικοποίηση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών λειτουργεί αποτρεπτικά για τους δυνητικούς πελάτες, και προλαμβάνει τη θυματοποίηση από τη σεξουαλική εμπορία. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει το μοντέλο που εφαρμόζεται (για παράδειγμα) στην Ταϊλάνδη, στο οποίο η παροχή, προώθηση και αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών είναι καθ'όλα εγκληματοποιημένη. Ως χώρα που αποτελεί εστία δραστηριοτήτων πολλών εγκληματικών οργανώσεων που ασχολούνται με την εμπορική σεξουαλική εκμετάλλευση, παρατηρείται, όμως, ότι παρά την απαγόρευση της πορνείας, εξακολουθούν να δραστηριοποιούνται άτομα που ασχολούνται με αυτή, και αυτό συμβαίνει κυρίως επειδή οι αστυνομικές δυνάμεις συχνά διαφθείρονται από τις εγκληματικές οργανώσεις μέσω τακτικών χρηματισμού και δωροδοκίας. Επομένως, μία τέτοια νομοθετική παρέμβαση δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς την αντίστοιχη εφαρμογή της από τις αρχές επιβολής του νόμου. Στον αντίποδα, εμφανίζεται το ολλανδικό μοντέλο πλήρους απεγκληματοποίησης των υπηρεσιών της βιομηχανίας του σεξ, το οποίο έχουν ακολουθήσει πάνω από 40 χώρες έως σήμερα. Τα δεδομένα για το κατά πόσο μία τέτοια κίνηση είναι εφικτό να συμβάλει στην ελάττωση των περιστατικών εμπορίας είναι ελλιπή, ωστόσο έρευνα έδειξε ότι την αμέσως επόμενη περίοδο που ακολούθησε τη νομιμοποίηση των σεξουαλικών υπηρεσιών στη Γερμανία (2003), σημειώθηκε αύξηση των υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων με σεξουαλικούς σκοπούς (Orme & Ross-Sheriff, 2015).

Πρόσθετα, το Πρωτόκολλο για την Πρόληψη, Καταστολή και Δίωξη της Εμπορίας Προσώπων, ιδίως Γυναικών και Παιδιών, τμήμα της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά

του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος που υπογράφεται το 2000 στο Παλέρμο είναι το βασικό κείμενο το οποίο ορίζει το φαινόμενο (βλ. παραπάνω) και θέτει τις βάσεις μεταχείρισης των θυμάτων της εμπορίας, τα οποία έχουν ιδιαίτερες ανάγκες, αφού γίνεται λόγος για ένα σύνθετο έγκλημα με πολύ σοβαρές συνέπειες. Ως εκ τούτου, οι συμβαλλόμενες χώρες υποχρεούνται σε προστασία της ιδιωτικότητας και της ταυτότητας των θυμάτων, στην ενημέρωσή τους για τις διαδικασίες που ακολουθούνται κατά τη δίκη, στην αποκατάσταση των θυμάτων (με προβλέψεις για ψυχολογική και υγειονομική περίθαλψη, στέγαση, εργασία και εκπαιδευτική κατάρτιση) και στο να επιτρέψουν στα θύματα να παραμένουν στο έδαφος τους. Το τελευταίο αυτό σκέλος μπορεί να αποδειχθεί πολύ βοηθητικό για ένα θύμα εμπορίας, καθώς οι δράστες συνηθίζουν να γίνονται τιμωρητικοί και εκδικητικοί απέναντι στα θύματα και τις οικογένειές που αποπειρώνται να διαφύγουν και να καταγγείλουν τις πράξεις τους ή εγκαθιδρύονται μεταξύ δράστη και θύματος σχέσεις που στηρίζονται σε κάποια οικονομική υποχρέωση του δεύτερου, επομένως η επιστροφή στον τόπο στον οποίο υπόκειντο σε αυτού του είδους τη βία μπορεί να αποβεί επικίνδυνη για αυτά (Tiefenbrun, 2002). Το άρθρο 323Α του ελληνικού ΠΚ ενσωματώνει τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου. Επιπλέον, ο Ο.Η.Ε έχει φροντίσει να καλύψει ένα βασικό ζήτημα, που είναι αυτό της μετακίνησης των θυμάτων, εκδίδοντας την Εγκύκλιο 352 για την εκπαίδευση του προσωπικού των αεροσκαφών επί θεμάτων εμπορίας και την 357, η οποία περιέχει κατευθυντήριες γραμμές για την καταγγελία της εμπορίας ανθρώπων από πιλότους και αεροσυνοδούς.

Ενδεικτικός του τρόπου αντιμετώπισης της σεξουαλικής εμπορίας είναι και ο αμερικανικός Νόμος Προστασίας των Θυμάτων Εμπορίας και Βίας του 2000 (Trafficking Victims Protection Act of 2000), ο οποίος προάγει την εφαρμογή τριών σταδίων ως πλαίσιο καταπολέμησης της εμπορίας, που είναι η Πρόληψη, η Προστασία και η Δίωξη (στα αγγλικά καταγράφεται ως μοντέλο των 3Ps: Prevention, Protection, Prosecution). Σε αυτά προστίθεται το 2009 και η (τέταρτη) συνθήκη της συνεργασίας (Partnership) μεταξύ οργανισμών. Το συγκεκριμένο νομοθέτημα αντιλαμβάνεται ότι η εμπορία με σεξουαλικούς σκοπούς προλαμβάνεται είτε μέσω της οικονομικής και εκπαιδευτικής ενδυνάμωσης των δυνητικών θυμάτων μέσω προγραμμάτων χρηματικής ενίσχυσης, δανείων και επιδομάτων, εκπαίδευσης σε πεδία όπως οι επιχειρήσεις, υπηρεσιών επαγγελματικής συμβουλευτικής, προγραμμάτων με στόχο την παραμονή των παιδιών στο σχολείο, ενημερωτικών δράσεων για τους κινδύνους της εμπορίας και χρηματοδοτήσεις μη κυβερνητικών οργανισμών που υποστηρίζουν ευάλωτους πληθυσμούς να αυτονομηθούν οικονομικά στις χώρες προέλευσής τους. Στον τομέα της προστασίας και υποστήριξης των θυμάτων, η νομοθεσία προβλέπει την εξατομικευμένη

παροχή ιατρικής, νομικής, ψυχολογικής βοήθειας σε θύματα άλλων χωρών με σκοπό την ενσωμάτωσή τους, την επανένταξη και την αποκατάστασή τους είτε στις Η.Π.Α είτε στη χώρα καταγωγής τους όπως μπορεί να επιτευχθεί μέσω τις διακρατικής επικοινωνίας μεταξύ αρμόδιων οργανώσεων, με δεσμευτική διατήρηση του απορρήτου των στοιχείων τους και επιπλέον μέτρα προστασίας που διασφαλίζουν ότι οι δράστες δε θα αποκτήσουν πρόσβαση σε αυτά.

Μέσα από τις προβλέψεις της νομοθεσίας, καθίσταται φανερό ότι ένα διαχρονικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα θύματα εμπορίας είναι ότι, επειδή στις περισσότερες περιπτώσεις αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τον αρχικό τόπο διαμονής τους, δυσκολεύονται πολύ από το ισχύον καθεστώς διαμονής τους στη χώρα στην οποία βρέθηκαν κατά τη διάρκεια της θυματοποίησής τους. Έτσι, αντλώντας από το παράδειγμα του αμερικανικού νομοθετήματος που παρατέθηκε προηγουμένως, φαίνεται ότι οι κανονισμοί των περισσότερων κρατών επιτρέπουν τη διαμονή των θυμάτων για ένα συγκεκριμένο πεπερασμένο χρονικό διάστημα, και συνήθως τα άτομα αποκτούν μεταναστευτική ιδιότητα, η οποία στα πλαίσια της ζωής σε μια αμερικανική επικράτεια μπορεί να επιφέρει επιπλέον δυσκολίες. Υπάρχουν πολλά περιστατικά στα οποία αξιωματούχοι των σωμάτων επιβολής του νόμου εντοπίζουν ένα θύμα εμπορίας, και προτού αποδειχθεί η ιδιότητά του, το ταυτοποιούν ως παράνομο μετανάστη, ίσως το μεταφέρουν σε χώρους κράτησης και, ακόμη και μετά την ταυτοποίησή του, δύναται να υποστεί απέλαση ή επαναπατρισμό, ενέργειες που είναι εξαιρετικά επικίνδυνες για την ασφάλεια ή/και τη ζωή του, και συνήθως οδηγούν στην επαναθυματοποίησή του (Rieger, 2007). Σε κάθε περίπτωση, ακόμη και αν το θύμα δεν απελαθεί, είναι πιθανό να εκτεθεί ήδη σε δευτερογενή θυματοποίηση, η οποία προκαλείται από την αμέλεια και την άγνοια των αρμοδίων να παρέμβουν με θυματοκεντρική νοοτροπία, και να αντιμετωπίσουν κάθε υπόθεση ατόμων, που δυνητικά μπορεί να έχουν θυματοποιηθεί, με λεπτούς χειρισμούς.

Γ.2.2. Το φαινόμενο του παιδεραστικού τουρισμού (child sex tourism)

Στα πλαίσια της συζήτησης για την εμπορική σεξουαλική εκμετάλλευση, έρχεται στην επιφάνεια ένα συναφές εγκληματικό φαινόμενο, αυτό που περιγράφεται από τον Ο.Η.Ε (2012)¹¹ ως “εκμετάλλευση παιδιών για σεξουαλικούς σκοπούς από ανθρώπους που

---

11 United Nations General Assembly. Human Rights Council: Report of the Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography, Najat Maalla M'jid. 2012. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/102/63/PDF/G1310263.pdf?OpenElement>.

ταξιδεύουν τοπικά ή διεθνώς με σκοπό να εμπλακούν σε σεξουαλικές δραστηριότητες με παιδιά” ή αλλιώς, όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία, το φαινόμενο του παιδεραστικού ή παιδοφιλικού τουρισμού. Αυτή η πρακτική συγκαταλέγεται στην ευρύτερη κατηγορία του σεξουαλικού τουρισμού, έννοιας που σημασιοδοτείται από ανθρώπους που πραγματοποιούν ταξίδια εντός ή εκτός των εθνικών συνόρων με κύριο σκοπό τη συμμετοχή σε μη-αναπαραγωγική (non-reproductive) σεξουαλική δραστηριότητα με ενήλικα ή ανήλικο, η οποία πραγματοποιείται ως αποτέλεσμα της ανταλλαγής χρηματικών ή ευρύτερα υλικών αγαθών με τις σεξουαλικές υπηρεσίες του ατόμου το οποίο επισκέπτεται ο ταξιδιώτης. Ο σεξουαλικός τουρισμός συνδέεται συχνά με τη σεξουαλική εμπορία, αφού άλλωστε ο ταξιδιώτης-δράστης συνήθως είναι πελάτης θύματος εμπορίας που εξαναγκάζεται να παράσχει της υπηρεσίες του (Ward-Pelar, 2010).

Η διερεύνηση του φαινομένου από την πλευρά των κοινωνικών επιστημών χαρακτηρίζεται από τις ίδιες δυσκολίες που απαντώνται στην περίπτωση της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης, καθώς πιθανολογείται ότι υπάρχει πολύ μεγάλος σκοτεινός αριθμός. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, οι περιοχές προέλευσης των ατόμων που επιδίδονται σε μετακινήσεις με σκοπό την τέλεση σεξουαλικών αδικημάτων εναντίον παιδιών είναι οι Η.Π.Α, η Αυστραλία, η Σουηδία και η Γερμανία, ενώ οι χώρες προορισμού η Ταϊλάνδη, η Σρι Λάνκα και οι Φιλιππίνες. Υπολογίζεται, δε, σύμφωνα με στοιχεία του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών ότι στην Νοτιοανατολική Ασία τα παιδιά που έχουν συμμετάσχει σε κάποια μορφή εμπορικής σεξουαλικής δραστηριότητας αγγίζουν τα 2 εκατομμύρια, ενώ, από τα περίπου 5 εκατομμύρια τουριστών που επισκέπτονται την Ταϊλάνδη, τα 2/3 σκοπό έχουν τον σεξουαλικό τουρισμό, και εξ αυτών, το 10% ενδιαφέρεται να προχωρήσει σε σεξουαλική εκμετάλλευση ανήλικου. Μια γερμανική ανώνυμη έρευνα αυτομολογούμενης ενοχής του 2017 (Koops, Turner, Neutze & Briken) με 8717 άνδρες συμμετέχοντες από το ευρύτερο κοινό, εκ των οποίων οι 132 παραδέχθηκαν τη σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιού στο παρελθόν, και εξ αυτών το 27% (36 άνδρες) ομολόγησε τη χρήση υπηρεσιών παιδοφιλικού τουρισμού, παρατηρεί πως υφίστανται ορισμένες λεπτές αλλά υπαρκτές διαφορές μεταξύ δραστών παιδικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης που δεν έχουν συμμετάσχει σε κάποια παιδεραστική τουριστική δραστηριότητα και εκείνων που έχουν επιδοθεί σε παιδοφιλικό τουρισμό. Για τη δεύτερη αυτή ομάδα (με μέσο όρο ηλικίας τα 40) σε σύγκριση με την πρώτη ομάδα των μη συμμετεχόντων σε τέτοιας φύσης τουριστικές πρακτικές, καταδείχθηκε ότι ήταν μεγαλύτερο το ποσοστό αυτών που είχαν υποστεί οι ίδιοι σεξουαλική κακοποίηση στην παιδική τους ηλικία, έδειχναν μεγαλύτερη προτίμηση σε ανήλικα αγόρια απ’ότι κορίτσια, έκαναν πολύ περισσότερη χρήση

παιδικής πορνογραφίας και υπηρεσιών παιδικής πορνείας, ανέφεραν υψηλότερα ποσοστά πρόθεσης να αποζητήσουν τη βοήθεια κάποιου ειδικού, ωστόσο χαρακτηρίζονταν από πολύ εντονότερη εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς με προηγούμενες καταδίκες για αδικήματα με χρήση φυσικής ή/και σεξουαλικής βίας. Από το αποτέλεσμα της σύγκρισης αυτής, λοιπόν, συνάγονται και οι αντίστοιχοι ενδεχόμενοι παράγοντες διακινδύνευσης για την τέλεση αδικημάτων που σχετίζονται με τον παιδεραστικό τουρισμό.

Προηγουμένως επισημάνθηκαν οι τρεις κατηγορίες εμπλεκομένων σε αδικήματα σχετικά με την εμπορική σεξουαλική εκμετάλλευση. Στην περίπτωση του παιδεραστικού τουρισμού, στο τρίγωνο θύματος, πελάτη - αυτουργού και προαγωγού - προμηθευτή, έρχεται να προστεθεί και ο ρόλος του κηδεμόνα, από τη στιγμή που λόγος γίνεται για ανήλικα θύματα. Το μέρος το οποίο είναι υπεύθυνο για την προστασία του παιδιού συνήθως λειτουργεί ως διευκολυντής (facilitator), και εκτός από γονέας ή κηδεμόνα, μπορεί να είναι και οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο εν γνώσει του διευκολύνει μια σεξουαλικά κακοποιητική πράξη εναντίον ενός παιδιού. Όταν αυτός ο ρόλος υιοθετείται συνειδητά από ένα γονεϊκό πρόσωπο, στόχος είναι να γίνει και αποδέκτης των οικονομικών απολαβών του θύματος, και υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες ο γονέας πουλά το παιδί σε κάποια εγκληματική οργάνωση με ειδίκευση στην παιδική σεξουαλική εκμετάλλευση (Berkman, 1996). Ο Fredette (2009) προσθέτει, επίσης, τον κομβικό ρόλο δραστών που δρουν ως άλλοι ταξιδιωτικοί πράκτορες, οι οποίοι αναλαμβάνουν του ρόλο του διαχειριστή της ταξιδιωτικής περιήγησης του πελάτη, και οι οποίοι, δρώντας στο έδαφος της χώρας από την οποία ταξιδεύει ο ενδιαφερόμενος, οργανώνουν σε συνέργεια με τους προαγωγούς που βρίσκονται στη χώρα προορισμού την πρόσβαση του ταξιδιώτη στους οίκους ανοχής. Η υιοθέτηση της έννοιας “παιδοφιλικός τουρισμός” για την περιγραφή αυτού του είδους αδικημάτων έχει δεχθεί κριτικές, κυρίως διότι, όπως επισημαίνεται, δεν προσφέρει καμία ένδειξη της βλάβης που προκαλείται στο θύμα μέσα από τέτοιες ενέργειες, ενώ δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στο σκοπό των δραστών. Για αυτό το λόγο, προτείνεται η υιοθέτηση του όρου “υπερεδαφική εμπορική σεξουαλική εκμετάλλευση και κακοποίηση παιδιών” (Trafficking in Persons Report, Department of State, 2020). Σε αυτόν τον προβληματισμό μπορεί να προστεθεί, επιπλέον, ότι με το χαρακτηρισμό μιας εγκληματικής πράξης ως “τουριστικής” δραστηριότητας πραγματοποιείται μια νοηματική σύνδεση μεταξύ οποιουδήποτε άλλου είδους νόμιμου, και συχνά ωφέλιμου για τις τοπικές οικονομίες, τουρισμού, με ένα είδος ταξιδιωτικής δραστηριότητας που οδηγεί στη θυματοποίηση μιας πολύ ευάλωτης κοινωνικής ομάδας. Άλλωστε, βάσει ορισμένων ερευνών, φαίνεται ότι είναι πιθανό οι ίδιοι οι επίσημοι φορείς να υποστηρίζουν ενδόμυχα σεξουαλικές “τουριστικές”

δραστηριότητες (με ενήλικα, βεβαίως, θύματα) διότι βοηθούν στην οικονομική ευημερία των τόπων τους, αφού οι περισσότεροι προορισμοί που επιλέγονται από τους δράστες-πελάτες μαστιζονται από τη φτώχεια και την πείνα (Ward-Pelar, 2010), αγνοώντας όμως ότι η παρενέργεια των δράσεων αυτών είναι εξαιρετικά επιβλαβής και τραυματική. Με άλλα λόγια, η χρήση της λέξης "σεξ" που βρίσκει κανείς στην αγγλική ορολογία που χρησιμοποιείται (child sex tourism) συσκοτίζει το γεγονός της κακοποίησης. Ενδεχομένως ένας πιο έγκυρος όρος να δομούταν με την προσθήκη της λέξης "abuse", που στα αγγλικά σημαίνει κακοποίηση (child sexual abuse tourism). Αυτή όμως είναι μονάχα μια ιδέα που γεννάται κατά τη συγγραφή της παρούσας μελέτης. Παρ'όλα αυτά, και η ελληνική μετάφραση του όρου, που απαντάται στα λιγοστά δοκίμια που έχουν παραχθεί σχετικά με το θέμα, προκαλεί έναν σχετικό προβληματισμό. Όπως εξηγήθηκε και παραπάνω, η έννοια της παιδοφιλίας ή παιδεραστίας αποτελεί μια διαγνωστική κατηγορία ψυχικών διαταραχών, που παραπέμπει σε άτομα τα οποία διεγείρονται σεξουαλικά από μη πλήρως ανεπτυγμένα σωματικά παιδιά, ή παιδιά κάτω από την ηλικία των 13 ετών (Davidson, 2005). Υπό αυτό το πρίσμα, δημιουργούνται συνδηλώσεις σε σχέση με τον καταλογισμό της πράξης σε νομικό και ποινικό επίπεδο, διότι αν ένας δράστης ισχυριστεί ότι έδρασε κακοποιητικά εξαιτίας κάποιας αθεράπευτης ψυχικής διαταραχής, είναι πιθανόν, σύμφωνα με τις διατάξεις των περισσότερων κρατών, να κερδίσει μια ηπιότερη μεταχείριση, εξ' αιτίας του ελαφρυντικού της νόσου. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι ένα άτομο σύμφωνα με την επιστήμη της ψυχιατρικής είναι σαφέστατα πιθανόν να πάσχει από αυτή τη μορφή της παραφιλίας, μια λογική συνέπεια της ανατροφής και συμβίωσής του στο κοινωνικό περιβάλλον είναι η εσωτερίκευση των συμφωνηθέντων, από την πλειονότητα, κοινωνικών κανόνων. Έτσι, το άτομο έχει την υποχρέωση να ακολουθήσει τις κοινωνικές και νομικές επιταγές του κοινωνικού του περιβάλλοντος, πράγμα για το οποίο η διάγνωσή του με παιδοφιλική διαταραχή δεν αποτελεί αντένδειξη, σύμφωνα, τουλάχιστον, με το διαγνωστικό εγχειρίδιο DSM-V. Επιπλέον, ενώ υπολογίζεται¹² ότι το 3-5% του γενικού πληθυσμού πάσχει από τη συγκεκριμένη παραφιλία, το ποσοστό αυτό δεν ταυτίζεται με το ποσοστό των δραστών ανάλογων εγκλημάτων, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κατά πάσα πιθανότητα οι παράγοντες που οδηγούν στην τέλεση του εγκλήματος αυτού ποικίλουν, έστω και εάν συγκαταλέγεται σε αυτούς το ζήτημα της διαταραχής, το οποίο όμως η επιστήμη της ψυχιατρικής ομόφωνα κρίνει ως ελέγξιμο.

---

12 American Psychiatric Association. (2013a). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. (5th Edition). Washington, DC.

Πάντως, επιστρέφοντας στον προβληματισμό σε σχέση με την υιοθέτηση του όρου “τουρισμός”, ένας αντίλογος είναι ότι η ιδιότητα του τουρίστα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην τέλεση τέτοιων εγκλημάτων. Η ιδέα αυτή προέρχεται από την παρατήρηση της Klain (1999), σύμφωνα με την οποία στο έγκλημα του παιδοφιλικού τουρισμού συμμετέχουν όχι μόνο τουρίστες των οποίων το πρωταρχικό κίνητρο είναι η σεξουαλική επαφή με παιδιά [πυρηνικοί σεξουαλικοί τουρίστες (core sex tourists)], αλλά και ταξιδιώτες με διαφορετικό σκοπό οι οποίοι εκμεταλλεύονται τις ευκαιρίες να διαπράξουν παιδική σεξουαλική εκμετάλλευση και οι οποίοι ονομάζονται “εκλεκτικοί (elective) σεξουαλικοί τουρίστες”. Η δεύτερη αυτή κατηγορία υποστηρίζεται πως αποκτά μια “τουριστική ματιά” (touristic gaze), υπό το πρίσμα της οποίας η αναζήτηση για αυθεντικότητα και κατανάλωση αγνών καταναλωτικών προϊόντων μετουσιώνεται στην αντίληψη του παιδιού ως αυθεντικό και παρθένο και της εμπειρίας της σεξουαλικής προσέγγισης ενός παιδιού ως αυθεντικής, η οποία προέρχεται από την πεποίθηση των δυτικών ανθρώπων ότι, επειδή οι ζωές τους είναι πια τεχνητά φτιαγμένες, η αναζήτηση της αγνότητας αποδίδει καρπούς στο μη-δυτικό κόσμο (Urry, 1990). Μάλιστα, τα δεδομένα δείχνουν ότι οι περισσότεροι τουρίστες που επισκέπτονται Ασιατικούς προορισμούς δεν ενδιαφέρονται τόσο για την ηλικία του ατόμου που παρέχει σεξουαλικές υπηρεσίες, όσο για το εάν έχει διατηρήσει την αγνότητα ή την παρθενία του (Montgomery, 2008).

Οι George & Panko (2011) στηριζόμενοι στην παραπάνω θέση διαμόρφωσαν ένα ερμηνευτικό μοντέλο σύμφωνα με το οποίο οι βασικοί παράγοντες στη βάση των οποίων γεννάται και συντηρείται η βιομηχανία του παιδεραστικού τουρισμού στηρίζονται, σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα, πρώτον, στο γεγονός ότι εξ’ αιτίας των κοινωνικών ηθών, της χαμηλής ανοχής και του αυστηρού νομοθετικού πλαισίου για τη σεξουαλική επαφή με παιδιά στις χώρες της Δύσης, και δεδομένου ότι υπολογίζεται ότι το ¼ των πελατών-δραστών κατάγονται από πολιτείες των Η.Π.Α, οι πρόθυμοι να τελέσουν ανάλογα εγκλήματα στρέφονται σε χώρες του λεγόμενου μη δυτικού κόσμου, όπου τα κόστη είναι αναλογικά χαμηλά, τα σύνορα είναι ευκόλως διαπερατά και η ανωνυμία που προσφέρει η προσωρινότητα της διαμονής είναι ελκυστική καθώς μειώνει της πιθανότητες ιχνηλάτισης, δεύτερον, στο γεγονός ότι οι συναφείς σεξουαλικές υπηρεσίες διαφημίζονται, πια, μέσω ιστοτόπων-εστιών για ανθρώπους με αυτές τις προθέσεις και, τρίτον, και κατά την άποψη της γράφουσας σημαντικότερο, στις συνθήκες οικονομικής και έμφυλης ανισότητας που μαστίζουν τους συνήθεις προορισμούς στους οποίους μπορεί κανείς να δραστηριοποιηθεί στο πεδίο εγκλημάτων εμπορικής παιδικής θυματοποίησης.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά το έμφυλο ζήτημα, φαίνεται πως το αυξανόμενο αίτημα για ισότητα μεταξύ φύλων στις χώρες της δύσης έχει ελαττώσει τις ευκαιρίες καθυπόταξης του γυναικείου (κυρίως) φύλου, ενώ, συνάμα, το πολιτισμικό πλαίσιο των έμφυλων σχέσεων στις χώρες του λεγόμενου τρίτου κόσμου παραμένει να υπαγορεύει την υπαγωγή των γυναικών στο ανδρικό βούλεσθαι, ιδίως στην περίπτωση των εργαζομένων στη βιομηχανία του σεξ. Βεβαίως, οι σχέσεις μεταξύ των φύλων δε συνάπτονται σε κάποια κοινωνική “μαύρη τρύπα”. Αντιθέτως, παράγονται και διαμεσολαβούνται μέσα σε ένα γενικευμένο κλίμα κοινωνικής ανισότητας και οικονομικής ανέχειας, στο οποίο τα καταναλωτικά αγαθά δε βρίσκονται σε αφθονία, και ενδεχομένως μυθοποιούνται από τα έφηβα θύματα, γεγονός που τα καθιστά “εύκολη λεία” για τους μαστροπούς. Όμως, αυτή ενδεχομένως να είναι μόνο μια επιφανειακή εξήγηση, διότι, όπως διαπιστώνουν και οι συγγραφείς (George & Panko), εφ’ όσον οι κάτοικοι αυτών των χωρών καλούνται να αποκριθούν σε πολύ βασικότερα ζητήματα επιβίωσης, είναι πιθανόν να αναγκάζονται από πολύ μικρή ηλικία να βιοποριστούν για να υποστηρίξουν οικονομικά την οικογένειά τους, και δεδομένου ότι οι πελάτες προέρχονται, συνήθως, από συγκριτικά εύπορες χώρες, η υπόσχεση εξασφάλισης κάποιων χρημάτων ή υλικών αγαθών μπορεί να είναι αρκετή για να κανονικοποιήσει αυτού του είδους τις (πρώιμες, έκνομες και επιβλαβείς) σεξουαλικές δραστηριότητες. Υπό αυτές τις συνθήκες, επηρεάζεται βαθιά και ο οικογενειακός θεσμός. Ενώ η οικογένεια αποτελεί, συνήθως, έναν πυρήνα προστασίας των ανηλίκων από την εκμετάλλευση, στις περιπτώσεις αυτές έχει παρατηρηθεί, όπως προαναφέρθηκε, ότι υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις γονέων που ωθούν τα παιδιά τους στη σεξουαλική εμπορία. Συχνά παραπλανούνται με τις ίδιες τακτικές που εφαρμόζονται στα θύματα, αφού οι δράστες υπόσχονται στους ίδιους και τα παιδιά τους ένα περισσότερο ευόιο μέλλον, προσελκύντάς τους, όμως, σε μια βιομηχανία που τρέφει μονάχα κινδύνους για αυτά.

Σε αυτό το πλέγμα των κοινωνικών δυναμικών, η αναπαράσταση των δυτικών επί σκοπώ επισκεπτών για τα εν δυνάμει θύματα προσομοιάζει αυτή του “εξωτικού άλλου”. Δεν είναι σπάνιοι οι συσχετισμοί του τουριστικού ταξιδιού σε μη δυτικές χώρες με την ανάδυση ιμπεριαλιστικών σχέσεων (Bandyopadhyay, 2011). Αυτό, με απλούστερα λόγια, σημαίνει ότι μεταξύ βιομηχανοποιημένων και υπο-αναπτυγμένων κρατών υπάρχει μια σχέση εξουσίας και πολιτικοοικονομικής υπαγωγής των δεύτερων στις πρώτες, η οποία εκδηλώνεται μεταξύ άλλων και στο πεδίο της σεξουαλικής βιομηχανίας. Φαίνεται, άλλωστε, ότι δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις αμερικανών στρατιωτών που εκμεταλλεύονται επανειλημμένως θύματα από μη δυτικές χώρες, και ιδίως από την Ταϊλάνδη και τις Φιλιππίνες, σε σημείο να προτείνεται ο όρος “στρατιωτική σεξουαλική αποικιοκρατία” (military sex colonialism) για να περιγράψει το

φαινόμενο (Rho-Ng, 2000). Οι ίδιοι οι George & Panko (2011) στο προαναφερθέν μοντέλο τους σημειώνουν ότι θεωρείται πιθανό να δημιουργείται στους τουρίστες-αποδέκτες σεξουαλικών υπηρεσιών από παιδιά μια ψευδής αίσθηση φυλετικής υπεροχής, μέσα από την οποία δικαιολογούν την εκμετάλλευση των αδύναμων και ευάλωτων στη βάση του ανήκειν σε κάποια από τα ισχυρότερα κράτη της υφηλίου. Σύμφωνα, δε, με τα προλεγόμενα, οι αντιλήψεις αυτές σε συνδυασμό με την συμπεριφορική εκδήλωσή τους σε τέτοιου είδους πρακτικές, συνιστούν μία πολυσχιδή μορφή σχέσεων βίας, στις οποίες τα αδύναμα μέρη αντιμετωπίζονται ως υποδεέστερα σε επίπεδο φυλής, εθνικότητας, φύλου, ηλικίας και κοινωνικοοικονομικής τάξης.

Οι πυρηνικοί παράγοντες οι οποίοι συντηρούν το εγκληματικό αυτό φαινόμενο αφορούν σε μορφές ανισότητας που, επί της ουσίας, είναι υπεύθυνες για τον γενικευμένα ευάλωτο χαρακτήρα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, όπως και των παιδιών. Ένα αίτημα πλήρους εξάλειψης των ταξικών, για παράδειγμα, διακρίσεων, σε αυτή, τουλάχιστον, τη φάση της ανθρώπινης ιστορίας, δε θα ήταν απαραίτητως ρεαλιστικό, διότι, αφ'ενός, είναι πια εγγεγραμμένες στον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το κοινωνικοοικονομικό σύστημα από το οποίο παράγονται και, αφ'ετέρου, αποτελούν μια τόσο πλατιά κατηγορία κοινωνικών αλληλεπιδράσεων που απαιτούν η καθεμιά τους ξεχωριστές και εξατομικευμένες απαντήσεις οι οποίες δε δύνανται να δοθούν σε αυτό το μακροεπίπεδο, καθώς δεν είναι πιθανόν να στοχεύουν σε λεπτότερες αποχρώσεις του προβλήματος. Επομένως, είναι πιθανότερο να παραμείνουν ανεφάρμοστες. Γι'αυτόν το λόγο, μπορεί να είναι αποδοτικότερο να στραφεί ο φακός των κινήσεων πρόληψης του παιδοφιλικού τουρισμού σε στοχευμένες κινήσεις, όπως είναι, για παράδειγμα, μια αναδιαμόρφωση των ταξιδιωτικών κανονισμών, σε ενδεδειγμένους ελέγχους των εισροών σε χώρες ενδιαφέροντος, ιδίως ως προς τις χώρες εκείνες οι οποίες εφαρμόζουν το μητρώο εγγεγραμμένων σεξουαλικών δραστών, αλλά και των δραστηριοτήτων των ταξιδιωτών σε ξενοδοχειακές μονάδες ή λοιπές πιθανές εστίες παιδικής εκμετάλλευσης, στη δραστηριοποίηση επισήμων και μη-κυβερνητικών οργανώσεων για την ενημέρωση των γονέων και των φροντιστών των εν δυνάμει θυμάτων, στην ενίσχυση του εκπαιδευτικού συστήματος των χωρών προορισμού προκειμένου τα παιδιά να παραμένουν στις σχολικές τάξεις και στην προώθηση προγραμμάτων κατά της διαφθοράς. Ακόμη, χρήσιμο κρίνεται να δοθεί φωνή σε ενεργούς εκπροσώπους του τομέα των τουριστικών σπουδών, προκειμένου να μελετηθούν οι κατάλληλοι μηχανισμοί εξυγίανσης των τουριστικών δραστηριοτήτων στις χώρες προορισμού, οι οποίες διαθέτουν έναν βαθύ πολιτισμικό πλούτο και είναι απαραίτητο να προωθηθούν με τρόπο τέτοιο ώστε να προσελκύσουν ομάδες ταξιδιωτών με μη-

αντικοινωνικά κίνητρα. Τέλος, θα πρέπει να υιοθετηθεί παγκοσμίως μία κοινή ορολογία, γνωστή και μαθημένη από κάθε οικογένεια, υπάλληλο και θεσμό που άπτεται της αλληλόδρασης με μετακινούμενους πληθυσμούς παιδιών, μιας και παρατηρείται ότι ιδίως μεταξύ Η.Π.Α, Αυστραλίας και Ευρώπης οι όροι που χρησιμοποιούνται εμφανίζουν τέτοιες διαφοροποιήσεις που καταλήγουν να δημιουργούν ένα ασαφές πλαίσιο ως προς το ποιες πρακτικές προσμετρώνται ως παιδεραστική τουριστική δραστηριότητα. Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα είναι αυτό της διαφθοράς των αξιωματικών των σωμάτων επιβολής του νόμου. Ενδεχομένως μια απάντηση σε αυτό το φαινόμενο να είναι η μεγιστοποίηση των κινήτρων που θα δίνονται στους υπαλλήλους κατά τις επιχειρήσεις δίωξης των υπευθύνων, τα οποία κατά βάση μπορεί είναι οικονομικά, χρειάζεται όμως, επιπλέον, να αφορούν και σε κάποια ηθική και κοινωνική αναγνώριση της σημαντικότητας του επαγγελματικού ρόλου που έχουν ούτως ή άλλως αναλάβει απέναντι στο κοινωνικό σύνολο. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να εφαρμόζονται και τα ανάλογα αντικίνητρα, κάτι το οποίο μεταφράζεται στην αυστηροποίηση της αντιμετώπισης των δημοσίων λειτουργών που αποδεικνύεται ότι έχουν δωροδοκηθεί από δράστες τέτοιου τύπου αδικημάτων. Και σε αυτή την περίπτωση, είναι ιδιαιτέρως ωφέλιμη η εκπαίδευση των οργάνων, και δή από επίσημες πηγές που θέτουν τα παγκόσμια κριτήρια αντιμετώπισης και προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως τα όργανα του Ο.Η.Ε, αλλά και ο ακόλουθος ποιοτικός έλεγχος των εκπαιδευτικών αυτών δράσεων, καθώς και της εφαρμογής τους στην πράξη. Ένα άλλο πρόβλημα το οποίο επεσήμανε η End Child Prostitution in Asian Tourism μια διεθνής οργάνωση με σκοπό την καταπολέμηση του παιδεραστικού τουρισμού, της παιδικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης και της πορνογραφίας σε διεθνή μελέτη του 2016 είναι ότι οι προορισμοί ενδιαφέροντος έχουν ξεκινήσει να αυξάνονται, συμπεριλαμβάνοντας χώρες όπως το Λάος, η Καμπόντια, το Βιετνάμ, η Πορτογαλία, η Μολδαβία και η Ουκρανία. Αυτό συμβαίνει, πιθανά, λόγω των εντατικών προσπαθειών που εφαρμόζονται στην Ταϊλάνδη για την εξάλειψη του παιδοφιλικού τουρισμού, οι οποίες μετατοπίζουν το πρόβλημα σε άλλες φτωχές ή φτωχοποιημένες χώρες. Αυτή η πληροφορία θα πρέπει να καταστήσει ξεκάθαρο στις κυβερνήσεις παγκοσμίως ότι το εν λόγω έγκλημα δεν αφορά μονάχα τις πολυσυζητημένες περιοχές ενδιαφέροντος, αλλά επηρεάζει, όπως κάθε μορφή διεθνικού εγκλήματος, και τα κράτη τα οποία προς το παρόν δεν έχουν πληγεί φανερά από αυτή τη μορφή εγκληματικότητας. Επομένως, είναι απαραίτητη η υιοθέτηση ενός επεξηγηματικού και ολιστικού πλαισίου πρόληψης, εκπαίδευσης, ενημέρωσης και αντιμετώπισης, ανεξαρτήτως των δεδομένων που, εξαιτίας της φύσεως των δραστηριοτήτων, ενδέχεται να είναι και παραπλανητικά. Οι παραπάνω είναι ορισμένες προτάσεις που προέκυψαν μέσα από τη μελέτη της συζήτησης για το φαινόμενο, είναι όμως απαραίτητο να

μελετηθεί η ήδη υπάρχουσα, επίσημη στάση των θεσμών απέναντι στο ζήτημα, καθώς πρωτίστως και κυρίως αποτελεί μια εγκληματική πράξη, αναγορευμένη ως τέτοια μέσα από νομοθετικές διαδικασίες. Τα κείμενα που έχουν παραχθεί σε κάθε επίπεδο διακυβέρνησης για την παιδική προστασία είναι ποικίλα και εύστοχα, όπως έχει προλεχθεί, ωστόσο υπάρχουν και στοχευμένες κινήσεις αποκλειστικά υπέρ της καταπολέμησης του παιδοφιλικού τουρισμού. Ένα προαιρετικό πρωτόκολλο σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού, την πώληση, την πορνεία και την πορνογραφία παιδιών του 2000 είναι από τα πρώτα διεθνή κείμενα στα οποία γίνεται ξεκάθαρη η υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν με κάθε μέσον πράξεις που εμπλέκουν παιδιά σε συμφραζόμενα παιδεραστικού τουρισμού. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, όργανο του Ο.Η.Ε, εξέδωσε το 2020 τη Σύμβαση πλαισίου για την ηθική που θα πρέπει να διέπει τις τουριστικές δραστηριότητες, στην οποία υπογραμμίζεται ότι “η εκμετάλλευση των ανθρώπων σε οποιαδήποτε μορφή, ιδιαίτερα σεξουαλική, ειδικά όταν εφαρμόζεται σε παιδιά, έρχεται σε σύγκρουση με τους θεμελιώδεις στόχους του τουρισμού και είναι η άρνηση του τουρισμού, σύμφωνα, λοιπόν, με το διεθνές δίκαιο, θα πρέπει να καταπολεμηθεί δυναμικά με τη συνεργασία όλων των ενδιαφερομένων κρατών και να τιμωρηθεί χωρίς παραχωρήσεις από την εθνική νομοθεσία τόσο των χωρών που επισκέφθηκαν όσο και των χωρών των δραστών αυτών των πράξεων, ακόμη και όταν πραγματοποιούνται στο εξωτερικό”. Εξ αυτής της σημείωσης, εξάγεται ότι προτείνεται η τιμώρηση των πρακτικών των δραστών ανεξάρτητα από το νομοθετικό πλαίσιο της χώρας προορισμού, κάτι το οποίο, αν αναγνωστεί από ένα εγκληματολογικό πρίσμα, φαίνεται να στοχεύει στη μείωση των κινήτρων των δραστών να επιδοθούν σε συναφείς μετακινήσεις, αφού αυξάνονται οι πιθανότητες δίωξής τους σε περίπτωση προσαγωγής. Στο ίδιο κείμενο τονίζεται η ευθύνη των μέσων μαζικής ενημέρωσης στο να αποκλείουν τη μετάδοση προωθητικών ή διαφημιστικών ενεργειών τουριστικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Επιπλέον, σε συνεργασία με την ECPAT, έχει διαμορφωθεί ο επονομαζόμενος Κώδικας¹³, μια πρωτοβουλία η οποία σκοπό έχει τη διασύνδεση της τουριστικής βιομηχανίας με όργανα διαχείρισης, πρόληψης και αντιμετώπισης του προβλήματος, την ενημέρωση των επιχειρήσεων και τη συλλογή δεδομένων. Το πιο ενδιαφέρον σκέλος του κειμένου είναι ο τρόπος με τον οποίο η προσχώρηση των επιχειρήσεων στον Κώδικα προωθείται ως μια επιχειρηματική κίνηση η οποία βελτιώνει τη δημόσια εικόνα μιας εταιρίας, αφού νοείται ως μια ενέργεια που προσελκύει νομοταγείς ταξιδιώτες, και ως εκ τούτου αναπλαισιώνει την τουριστική δραστηριότητα εκπέμποντας το μήνυμα της ασφάλειας

---

13 <https://thecode.org/>

σε αυτούς. Συμπεραίνεται, έτσι, ότι η επικοινωνιακή τακτική που ακολουθείται σε επίπεδο αντεγκληματικής πολιτικής είναι χρήσιμο να συμβαδίζει με τον κώδικα επικοινωνίας των κοινωνιών της εκάστοτε κοινωνικής σφαίρας στην οποία παρατηρείται έκνομη δράση. Η δράση αυτή είναι μία ηχηρή ένδειξη ότι το εγκληματικό φαινόμενο βρίσκει αποτελεσματικότερες ανταπαντήσεις όταν εμπλέκεται ενεργά η κοινότητα.

Στα υπόλοιπα επίπεδα διακυβέρνησης έχουν προωθηθεί εξίσου ισχυρές προτάσεις για την εξάλειψη του παιδεραστικού τουρισμού. Το Συμβούλιο της Ευρώπης με το Ψήφισμα 1926 “Πολεμώντας τον σεξουαλικό τουρισμό εναντίον παιδιών” (2013) αναγνωρίζει τις καταστροφικές συνέπειες σε επίπεδο δικαιωμάτων και αξιοπρέπειας του παιδιού, καλώντας τα κράτη-μέλη να δεσμευθούν σε προστατευτικές πολιτικές ενάντια στο πρόβλημα και επισημαίνοντας το νόημα της επιπλέον προσχώρησης σε διεθνείς συμφωνίες. Άλλωστε το φαινόμενο συμπλέκεται σαφώς με το ζήτημα των υπερεθνικών μετακινήσεων, έχοντας διεθνικό χαρακτήρα. Αντίστοιχα, το ευρωπαϊκό συμβούλιο της Ε.Ε καλεί τα κράτη-μέλη σε ποινικοποίηση της τουριστικής δραστηριότητας με σκοπό την παιδική σεξουαλική κακοποίηση με το Ψήφισμα COM(96)0547 C4-0012/97 (1997), αλλά και, ειδικότερα, την “παράλειψη ενημέρωσης των δικαστικών αρχών για παιδεραστικές πράξεις ή παιδική κακοποίηση ή σοβαρές ενδείξεις για τις οποίες ένα άτομο μπορεί να έχει αντιληφθεί, ως μη παροχή βοήθειας σε άτομο που κινδυνεύει”. Αυτή η προσθήκη ενισχύει το ρόλο των παρατηρητών, και επομένως υπευθυνοποιεί όχι μόνο τους κηδεμόνες του εν δυνάμει θύματος, οι οποίοι μπορεί για οποιονδήποτε λόγο να μην είναι σε θέση να δράσουν, αλλά και κάθε ενεργό μέλος της κοινότητας, άρα και τους τουριστικούς πράκτορες, όπως και τους ξενοδοχειακούς υπευθύνους και υπαλλήλους, οι οποίοι μάλιστα συγκαταλέγονται, σύμφωνα με την παράγραφο 14 του Ψηφίσματος στους πιθανούς διευκολυντές των δραστών. Στην Ελλάδα οι προτάσεις αυτές έχουν ενσωματωθεί από τον ΠΚ στο άρθρο 348, το οποίο ποινικοποιεί οποιαδήποτε κίνηση διοργάνωσης και προώθησης ταξιδιωτικών δραστηριοτήτων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλευση ανηλίκου, όπως επίσης και τη συμμετοχή σε τέτοιας φύσεως ταξίδια (για την οποία προβλέπεται φυλάκιση ενός έτους και πλέον, σε συνδυασμό με τον ποινικό καταλογισμό πράξεων σεξουαλικής κακοποίησης).

Γ.2.3. Η οργανωμένη ηλεκτρονική διακίνηση οπτικοακουστικού υλικού παιδικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης

Σε άμεση συνάφεια με τις δύο προαναφερθείσες κατηγορίες σεξουαλικών αδικημάτων βρίσκονται οι πράξεις που σχετίζονται με την παραγωγή, κατοχή και διακίνηση υλικού

παιδικής σεξουαλικής θυματοποίησης ή, αλλιώς, όπως είθισται να ονομάζεται, παιδικής πορνογραφίας. Μία μεγάλη διαφορά είναι ότι, ενώ στις προηγούμενες περιπτώσεις της σεξουαλικής εμπορίας και του παιδεραστικού τουρισμού οι διαδικτυακές τεχνολογίες αποτελούν περισσότερο μια προπαρασκευαστική διαδικασία που λειτουργεί ως “δόλωμα” για υποψήφια θύματα και πελάτες, στην περίπτωση της διάχυσης του υλικού, το έγκλημα είναι σχεδόν κατ’αποκλειστικότητα ηλεκτρονικό. Το μεγαλύτερο ερώτημα στην προκειμένη περίπτωση, λοιπόν, δεν είναι τόσο ο τρόπος με τον οποίο παράγεται μία σειρά φωτογραφικού ή μαγνητοσκοπημένου υλικού (video), καθώς αυτός μοιάζει πολύ με τις διαδικασίες που ακολουθούνται για την εύρεση και τον εξαναγκασμό των θυμάτων σεξουαλικής εμπορίας, όσο το με ποιόν τρόπο διακινείται, σε συνδυασμό με τους επιπλέον προβληματισμούς που γεννιούνται μέσα από τη συζήτηση για τη δίωξη του ηλεκτρονικού εγκλήματος, η οποία εμφανίζει σημαντικές δυσκολίες. Άλλο ένα σημαντικό ερώτημα, το οποίο άλλωστε απασχολεί με μεγαλύτερη ένταση και την παρούσα εργασία, είναι ο βαθμός οργάνωσης των δραστών που είναι υπεύθυνοι για την τέλεση εν λόγω αδικημάτων, για αυτό και στο παρόν υποκεφάλαιο προτεραιότητα είναι η διερεύνηση της οργανωμένης ηλεκτρονικής διακίνησης παιδικής πορνογραφίας.

Ο ελληνικός ΠΚ ορίζει την πορνογραφία ανηλίκων ως “την αναπαράσταση ή την πραγματική ή εικονική αποτύπωση σε ηλεκτρονικό ή άλλο υλικό φορέα των γεννητικών οργάνων ή του σώματος εν γένει του ανηλίκου κατά τρόπο που προδήλως προκαλεί γενετήσια διέγερση, καθώς και της πραγματικής ή εικονικής γενετήσιας πράξης που διενεργείται από ή με ανήλικο”, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές του Ο.Η.Ε (Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τα δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την πώληση, την εκπόρνευση και την πορνογραφία παιδιών, 2000), που περιγράφει ότι “παιδική πορνογραφία σημαίνει οποιαδήποτε αναπαράσταση, με οποιοδήποτε μέσο, ενός παιδιού που εμπλέκεται σε πραγματικές ή προσομοιωμένες σαφείς σεξουαλικές δραστηριότητες ή οποιαδήποτε αναπαράσταση των σεξουαλικών μερών ενός παιδιού για πρωτίστως σεξουαλικούς σκοπούς”. Μάλιστα, το διεθνές αυτό θεσμικό όργανο συγκαταλέγει το παιδικό πορνογραφικό υλικό στις μορφές βίας κατά των παιδιών, σύμφωνα με αναφορά ανεξάρτητου επιστήμονα (Pinheiro, 2006). Επιπλέον, ένας πιο λεπτομερής ορισμός του φαινομένου απορρέει από την Οδηγία 2011/93/EU της Ε.Ε, όπου ως παιδική πορνογραφία ορίζεται “κάθε υλικό που απεικονίζει οπτικά ένα παιδί να εμπλέκεται σε πραγματική ή προσομοιωμένη σεξουαλική συμπεριφορά· οποιαδήποτε απεικόνιση των σεξουαλικών οργάνων ενός παιδιού για κυρίως σεξουαλικούς σκοπούς· οποιοδήποτε υλικό που απεικονίζει οπτικά οποιοδήποτε άτομο φαίνεται να είναι παιδί που εμπλέκεται σε

πραγματική ή προσομοιωμένη σεξουαλική συμπεριφορά ή οποιαδήποτε απεικόνιση των σεξουαλικών οργάνων οποιουδήποτε ατόμου που φαίνεται να είναι παιδί, για κυρίως σεξουαλικούς σκοπούς ή/και ρεαλιστικές εικόνες παιδιού που εμπλέκεται σε σεξουαλική συμπεριφορά ή ρεαλιστικές εικόνες των σεξουαλικών οργάνων ενός παιδιού, για κυρίως σεξουαλικούς σκοπούς”. Προηγουμένως, έχει γίνει μια εκτενής αναφορά ως προς τις διατάξεις των διακρατικών επιπέδων διακυβέρνησης σχετικά με το ζήτημα, επομένως στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να επισημανθούν, επιπλέον, τα εγκλήματα που σχετίζονται με το υλικό παιδικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης, όπως είθισται να αναφέρεται στην επιστημονική βιβλιογραφία. Ανατρέχοντας, λοιπόν, στην προαναφερθείσα Οδηγία της Ε.Ε (η οποία έχει κυρωθεί και από την Ελλάδα, επομένως με αντίστοιχο τρόπο είναι ενσωματωμένη και στον ΠΚ), αναφέρεται ότι τα αδικήματα που εμπλέκουν την πορνογραφία ανηλίκων είναι η απόκτηση και κατοχή υλικού, η εν γνώσει απόκτηση πρόσβασης σε υλικό κακοποίησης παιδιού μέσω πληροφορικών συστημάτων (έκνομες πράξεις που τιμωρούνται με τουλάχιστον μονοετή ποινή στέρησης της ελευθερίας), η διανομή, διάδοση ή μετάδοση ανάλογου υλικού, η προσφορά, προμήθευση ή διαθεσιμότητα υλικού (τα οποία τιμωρούνται με τουλάχιστον 2 έτη φυλάκισης), και η παραγωγή παιδικής πορνογραφίας, για την οποία προβλέπεται ποινή 3ετούς κράτησης. Στην Οδηγία αυτή αναφέρονται σε πολλά σημεία, εκτός του αναφερθέντος, τα ηλεκτρονικά μέσα απόκτησης και διάχυσης του υλικού. Άλλωστε, η μετάδοση πληροφορίας μέσω των κρυπτογραφημένων διαδικτυακών τεχνολογιών είναι, πια, ευκολότερη, ταχύτερη και ασφαλέστερη για τους δράστες. Έτσι, αποτελεί, πια, το συνηθέστερο τρόπο που επιλέγεται από τους εγκληματίες αυτούς.

Μάλιστα, το ηλεκτρονικό έγκλημα ή κυβερνοέγκλημα θεωρείται ούτως ή άλλως ένα από τα μείζονα αινίγματα της σύγχρονης εγκληματικότητας. Οι περισσότεροι ακαδημαϊκοί βρίσκονται σε ομοφωνία ως προς το ότι δεν αποτελεί, απαραίτητα, μια καινούρια μορφή εγκληματικότητας, αλλά, μάλλον, μια νέα μέθοδο τέλεσης αξιόποινων πράξεων. Όπως παρατηρεί ο Wall (2004), εξετάζοντας τις ποινικές υποθέσεις που φτάνουν στις δικαστικές αίθουσες με διατάξεις κυβερνοεγκλήματος, φαίνεται ότι περισσότερα στοιχεία μοιράζονται με το λεγόμενο ”παραδοσιακό” έγκλημα, παρά με ο,τι έχει φτάσει να θεωρείται ως ηλεκτρονικό έγκλημα. Ως κυβερνοέγκλημα ορίζεται ένα σύνολο από ”δραστηριότητες διαμεσολαβούμενες από υπολογιστή που είτε είναι παράνομες είτε θεωρούνται αθέμιτες από συγκεκριμένες ομάδες και οι οποίες μπορούν να διεξαχθούν μέσω παγκόσμιων ηλεκτρονικών δικτύων” (Thomas & Loader, 2000). Άλλοι ορισμοί του εγκληματικού αυτού φαινομένου προέρχονται από επίσημους θεσμούς, όπως ο Ο.Η.Ε, ο οποίος στο 10ο Συνέδριο για την Πρόληψη του

εγκλήματος και την Αντιμετώπιση των δραστών (2000) περιγράφει το ηλεκτρονικό έγκλημα ως "κάθε παράνομη συμπεριφορά που κατευθύνεται μέσω ηλεκτρονικών λειτουργιών που στοχεύουν στην ασφάλεια των υπολογιστικών συστημάτων και των δεδομένων που επεξεργάζονται από αυτά" και "οποιαδήποτε παράνομη συμπεριφορά που διαπράττεται μέσω ή σε σχέση με ένα σύστημα ή δίκτυο υπολογιστών, συμπεριλαμβανομένων εγκλημάτων όπως η παράνομη κατοχή και προσφορά ή διανομή πληροφοριών μέσω συστήματος ή δικτύου υπολογιστών"¹⁴. Για το Σ.Ε, κυβερνοέγκλημα είναι "μία δράση που στρέφεται κατά της εμπιστευτικότητας, της ακεραιότητας και της διαθεσιμότητας συστημάτων υπολογιστών, δικτύων και δεδομένων υπολογιστών, καθώς και κατά της κακής χρήσης τέτοιων συστημάτων, δικτύων και δεδομένων, με προϋπόθεση την ποινικοποίηση αυτής της συμπεριφοράς" (Σύμβαση της Βουδαπέστης, 2001)¹⁵, ενώ η Ε.Ε υιοθετεί τον ορισμό του ως "ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών εγκληματικών δραστηριοτήτων όπου οι υπολογιστές και τα συστήματα πληροφοριών εμπλέκονται είτε ως πρωταρχικό εργαλείο είτε ως πρωταρχικός στόχος" (Στρατηγική για την Κυβερνοασφάλεια, 2013)¹⁶.

Αν και ο όρος είναι αρκετά σαφής, και αφορά σε ένα ζήτημα με το οποίο έρχεται αντιμέτωπο το κοινό επί καθημερινής βάσεως, μέσα από υποθέσεις απάτης, κλοπής ταυτότητας και κακόβουλου λογισμικού, το ζήτημα περιπλέκεται όταν εισάγεται στη συζήτηση ο παράγοντας της οργανωμένης εγκληματικότητας. Ο Kim-Kwang Raymond Choo (2008) σε μια κλασική μελέτη του υπογραμμίζει ότι το τεχνολογικό έγκλημα (high-tech crime) είναι μια σφαίρα που προσφέρει την ευκαιρία για τις εγκληματικές ομάδες να επιδιώξουν νέους τύπους εγκλήματος. Δημιουργεί μια τυπολογία σύμφωνα με την οποία αναδύονται τρεις τύποι οργανωμένων εγκληματικών ομάδων. Ο πρώτος τύπος είναι αυτός των παραδοσιακών οργανώσεων, οι

---

14 UN Congress Crimes Related to Computer Networks. 10th United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders; United Nations: Vienna, Austria, 2000. Available online: https://www.unodc.org/documents/congress/Previous_Congresses/10th_Congress_2000/017_ACONF.187.10_Crimes_Related_to_Computer_Networks.pdf

15 Council of Europe. Convention on Cybercrime; European Treaty Series No. 185; Council of Europe: Budapest, Hungary, 2001; pp. 1–25. Διαθέσιμο online: <https://rm.coe.int/1680081561>

16 European Commission. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace; European Commission: Brussels, Belgium, 2013.

οποίες χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες για να ενισχύσουν τις εγκληματικές δραστηριότητες που τελούν σε μη ψηφιακά συμφραζόμενα, ο δεύτερος τύπος είναι η περίπτωση των οργανώσεων που λειτουργούν αποκλειστικά σε διαδικτυακά περιβάλλοντα και ο τρίτος τύπος είναι αυτός των ομάδων που απαρτίζονται από ιδεολογικά και πολιτικά κινητοποιημένους δράστες που χρησιμοποιούν τις σύγχρονες τεχνολογίες για να διευκολύνουν την έκνομη δράση τους. Πολλά σεξουαλικά εγκλήματα που οδηγούν σε παιδική θυματοποίηση εμπίπτουν στον πρώτο και το δεύτερο εκείνο τύπο. Για παράδειγμα, οι τακτικές grooming (αποπλάνησης) παιδιών μπορούν να έλθουν εις πέρας σε πραγματικό χρόνο αποκλειστικά και μόνο με τη χρήση του Διαδικτύου, ενώ τα στοιχεία δείχνουν ότι τα αιτήματα αναζήτησης υλικού παιδικής πορνογραφίας σε κρυπτογραφημένα σημεία του παγκόσμιου ιστού φτάνουν το ποσοστό του 84% (Owen, 2014).

Εμφανίζεται εδώ μια διχογνωμία. Ορισμένες απόψεις, όπως αυτή του McCusker (2017), εκφέρονται για να αμφισβητήσουν τον οργανωμένο χαρακτήρα των ηλεκτρονικών εγκλημάτων. Η κυριότερη διαφωνία έγκειται στο ζήτημα της δομής, η οποία παρατηρείται ότι δεν παρουσιάζει την ιεραρχία που εμφανίζουν οι παραδοσιακές εγκληματικές οργανώσεις. Λέγεται, για την ακρίβεια, ότι η ίδια η Διαδικτυακή τεχνολογία είναι έτσι δομημένη (σε δίκτυα), που δεν ευνοεί τον διαστρωματοποιημένο χαρακτήρα των σχέσεων μεταξύ των μελών των οργανώσεων. Ακόμη, η άποψη που διακινείται συχνά στους ακαδημαϊκούς χώρους είναι ότι ο εγκληματίας του "πληκτρολογίου" δρά κατά μόνας, ως μοναχικός, εσωστρεφής και καχύποπτος, και κατά πάσα πιθανότητα αν επιθυμήσει να μεγιστοποιήσει τα αποτελέσματα των δράσεών του, θα επιλέξει τη συνεργασία με έτερους μοναχικούς δράστες. Επιπλέον, στο ζήτημα της παιδικής πορνογραφίας, η συνήθης άποψη που υιοθετείται ούτως ή άλλως για δράστες συναφών εγκλημάτων, είναι ότι στόχος του δράστη αποτελεί η ικανοποίηση των σεξουαλικών του ορέξεων, χωρίς όμως να λαμβάνεται υπ'όψιν το γεγονός ότι η διακίνηση τέτοιας φύσεως υλικού μπορεί να αποφέρει και ογκωδέστατα χρηματικά κέρδη, κάτι το οποίο είναι και ο κεντρικός σκοπός των εγκληματικών οργανώσεων. Διερωτάται, λοιπόν κανείς αν το ηλεκτρονικό έγκλημα οργανώνεται με διαφορετικό τρόπο από το παραδοσιακό, εξαιτίας των διαφορετικών αναγκών τέλεσης, ή αν πράγματι είναι επιστημονικά ριψοκίνδυνο να γίνεται λόγος για οργανωμένο ηλεκτρονικό έγκλημα. Η απάντηση δίνεται πρώτα απ'όλα από την ίδια την τυπολογία των εγκληματικών οργανώσεων (βλ. παραπάνω), στην οποία αναγνωρίζονται εκτός από τις κλασικά οργανωμένες ομάδες που παραπέμπουν σε σχήματα όπως αυτά της Μαφίας, και τον τύπο των εγκληματικών δικτύων, αλλά και αυτόν της πυρηνικής ομάδας. Επομένως, σε θεωρήσεις οι οποίες αποκλείουν την περίπτωση της δράσης των οργανώσεων

στον ψηφιακό κόσμο ίσως εμφανίζεται μια σχετική ακαμψία με την οποία γίνεται αντιληπτό το ίδιο το οργανωμένο έγκλημα. Ο William (2001) απαντά πως "η συνέργεια μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και Διαδικτύου είναι, όχι μόνο φυσική, αλλά και πιθανόν να αναπτυχθεί περαιτέρω στο εγγύς μέλλον [...] διότι το Διαδίκτυο προσφέρει το κανάλι (μέσον) και τους στόχους (θύματα) του εγκλήματος, επιτρέποντας την εκμετάλλευσή τους και την απόκτηση μεγάλου κέρδους με πολύ χαμηλό επίπεδο ρίσκου", κάτι το οποίο είναι πλέον ελκυστικό για μια εγκληματική οργάνωση. Είναι αδιαμφισβήτητο, βέβαια, ότι αυτός ο διαφορετικός τρόπος τέλεσης δύναται να επιφέρει αλλαγές στη φύση των εγκληματικών οργανώσεων, γι' αυτό, εξ' άλλου, είναι προτείνεται η μελέτη των δύο φαινομένων ξεχωριστά, χωρίς την ταύτιση παραδοσιακού και ηλεκτρονικού οργανωμένου εγκλήματος. Πάντως, πέραν του αυστηρά δομικού ζητήματος, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η βιομηχανία της παιδικής πορνογραφίας λειτουργεί με παρόμοιο τρόπο με άλλες παράνομες αγορές. Ενδεχομένως, λοιπόν, η οργάνωση της εγκληματικής δραστηριότητας να είναι μια απαραίτητη συνθήκη για να αντεπεξέλθουν οι δράστες στις απαιτήσεις της λειτουργίας ενός τέτοιου εγχειρήματος (K.R. Choo, 2018).

Γίνεται σαφέστερο ότι ο τρόπος με τον οποίο οργανώνονται ομάδες με συναφή ενδιαφέροντα θυμίζει, μάλλον, το χαρακτήρα του εγκληματικού δικτύου, παρά αυτόν των παραδοσιακών οργανώσεων, όπως παραδέχεται και ο Bleakley (2018) σε έρευνά του για τις ολοένα και αυξανόμενες εγκληματικές δραστηριότητες παραγωγής οπτικοακουστικού υλικού παιδικής εκμετάλλευσης, και τον τρόπο με τον οποίο οι αξιωματικοί των ειδικών ομάδων (taskforces) αποκτούν πρόσβαση σε διαδικτυακούς τόπους συνάντησης και εμπορικής συναλλαγής μεταξύ ενδιαφερομένων, όπως τα fora (εκ του λατινικού forum που σημαίνει κατά κυριολεξία πλατεία, αλλά έχει φθάσει να σημαίνει) παιδοφιλικού περιεχομένου που εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στο λεγόμενο σκοτεινό διαδίκτυο ή dark net¹⁷. Με αυτόν τον τρόπο γνωστοποιείται στο ευρύτερο κοινό η δράση των συμμετεχόντων σε αυτού του είδους τα εγκλήματα, καθώς μυστικοί λειτουργοί (undercovers) του αστυνομικού σώματος (συνήθως της ανάλογης

---

17 Ένα τμήμα του παγκόσμιου ιστού το οποίο απαιτεί ειδικά λογισμικά προγράμματα ή εξουσιοδότηση για να χρησιμοποιηθεί, καθιστώντας αποτελεσματικότερη την κρυπτογράφηση ή απόκρυψη της πραγματικής ταυτότητας του χρήστη. Ειδικότερα, ο Choo (2018) πληροφορεί ότι "η ανωνυμία της επικοινωνίας μπορεί να παρέχεται μέσω της χρήσης του Onion Router, ενός «πρωτοκόλλου ανωνυμοποίησης» που επιτρέπει τη δρομολόγηση δεδομένων μέσω ενός δικτύου διακομιστών. Το τελευταίο χρησιμοποιεί κρυπτογράφηση για να κρύψει τη διαδρομή των δεδομένων και ως εκ τούτου να την καταστήσει μη ανιχνεύσιμη από τους υπευθύνους για την επιβολή του νόμου".

υπηρεσίας Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος) εισχωρούν στους ψηφιακούς χώρους αυτούς υιοθετώντας μια πλαστή διαδικτυακή ταυτότητα και παριστάνοντας, συνήθως, είτε ανήλικους χρήστες για να δελεάσουν τους υποψήφιους δράστες, είτε ενήλικους φαινομενικά ενδιαφερόμενους να αγοράσουν υλικό που απεικονίζει παιδιά σε σεξουαλικές ή σεξουαλικοποιημένες παραστάσεις, προκειμένου να εντοπίσουν τους διακινητές - πωλητές των παράνομων αγαθών. Αυτό που διαπιστώνεται είναι ότι οι πλατφόρμες αυτές συνήθως οργανώνονται με επαγγελματικό τρόπο, εξυπηρετώντας εκατοντάδες χιλιάδων χρήστες, αλλά, επιπλέον, επιβεβαιώνεται πολλάκις ότι τα εγκληματικά αυτά δίκτυα αποτελούν, πράγματι, εγκληματικές οργανώσεις. Σε μια ολλανδική διεπιστημονική έρευνα (Fonhon, Bruggen & Takes, 2018) βρέθηκαν δύο διαφορετικοί τύποι οργάνωσης των ιστοτόπων αυτών. Στον πρώτο τύπο εμπύπτουν fora στα οποία η πρόσβαση εξασφαλίζεται όταν τα υποψήφια μέλη αποστέλλουν στους διαχειριστές υλικό παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης, το οποίο οι τελευταίοι πρέπει να εγκρίνουν για να επιτρέψουν την είσοδο. Όσο πιο ιδιαίτερο, σπάνιο ή εξ ίδιας παραγωγής (self made) είναι το υλικό, τόσο περισσότερο γρήγορο κερδίζει ένα μέλος, το οποίο μεταφράζεται σε πρόσβαση σε ειδικά θέματα συζήτησης τα οποία παραμένουν κλειδωμένα για τα υπόλοιπα μέλη. Ήδη, λοιπόν, εμφανίζεται εδώ μια άτυπη μορφή ιεράρχησης μεταξύ διαχειριστών, μελών που συμμετέχουν ενεργά και προσφέρουν καινούρια οπτικοακουστικά ερεθίσματα και αυτών που δείχνουν ένα περισσότερο περιφερειακό ενδιαφέρον. Ο δεύτερος τύπος forum εμφανίζει μια τυπικότητα ως προς τις προδιαγραφές εγγραφής των μελών, προσφέροντας, μετά την είσοδο, πρόσβαση σε όλα τα θέματα που τίθενται, πλην ορισμένων τα οποία κρατώνται κρυφά από όλους τους συμμετέχοντες πλην των διαχειριστών και των παραγωγών υλικού. Ακόμη, από την ίδια έρευνα, φαίνεται ότι τέσσερις είναι οι βασικοί ρόλοι των μετεχόντων σε διαδικτυακούς χώρους με θέμα την παιδική σεξουαλική εκμετάλλευση, και αυτοί είναι (α) ο διαχειριστής, ο οποίος είναι υπεύθυνος για την οργάνωση, την πρόσκληση, την εγγραφή, το καλωσόρισμα (welcoming) και την επιβολή των κανονισμών, ο (β) κακοποιητής (abuser), που είναι συχνότερα και παραγωγός κακοποιητικού υλικού, ο οποίος αποτελεί έναν ενεργό συμμετέχοντα σε συζητήσεις με θέμα την επίτευξη παιδικής κακοποίησης και το μοίρασμα εμπειριών και φαντασιώσεων μέσα στη διαδικτυακή κοινότητα, αλλά και την ενθάρρυνση των υπόλοιπων μελών να προβούν σε τέτοιες ενέργειες, ο (γ) τεχνικός υποστηρικτής, ο οποίος είναι αρμόδιος για την ανάπτυξη λογισμικών διαμοιρασμού και εξασφάλισης της ανωνυμίας των μελών και (δ) ο γενικός χρήστης, ο οποίος δεν έχει κάποιο συγκεκριμένο ρόλο, αλλά εμφανίζει κάποιο γενικευμένο ενδιαφέρον, συνήθως για θέματα γενικού χαρακτήρα.

Όσον αφορά το περιεχόμενο των ψηφιακών τόπων που φιλοξενούν τέτοιου είδους υλικό, φαίνεται, πρώτον, ότι πραγματοποιείται διάκριση μεταξύ του φύλου του θύματος, κάτι το οποίο σημαίνει ότι εμφανίζεται συνήθως ένας διαχωρισμός μεταξύ των σελίδων που επικεντρώνονται σε αγόρια και κορίτσια (Frank, Westlake & Bouchard) και δεύτερον, ότι υφίστανται διαφορετικά επίπεδα σοβαρότητας ως προς τις πρακτικές που αποτυπώνονται. Συγκεκριμένα, η σοβαρότητα των εικόνων και ταινιών αποφασίζεται βάσει της κλίμακας COPINE (Combating Paedophile Information Networks in Europe, Taylor, Holland, & Quayle, 2001), σύμφωνα με την οποία υφίστανται 10 επίπεδα σοβαρότητας άσεμνου (indecent) οπτικοακουστικού υλικού που απεικονίζει παιδιά. Τα πρώτα επτά επίπεδα είναι αυτά στα οποία εμφανίζονται παραστάσεις υπαινιγμού, γυμνισμού, ερωτισμού και επιτηδευμένων ερωτικών στάσεων/”ποζών”. Στα υπόλοιπα τρία, τα οποία θεωρούνται τα σοβαρότερα, περιλαμβάνεται υλικό που απεικονίζει πράξεις σεξουαλικής παρενόχλησης, όπως είναι το άγγιγμα της γενετήσιας περιοχής ανηλίκων, σεξουαλικής κακοποίησης και, τέλος, σεξουαλικού σαδισμού. Η σοβαρότητα των πρακτικών, εκτός από την αναλογία της με τη σοβαρότητα των συνεπειών στο θύμα αλλά και την επίπτωση στην ποινική αξιολόγηση του δράστη, διακινεί ένα λεπτότερο ζήτημα, αυτό της διάκρισης μεταξύ μη σεξουαλικού και σεξουαλικού οπτικοακουστικού περιεχομένου. Διότι, όπως επισημαίνει και ο Gillespie (2010), μπορεί η ταυτοποίηση των σοβαρότερων μορφών κακοποίησης να εμφανίζει μια σχετική ευκολία για τις αρχές, οι ελαφρύτερες, όμως μορφές είναι δυσκολότερο να κατηγοριοποιηθούν. Η γραμμή που διαχωρίζει το νόμιμο και το παράνομο υλικό, την ελευθερία έκφρασης και την εγκληματοποίηση, σε τέτοιες περιπτώσεις είναι πολύ πιο δυσδιάκριτη απ’ότι θα περίμενε κανείς. Αυτό αντανακλάται, επίσης, σε ιστοσελίδες που βρίσκονται στο επιφανειακό Διαδίκτυο (surface web)¹⁸, οι οποίες δημοσιεύουν εικόνες ημίγυμων νεαρών ατόμων απροσδιορίστου ηλικίας, ή ακόμη και μικρότερων παιδιών, με πρόσχημα τη λειτουργία τους ως ηλεκτρονικά πρακτορεία μοντέλων, οι οποίες ορισμένες φορές αποτελούν προθάλαμο επιχειρήσεων διακίνησης υλικού παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης ή ακόμη και διαφημιστικές ψηφιακές ”βιτρίνες” θυμάτων εμπορίας και παιδεραστικού τουρισμού.

Σε συνδυασμό με τα ζητήματα που αφορούν στο περιεχόμενο, αναδύεται επίσης το ερώτημα του τι είδους υλικό εμπίπτει στην κατηγορία της παιδικής πορνογραφίας. Οι γενικές κατηγορίες είναι οι γραπτές, ακουστικές και οπτικές αναπαραστάσεις. Στις τελευταίες, που

---

¹⁸ Το μέρος αυτό του Διαδικτύου το οποίο απαιτεί ένα απλό, ευρέως διαθέσιμο πρόγραμμα περιήγησης για να χρησιμοποιηθεί.

αποτελούν τη συχνότερα εμφανιζόμενη μορφή, εμπίπτουν οι φωτογραφίες, οι πλασματικές ή παραποιημένες φωτογραφίες, τα σκίτσα, τα κινούμενα σχέδια. Ορισμένα κράτη, βέβαια, δεν έχουν εγκληματοποιήσει τις απεικονίσεις φανταστικών παιδικών χαρακτήρων, με την αιτιολογία ότι δεν υπάρχει θύμα στην πραγματική ζωή, και ως εκ τούτου κίνδυνος να επαναθυματοποιηθεί από την αναπαραγωγή ενός οπτικού υλικού που κρατά ζωντανή την τραυματική εμπειρία. Στην πραγματικότητα, όμως, υπάρχουν στοιχεία που δείχνουν ότι η δημιουργία και η έκθεση σε οποιοδήποτε πραγματικό ή φανταστικό υλικό εμφανίζει θετικό συσχετισμό με τη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών (Gillespie, 2010). Επιπλέον, μία συγκριτικά νεότερη μορφή αδικημάτων αφορά στη ζωντανή μετάδοση σεξουαλικά κακοποιητικών πρακτικών εις βάρος παιδιών με τη χρήση διαδικτυακής βιντεοκάμερας (webcam). Σε αυτή την περίπτωση, ο πελάτης αιτείται μέσω ζωντανής συνομιλίας (live chat) την πραγματοποίηση οποιασδήποτε δραστηριότητας επιθυμεί, και ο υπεύθυνος για την διεκπεραίωση του αιτήματος, αφού λάβει το απαιτούμενο αντίτιμο, επιτάσσει την ολοκλήρωση της συμφωνηθείσας πράξης από το θύμα, είτε με συμμετοχή κάποιου ενήλικα ή άλλου ανήλικου θύματος, είτε με τον εξαναγκασμό του παιδιού να επικοινωνήσει με τον πελάτη, με σεξουαλικό τρόπο (Beech, Elliott, Birgden & Findlater, 2008).

Η δυσκολία εξιχνίασης τέτοιας φύσεως αδικημάτων είναι εγγενής του τρόπου με τον οποίο έρχονται εις πέρας. Η τεχνολογική αναβάθμιση της εγκληματικής δραστηριότητας έχει σοβαρές επιπτώσεις στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των υποθέσεων, και η συμπλοκή τους με το οργανωμένο έγκλημα φέρνει και πρόσθετες αδυναμίες των διωκτικών αρχών στο φως. Παρά το γεγονός ότι η συλλογή ψηφιακών αποδεικτικών δεδομένων, στα οποία στηρίζεται η Δικαιοσύνη, έχει προοδεύσει συγκριτικά με το παρελθόν, η ίδια τους η φύση τα καθιστά πολύ πιο ρευστά, τροποποιήσιμα και ευάλωτα σε παραποιήσεις ή/και ολική καταστροφή. Ταυτόχρονα, το πεδίο της αντιμετώπισης του ηλεκτρονικού εγκλήματος, εξαιτίας της διεθνικότητάς του, πάσχει εξαιτίας της απουσίας εναρμόνισης των κρατικών νομοθεσιών (Grabosky, 2007). Ταυτόχρονα, τα όρια μεταξύ ελευθερίας στην πρόσβαση στην πληροφορία και εγκληματικής δράσης θολώνουν όταν οι αρμόδιοι βρίσκονται αντιμέτωποι με ερωτήματα όπως το αν θα πρέπει να εγκληματοποιηθεί ακόμη και η εγγραφή σε διαδικτυακούς τόπους στους οποίους παρουσιάζονται αφηγήσεις εγκληματικών δραστηριοτήτων ή το πώς αποφασίζεται η ηλικία των εικονιζόμενων θυμάτων και ούτω καθεξής. Είναι εμφανές ότι το υλικό παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης εμφανίζει πολύ σημαντικές επικαλύψεις με το φαινόμενο της εμπορικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης, σε σημείο μάλιστα που μία από τις επικρατούσες απόψεις το συγκαταλέγει στις περιπτώσεις εμπορίας μέσω διαδικτύου, γι'αυτό

και τα ζητήματα αυτά είναι στενά συνδεδεμένα και σε επίπεδο υιοθετούμενων πολιτικών αντιμετώπισης (Reid & Fox, 2020).

Η Interpol έχει λάβει μία πολύ σημαντική πρωτοβουλία πεδίου: τη δημιουργία μιας παγκόσμιας βάσης δεδομένων αφιερωμένη στην ταυτοποίηση των θυμάτων που απεικονίζονται σε σεξουαλικά κακοποιητικό υλικό με στόχο την ανάλυση και τη σύγκριση των φωτογραφιών. Η κίνηση αυτή είναι εξαιρετικά χρήσιμη, προάγοντας τη συνεργασία μεταξύ θεσμών διεθνώς, η οποία απαιτεί ενίσχυση, αποτελώντας τον ακρογωνιαίο λίθο της αντιμετώπισης του διεθνικού εγκλήματος, και έχει ήδη οδηγήσει στην ταυτοποίηση χιλιάδων παιδιών θυμάτων. Ο ίδιος φορέας, επιπλέον, προωθεί τον αποκλεισμό ιστοτόπων με παράνομο υλικό παιδικής θυματοποίησης, πρωτίστως για να αποφευχθεί η επαναθυματοποίηση των απεικονιζόμενων θυμάτων, αλλά, επιπλέον, για να ενημερωθεί ο δυνητικός δράστης ότι πρόκειται να προβεί σε τέλεση ενός πολύ αληθινού εγκλήματος σε έναν φαινομενικά πλαστικό, ψηφιακό κόσμο. Τέλος, υπογραμμίζεται η ορθή χρήση ορολογίας, διότι παρ'ότι ακόμη και σε νομικά κείμενα έχει επικρατήσει η αναφορά σε “πορνογραφικό υλικό”, υπενθυμίζεται ότι ο όρος “πορνογραφία” χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις (συνήθως) νόμιμων απεικονίσεων σεξουαλικών πράξεων μεταξύ συναινούντων ενηλίκων, εν αντιθέσει με το υλικό παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης.

Πορίσματα

Η εργασία αυτή ασχολήθηκε με το φαινόμενο της βίας σε περιπτώσεις οργανωμένου σεξουαλικού εγκλήματος, επιχειρώντας να εξετάσει την πιθανή ύπαρξη διαφορετικών διαστάσεων της βίας εντός του σε οικονομικό, κοινωνικό, φυλετικό και έμφυλο επίπεδο, και όχι αποκλειστικά σεξουαλικό. Μέσα από τη διερεύνηση ποικίλων εγκληματικών καταστάσεων, διαπιστώθηκε πράγματι πως το οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα απαιτεί τη χρήση διαφορετικών βίαιων πρακτικών για να φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα που είναι, πρωτογενώς, η απόκτηση οικονομικών και, ορισμένες φορές, πολιτικών πλεονεκτημάτων και, δευτερογενώς, η ικανοποίηση της ζήτησης υπηρεσιών που δε διατίθενται στη νόμιμη εμπορική αγορά. Από τη μελέτη αυτή φάνηκε ότι το εγχείρημα του ορίζει τη βία είναι πολύπλοκο, αυτό που, όμως, έγινε γνωστό είναι ότι το διαχρονικό αυτό φαινόμενο εμφανίζει ευθείς συσχετισμούς με το διακύβευμα της εξουσίας και τις κοινωνικές ανισότητες, ενώ αποτελεί συστατικό στοιχείο της πλειονότητας των οργανωμένων εγκληματικών υποθέσεων. Τελικώς, ο ορισμός της βίας που αξιοποιήθηκε και νοηματοδότησε συνολικά το πνεύμα συγγραφής της εργασίας ήταν αυτός που περιγράφει τη βία ως “οτιδήποτε εμποδίζει την ανθρώπινη

αυτοπραγμάτωση που μπορεί να αποφευχθεί”, διότι η συζήτηση γύρω από το οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα είναι, τελικώς, μια συζήτηση για την υποδούλωση ή την καταστρατήγηση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Συμπεράσματα και προτάσεις

Μια δυσκολία με την οποία συναντήθηκε η διαδικασία της παρούσας έρευνας ήταν το μεγάλο εύρος των ορισμών του εκάστοτε φαινομένου. Διαπιστώθηκε ότι δεν υφίσταται μια ενιαία προσδιοριστική βάση ούτε σε επιστημονικό, αλλά ούτε και σε νομικό επίπεδο, γεγονός το οποίο δυσχεραίνει σε μεγάλο βαθμό τις προσπάθειες των θεσμών διακυβέρνησης, του ποινικού συστήματος και των περιφερειακών λειτουργών που έρχονται σε επαφή με τα πρόσωπα που εμπλέκονται ή/και θυματοποιούνται από αυτές τις μορφές εγκληματικότητας. Για την περίπτωση της βίας, δε, οι προσεγγίσεις των ακαδημαϊκών είναι τόσο ποικιλόμορφες που δύναται να καταστούν δυσλειτουργικές στο να προσφέρουν ένα πλαίσιο κατανόησης για το ζήτημα. Από την άλλη πλευρά, μέσα από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι ακριβώς αυτή η πολυφωνία είναι που προσφέρει μία πολύ σημαντική δυνατότητα σε ένα νέο ερευνητή: αυτή της πολύπλευρης ανάγνωσης ενός αποδεδειγμένα, πια, πολυσχιδούς φαινομένου. Το αποτέλεσμα της απόπειρας να αναγνωσθεί η βία μέσα από πολλά, διαφορετικά πρίσματα σε συνδυασμό με την αποφυγή της απομάκρυνσης από τον πυρήνα της εκάστοτε θεωρίας και την προτίμηση σε συνοπτικές αναλύσεις, είναι ότι κατακτήθηκε χρήσιμη, εφαρμόσιμη γνώση η οποία εξυπηρέτησε τη συνέχιση της έρευνας αντί να την ανακόψει. Τελικώς, λοιπόν, η θεωρητική πολυφωνία που διέπει τη διερεύνηση του ζητήματος της βίας δεν οδηγεί σε σύγχυση, αλλά στη δυνατότητα διοχέτευσης των διαφορετικών αυτών οπτικών στην προσπάθεια ερμηνείας ποικίλων κοινωνικών φαινομένων. Η θετική αυτή έκβαση, ωστόσο, δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι εφαρμόζεται και στην περίπτωση των διαφοροποιήσεων στους ποινικούς ορισμούς των αδικημάτων. Όπως κατέστη σαφές, οι ασυνέχειες αυτές μεταξύ του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνεται το κάθε ποινικό σύστημα αδικήματα με τόσο μεγάλη ηθική απαξία όπως αυτό της σεξουαλικής κακοποίησης μέσα από διεθνικά δίκτυα, παρεμποδίζουν τη δικαίωση των θυμάτων, πόσο δε μάλλον την ασφάλειά τους, ακόμη και την επιβιώσή τους, ιδίως στις περιπτώσεις διασυννοριακού εγκλήματος. Επιπλέον, καθιστούν τη συνεργασία μεταξύ των κρατών προβληματική, και είναι ακριβώς αυτή η δυναμική της συνεργασίας που μπορεί να φέρει αποτελέσματα στη δίωξη των ποινικά υπευθύνων.

Στην πραγματικότητα, το οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα, και για την ακρίβεια, το βίαιο οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα, όπως αποδεικνύεται, πλέον, ότι μπορεί να χαρακτηριστεί

με μια σχετική επιστημονική ασφάλεια, φαίνεται πως, αυτή τη στιγμή, βρίσκεται ένα βήμα μπροστά από τους θεσμούς επιβολής του νόμου, καθώς τα πρόσωπα που εμπλέκονται σε αυτό αξιοποιούν ένα πολύ ισχυρό μέσον: αυτό της διαφθοράς ατόμων σε καίριες θέσεις. Ως εκ τούτου, και με αφορμή αυτή τη διαπίστωση, είναι σαφές ότι η δράση καταπολέμησης του προβλήματος θα πρέπει να είναι διττή. Πρώτον, μέσα από τη διακρατική συνεργασία και την ενίσχυση υπηρεσιών δίωξης ηλεκτρονικού εγκλήματος, να εντοπιστούν οι εστίες διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος, να προτεραιοποιηθεί η ασφάλεια και φυγάδευση των θυμάτων και να ενημερώνεται για τις εξελίξεις των ερευνών το σύνολο των αρμοδίων μέσω υπηρεσιακών σημειωμάτων διακρατικά. Με αφορμή την ιδέα της Interpol για τη βάση δεδομένων υλικού παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης, θα μπορούσε να προταθεί η δημιουργία μίας ανοιχτής βάσης δεδομένων για οποιαδήποτε πληροφορία είναι γνωστή στα όργανα επιβολής του νόμου, στην οποία κάθε ερευνητική ή διωκτική ενέργεια θα μπορεί να καταγράφεται σε αυτή. Δεύτερον, θα πρέπει να ληφθούν ενέργειες καταπολέμησης της διαφθοράς, μέσω της μείωσης ευκαιριών σε αυτή, και άρα την αύξηση των κινήτρων για διαφανείς τρόπους λειτουργίας, αλλά και την ανάληψη ευθύνης από πρόσωπα που βρίσκονται σε αποφασιστικές θέσεις. Ο αποτελεσματικότερος τρόπος να αντιμετωπιστεί το οργανωμένο σεξουαλικό έγκλημα φαίνεται να είναι ο συνδυασμός των δύο αυτών βημάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Abdullah-Khan, N. (2008). *Male rape: The emergence of a social and legal issue*. Springer.
- Allen, J. J., & Anderson, C. A. (2017). *Aggression and violence: Definitions and distinctions*. *The Wiley handbook of violence and aggression*, 1-14.
- Anderson, P. B., & Melson, D. T. (2002). From deviance to normalcy: Women as sexual aggressors. *Electronic Journal of Human Sexuality*, 5.
- Andrijasevic, R. (2010). *Migration, agency and citizenship in sex trafficking*. Springer.
- Arendt, H. (1970). *On violence*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Armstrong, E. A., Gleckman-Krut, M., & Johnson, L. (2018). *Silence, power, and inequality: An intersectional approach to sexual violence*. *Annual Review of Sociology*, 44(1), 99-122.
- Ball-Rokeach, S. J. (1980). Normative and deviant violence from a conflict perspective. *Social Problems*, 28(1), 45-62.
- Bandura, A. (1978). Social Learning Theory of Aggression. *Journal of Communication*, 28(3), 12-29. doi:10.1111/j.1460-2466.1978.tb01621.x
- Bandyopadhyay, R. (2011). A photo ethnography of tourism as neo-colonialism. *Annals of Tourism Research*, 38(2), 714-718.

Basile, K. C., Smith, S. G., Chen, J., & Zwald, M. (2021). Chronic diseases, health conditions, and other impacts associated with rape victimization of US women. *Journal of interpersonal violence*, 36(23-24)

Beech, A. R., Elliott, I. A., Birgden, A., & Findlater, D. (2008). The internet and child sexual offending: A criminological review. *Aggression and Violent Behavior*, 13(3), 216-228.

Beech, A., & Fordham, A. S. (1997). Therapeutic climate of sexual offender treatment programs. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 9(3), 219-237.

Berkman, E. T. (1996). Responses to the International Child Sex Tourism Trade. *Boston College International and Comparative Law Review*, 19(2), 397.

Bleakly (2018) Watching the watchers: Taskforce Argos and the evidentiary issues involved with infiltrating Dark Web child exploitation networks. *The Police Journal: Theory, Practice, Principles*, 92 (3) . pp. 221-236.

Borumandnia, N., Khadembashi, N., Tabatabaei, M., & Alavi Majd, H. (2020). The prevalence rate of sexual violence worldwide: a trend analysis. *BMC public health*, 20(1), 1-7.

Bouche, V. (2017). An empirical analysis of the intersection of organized crime and human trafficking in the United States. *National Criminal Justice Reference Service, Office of Justice Programs*.

Bowman Williams, J., Singh, L., & Mezey, N. (2019). # MeToo as Catalyst: A Glimpse into 21st Century Activism. In University of Chicago Legal Forum.

Brown, H. (2014). Marx on gender and the family: A summary. *Monthly review*, 66(2), 48-57.

Browne, A., & Finkelhor, D. (1986). Impact of child sexual abuse: A review of the research. *Psychological bulletin*, 99(1), 66.

Burr, V. (1995) *An Introduction to Social Constructionism*, London: Sage.

Carpenter, B., O'Brien, E., Hayes, S., & Death, J. (2014). Harm, responsibility, age, and consent. *New Criminal Law Review*, 17(1), 23-54.

Choo, K.-K. R. (2008). Organised crime groups in cyberspace: a typology. *Trends in Organized Crime*, 11(3), 270-295. doi:10.1007/s12117-008-9038-9

Cifre, E., Vera, M., Sanchez-Cardona, I., & De Cuyper, N. (2018). Sex, gender identity, and perceived employability among Spanish employed and unemployed youngsters. *Frontiers in psychology*, 2467.

Clark, L. M., & Lewis, D. J. (1977). *Rape: The price of coercive sexuality*. Toronto: Women's Press.

- Clayton, E. W., Krugman, R. D., & Simon, P. (2013). *Confronting Commercial Sexual Exploitation and Sex Trafficking of Minors in the United States*. National Research Council
- Coyne, J. (2009). *Why evolution is true*. New York: Viking Penguin.
- Dank, M., Khan, B., Downey, P. M., & Kotonias, C. (2014). Estimating the Size and Structure of the Underground Commercial Sex Economy in Eight Major US Cities. *The Urban Institute*
- Davidson, J. O. C. (2005). *Children in the global sex trade*. Polity.
- Davies, E. A., & Jones, A. C. (2013). Risk factors in child sexual abuse. *Journal of forensic and legal medicine*, 20(3), 146-150.
- Davies, P., & Francis, P. (2018). *Doing criminological research*. Sage.
- Deshpande, N. A., & Nour, N. M. (2013). Sex trafficking of women and girls. *Reviews in Obstetrics and Gynecology*, 6(1), 22-27.
- Doezema, J. (2010) *Sex Slaves and Discourse Masters: The Construction of Trafficking*. London/New York: Zed Books
- Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O., & Sears, R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Donnelly, D. A., & Kenyon, S. (1996). "Honey, We Don't Do Men" Gender Stereotypes and the Provision of Services to Sexually Assaulted Males. *Journal of Interpersonal Violence*, 11(3), 441-448.
- Durrant, R., & Ward, T. (2012). The role of evolutionary explanations in criminology. *Journal of Theoretical & Philosophical Criminology*, 4(2).
- Emke-Poulopoulos, I. (2003). Trafficking in women and girls for the sex trade: the case of Greece. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 271-309.
- Fanon, F. (2004). *The Wretched of the Earth*. 1961. Trans. Richard Philcox. New York: Grove Press, 6.
- Finckenauer, J. O. (2005). Problems of definition: what is organized crime?. *Trends in organized crime*, 8(3), 63-83.
- Fonhof, A. M., van der Bruggen, M., & Takes, F. W. (2018, December). Characterizing key players in child exploitation networks on the dark net. In *International Conference on Complex Networks and their Applications* (pp. 412-423). Springer, Cham.
- Fredette, K. (2009). International Legislative Efforts to Combat Child Sex Tourism: Evaluating the Council of Europe Convention on Commercial Child Sexual Exploitation. *Boston College International and Comparative Law Review*, 32(1), 1.
- Fuchs, S. F. (2004). Male Sexual Assault: Issues of Arousal and Consent. *Cleveland State*

- Law Review*, 51(1), 93.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of peace research*, 6(3), 167-191.
- Gillespie, A. (2010). Legal definitions of child pornography. *Journal of Sexual Aggression*, 16, 19-31. doi:10.1080/13552600903262097
- Gillespie, A. (2004). Tackling grooming. *The Police Journal*, 77(3), 239-255.
- Godsoe, C. (2021). The Victim/Offender Overlap and Criminal System Reform. *Brook. L. Rev.*, 87, 1319.
- Grabosky P (2007) Requirements of prosecution services to deal with cyber crime. *Crime Law Social Change* 47(4-5):201-223
- Gurr, Ted Robert (1968). Psychological factors in civil violence. *World Politics* 20:245-278.
- Haan, W. D. (2008). Violence as an essentially contested concept. In *Violence in Europe* (pp. 27-40). Springer, New York, NY.
- Hagan, F. E. (1983). The Organized Crime Continuum: A Further Specification of a New Conceptual Model. *Criminal Justice Review*, 8(2), 5257.
- Harrison, K. (2013). Sentencing Sex offenders: An International Comparison of sentencing policy and legislation. *The Wiley Blackwell Handbook of Legal and Ethical Aspects of Sex Offender Treatment and Management*, 150-167.
- Herring, J. (2012). Mental disability and capacity to consent to sex: A Local Authority. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 34(4), 471-478.
- Huntington, C., Berkowitz, A. D., & Orchowski, L. M. (2022). False accusations of sexual assault: Prevalence, misperceptions, and implications for prevention work with men and boys. In *Engaging Boys and Men in Sexual Assault Prevention* (pp. 379-399). Academic Press.
- Iadicola (2007). Defining Criminal Violence. Στο Barak (ed.) *Battleground: Criminal Justice [2 volumes]*, US: Greenwood Publishing Group.
- Isaacs, D. (2018). Sexual harassment. *Journal of paediatrics and child health*, 54(4), 341-342.
- Keh & Farrell (1997), Trafficking drugs in the global village. *Transnational Organized Crime*, 3, 2, pp. 91-110.
- Kelly, T. C., & Stermac, L. (2008). Underreporting in sexual assault: A review of explanatory factors. *Baltic Journal of Psychology*, 9(1/2), 30-45.
- Keren?Paz, T., & Levenkron, N. (2009). Clients' strict liability towards victims of sex?trafficking. *Legal studies*, 29(3), 438-463.

- Khatib, S. (2018). Society and Violence. *The Sage Handbook of Frankfurt School Critical Theory*, 607-624.
- King, M. B. (1990). Male rape. *BMJ: British Medical Journal*, 301(6765), 1345.
- Kitzinger, S. (1997). Authoritative touch in childbirth: a cross-cultural approach (pp. 209-232). University of California Press, Berkeley.
- Klain, E.J. (1999). Prostitution of children and child sex tourism: An analysis of domestic and international responses. Virginia: National Center for Missing and Exploited Children
- Klineberg, O. (1981). The causes of violence: A social-psychological approach. In *Domenach, J. et al. Violence and its Causes*. Paris: UNESCO.
- Klugman, Jeni. 2017. Gender Based Violence and the Law. World Development Report Background Paper;. World Bank, Washington, DC. © World Ban.
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26198>
- Knight, R. A., & Prentky, R. A. (1990). Classifying sexual offenders: The development and corroboration of taxonomic models. In *W. L. Marshall, D. R. Laws, & H. E. Barbaree (Eds.), Handbook of sexual assault: Issues, theories, and treatment of the offender* (pp. 23-52). New York: Plenum.
- Kolk, S. M., & Rakic, P. (2022). Development of prefrontal cortex. *Neuropsychopharmacology*, 47(1), 41-57.
- Koops, T., Turner, D., Neutze, J. et al. Child sex tourism: prevalence of and risk factors for its use in a German community sample. *BMC Public Health* 17, 344 (2017).
<https://doi.org/10.1186/s12889-017-4270-3>
- Langstrom, N., Sjostedt, G., & Grann, M. (2004). Psychiatric disorders and recidivism in sexual offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 16(2), 139-150.
- Leeb RT, Paulozzi L, Melanson C, et al. Child maltreatment surveillance: uniform definitions for public health and recommended data elements, version 1.0. Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Injury Prevention and Control; Atlanta (GA): 2008.
- Lepage, L. P. (2022). Do age of consent laws decrease teen births?. *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'economique*, 55(3), 1431-1459.
- Liddle, J. R., Shackelford, T. K., & Weekes & Shackelford, V. A. (2012). Why can't we all just get along? Evolutionary perspectives on violence, homicide, and war. *Review of general psychology*, 16(1), 24-36.
- MacKinnon, C. A. (2007). The ICTR's Legacy on Sexual Violence. *New England Journal of International and Comparative Law*, 14, 211.

Marsa, F., Oreilly, G., Carr, A., Murphy, P., O'sullivan, M., Cotter, A., & Hevey, D. (2004). Attachment styles and psychological profiles of child sex offenders in Ireland. *Journal of interpersonal violence*, 19(2), 228-251.

Marshall, W. L., & Barbaree, H. E. (1990). An integrated theory of the etiology of sexual offending. In *Handbook of sexual assault* (pp. 257-275). Springer, Boston, MA.

McClain NM, Garrity SE (2011). Sex trafficking and the exploitation of adolescents. *J Obstet Gynecol Neonatal Nurs.*:40:243-252.

McCusker, R. (2017). Transnational organised cyber crime: distinguishing threat from reality. In *Transnational Financial Crime* (pp. 415-432). Routledge.

McLean, I. A. (2013). The male victim of sexual assault. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics & Gynaecology*, 27(1), 39-46.

McLean, I. A., Balding, V., & White, C. (2004). Forensic medical aspects of male-on-male rape and sexual assault in greater Manchester. *Medicine, science and the law*, 44(2), 165-169.

Miller, K. L. (2013). Purposing and repurposing harms: The victim impact statement and sexual assault. *Qualitative Health Research*, 23(11), 1445-1458.

Montgomery, M. (2008). Buying innocence: Child-sex tourists in Thailand. *Third World Quarterly*, 29, 903-917.

Muehlenhard, C. L., & Kimes, L. A. (1999). The social construction of violence: The case of sexual and domestic violence. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 234-245.

Murray, L. K., Nguyen, A., & Cohen, J. A. (2014). Child sexual abuse. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 23(2), 321-337.

Orme, J., & Ross-Sheriff, F. (2015). Sex trafficking: Policies, programs, and services. *Social work*, 60(4), 287-294.

Owen, G. (2014, December 30). Tor: Hidden services and deanonymisation. Presentation #6112 at the Chaos Communication Congress, Hamburg, Germany. Retrieved from https://media.ccc.de/v/31c3 - 6112 - en - saal 2 - 201412301715 - tor_hidden_services_and_deanonymisation_-_dr_gareth_owen

Pereda, N., Guilera, G., Forns, M., & Gomez-Benito, J. (2009). The international epidemiology of child sexual abuse: A continuation of Finkelhor (1994). *Child abuse & neglect*, 33(6), 331-342.

Picarelli, J. (2009). Human trafficking & Organized Crime in the US & Western Europe. *Strategies against human trafficking: The role of the security sector*, edited by Cornelius Friesendorf, published by National Defence Academy and Austrian Ministry of Defence and Sports, Vienna, 115-136.

- Plummer, M., & Cossins, A. (2018). The cycle of abuse: When victims become offenders. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19(3), 286-304.
- Reid, J. & Fox, B. (2020). Human trafficking and the darknet. In B. Fox, J.A. Reid & T. Masys (Eds.) *Science Informed Policing*. Springer.
- Reid, J. A. (2012). Exploratory Review of Route-Specific, Gendered and Age-Graded Dynamics of Exploration. Applying Life Course Theory of Globalisation in Sex Trafficking in North America. *Aggression and Violent Behaviour*, Vol 17, pp. 257-271.
- Rho-Ng, E. (2000). The Conscriptioin of Asian Sex Slaves: Causes and Effects of US Military Sex Colonialism in Thailand and the Call to Expand US Asylum Law. *Asian Law Journal*, 7, 103.
- Richard Frank, Bryce Westlake, and Martin Bouchard. "The Structure and Content of Online Child Exploitation Networks" Proceedings of ISI-KDD '10 ACM SIGKDD *Workshop on Intelligence and Security Informatics* (2010).
- Riegler, A. (2007). Missing the mark: Why the trafficking victims protection act fails to protect sex trafficking victims in the United States. *Harvard JL & Gender*, 30, 231.
- Rippon, T. J. (2000). Aggression and violence in health care professions. *Journal of advanced nursing*, 31(2), 452-460.
- Rogers, J. A. (1972). Darwinism and social Darwinism. *Journal of the History of Ideas*, 33(2), 265-280.
- Rumney, P. N. (2006). False allegations of rape. *The Cambridge Law Journal*, 65(1), 128-158.
- Rutherford, A., Zwi, A. B., Grove, N. J., & Butchart, A. (2007). Violence: a glossary. *Journal of epidemiology & community health*, 61(8), 676-680.
- Sassen, Saskia (2000). Women's Burden: Counter Geographies of Globalization: The Feminization of Survival, *Journal of International Affairs*, Vol 53, pp.503-524
- Schmucker, M., & Losel, F. (2008). Does sexual offender treatment work? A systematic review of outcome evaluations. *Psicothema*, 20(1), 10-19.
- Scully, P. (1995). Rape, race, and colonial culture: the sexual politics of identity in the nineteenth-century Cape Colony, South Africa. *The American historical review*, 100(2), 335-359.
- Shannon, S. (1997). Prostitution and the mafia: The involvement of organized crime in the global sex trade. *Transnational Organized Crime*, 3(4), 119-144.
- Smallbone, S. W., & Wortley, R. K. (2004). Criminal diversity and paraphilic interests among adult males convicted of sexual offenses against children. *International Journal of*

- Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48(2), 175-188.
- Smallbone, S. W., & Wortley, R. K. (2004). Criminal diversity and paraphilic interests among adult males convicted of sexual offenses against children. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48(2), 175-188.
- Sutherland, E. H. (1950). The diffusion of sexual psychopath laws. *American Journal of Sociology*, 56(2), 142-148.
- Teten Tharp, A. T., DeGue, S., Valle, L. A., Brookmeyer, K. A., Massetti, G. M., & Matjasko, J. L. (2012). A systematic review of primary prevention strategies for sexual violence perpetration. *Trauma, Violence, and Abuse*, 14, 133-67.
- Thomas, D.; Loader, B. Introduction-Cybercrime: Law Enforcement, Security and Surveillance in the Information Age. In *Cybercrime: Law Enforcement, Security and Surveillance in the Information Age*; Thomas, D., Loader, B. (Eds); Routledge: London, UK, 2000
- Tiefenbrun, S. (2002). The saga of Susannah-A US remedy for sex trafficking in women: The Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000. *Utah Law Review*, 107.
- Tyler, K. A., & Johnson, K. A. (2006). Trading sex: Voluntary or coerced? The experiences of homeless youth. *Journal of Sex Research*, 43(3), 208-216.
- Urry, J. (1990). *The tourist gaze*. London: Sage
- Van Dijk, J. Mafia markers: assessing organized crime and its impact upon societies. *Trends on Organized Crime* 10, 39-56 (2007). <https://doi.org/10.1007/s12117-007-9013-x>
- Van Dijk, J., & Spapens, T. (2014). Transnational organized crime networks. *Handbook of transnational crime and justice*, 2.
- Violato, C., & Genuis, M. (1993). Problems of research in male child sexual abuse: A review. *Journal of Child Sexual Abuse*, 2(3), 33-54.
- Von Lampe, K., Van Dijck, M., Hornsby, R., Markina, A., & Verpoest, K. (2006). Organised Crime is: findings from a cross-national review of literature. *The organisation of crime for profit: Conduct, law and measurement*, 17-42.
- Voronova, S. and Radjenovic, A. (2016) The Gender Dimension of Human Trafficking. *European Parliamentary Research Service Briefing*, February 2016: 1-10
- Waites, M. (2005). *The age of consent*. Palgrave Macmillan, New York.
- Walker, PL. (2001). A bio-archaeological perspective on the history of violence. *Annual Review of Anthropology*, 30, 573-599.
- Wall, D.S.(2004). The internet as a conduit for criminal activity, Chapter 4:77 in A. Pattavina (ed) *Information Technology and the Criminal Justice System*, Sage

- Wallace, A; Darwin, C (1858). On the Tendency of Species to form Varieties, and on the Perpetuation of Varieties and Species by Natural Means of Selection. *Journal of the Proceedings of the Linnean Society of London*. Zoology 3: 53-62.
- Ward, T., Hudson, S. M., & Marshall, W. L. (1995). Cognitive distortions and affective deficits in sex offenders: A cognitive deconstructionist interpretation. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 7(1), 67-83.
- Ward-Pelar, J. M. (2010). Rationalizing sexual tourism: How some countries benefit from selling sex. *Inquiries Journal*, 2(04).
- Weber, Max. From Max Weber: Essays in Sociology, edited by H.H. Garth and C. W. Mills. New York: Macmillan, 1946.
- Weiner, N. A., & Wolfgang, M. E. (Eds.). (1989). Pathways to criminal violence. Newbury Park, CA: Sage.
- Werneck, A., Teixeira, C. P., & Talone, V. D. G. (2020). An outline of a pragmatic sociology of violence. *Sociologias*, 22, 286-326.
- William, P (2001). Organized crime and cybercrime: Synergies, trends and responses, *Global Issues* (6:2):25, US Department of State, <http://usinfo.state.gov/journals/itgic/0801/ijge/ijge0801.pdf>
- Wolfgang, M. E., & Ferracuti, F. (1969). The subculture of violence. London: Tavistock Publishing.
- Zhu, G., & van der Aa, S. (2017). Trends of age of consent legislation in Europe: A comparative study of 59 jurisdictions on the European continent. *New journal of European criminal law*, 8(1), 14-42.
- Φαρσεδάκης (2005). Στοιχεία Εγκληματολογίας. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.